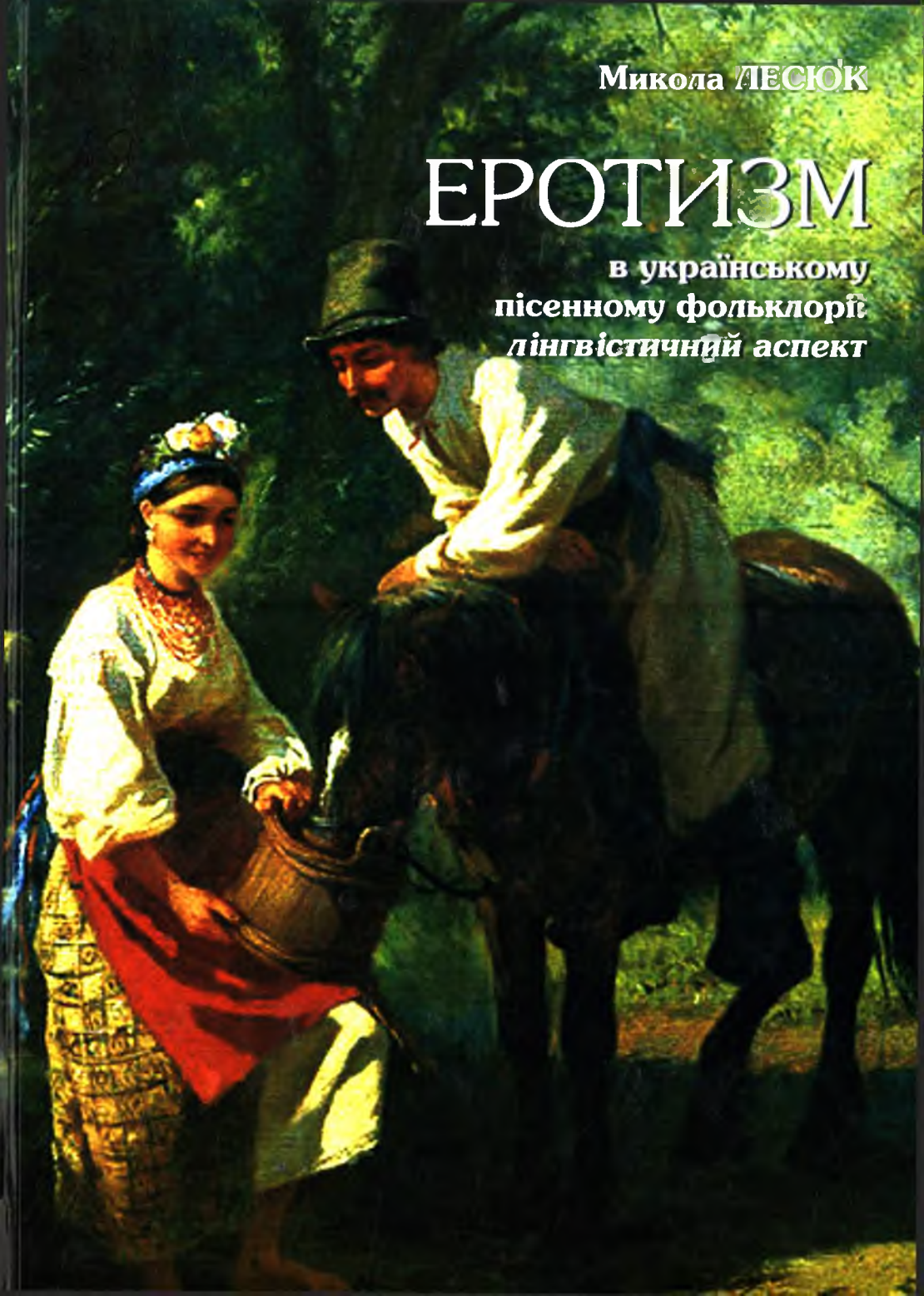

Микола ЛЕСЮК

ЕРОТИЗМ

в українському
пісенному фольклорі
лінгвістичний аспект

Микола ЛЕСЮК

**ЕРОТИЗМ
В УКРАЇНСЬКОМУ
ПІСЕННОМУ ФОЛЬКЛОРИ:
*ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ***

НБ ПНУС

777669

Івано-Франківськ
Місто НВ
2010

22.5(4Чкр)

ББК 81.02
Л 51

Лесюк М. П.

Л-51 Еротизм в українському пісенному фольклорі: *Наукове видання*.
Івано-Франківськ: Місто НВ, 2010. – 244 с.

ISBN 978-966-428-153-6

Lesiuk M. P.

Eroticism in Ukrainian Song Folklor: *Linguistic Aspect*. – Ivano-Frankivsk: Місто НВ, 2010. – 244 s.

У цій книжці зроблена спроба зібрати, згрупувати й прокоментувати евфемістичну лексику та фраземіку, яка використовується в українських народних піснях еротичного змісту для заміни прямих назв інтимного акту та інтимних частин тіла чоловіка і жінки. Відзначається неосяжне лексичне та фразеологічне багатство пісенного фольклору, різноманітність евфемістичної субституції табуованої лексики. Праця рясно ілюстрована уривками з народних еротичних пісень та коломийок, які яскраво демонструють цю величезну різноманітність.

ББК 81.02

Івано-Франківська обласна бібліотека
КВ 02125268
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА
77.76.09

Рецензенти:

Леся Ставицька, доктор філологічних наук, професор завідувач відділу соціолінгвістики Інституту української мови НАН України;

Роман Голод, доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Друкується за постановою Ученої ради Інституту філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника від 25 лютого 2010 року, протокол № 5.

© Лесюк М. П., 2010

ISBN 978-966-428-153-6

ЗМІСТ

I. Вступ	5
1.1 Пісенна унікальність України	5
II. Лексика та фраземіка сфери інтимного життя людини	10
2.1. Назви коханої людини в українській мові	10
2.2. Символіка та евфемія в українських народних піснях про кохання.....	39
2.2.1. <i>Кінь</i> як символ чоловічої статі.....	46
2.2.2. <i>Віночок</i> – символ дівочої цноти	52
2.2.3. Рослинний світ в еротичній символіці	56
2.2.4. Грибна тематика в українських еротичних піснях....	70
2.2.5. <i>Криниця</i> як символ жіночого ества.....	72
III. Евфемістична фразеологія в українських любовно-еротичних піснях.....	78
3.1. Фразеологічні сполучення з рослинним компонентом.....	78
3.2. Фразеологічні сполучення із зоонімним компонентом.....	86
3.3. Сполучення зі стрижневими дієсловами <i>їсти</i> і <i>дати (давати)</i>	88
3.4. Фраземи зі стрижневим дієсловом <i>робити</i>	93
3.5. Фраземи зі стрижневими словами <i>завести, заводити</i> . 96	
3.6. Різноманітність поетично-образних фразем	99
3.7. Різноманітність „пікантних“ фразеологічних сполучень	110
3.8. Пікантно-сороміцькі словосполучення	124
IV. Лексичні засоби позначення інтимного акту між людьми	128
4.1. Поетично-образна субституція	129
4.2. Пікантно-сороміцькі одиничні субститути назв на позначення інтимного акту	144
V. Класифікація вербальних засобів позначення статевого акту відносно ініціатора акту.....	149

VI. Класифікація евфемізмів відносно сфер життя і діяльності людини, з якими асоціюється її інтимне життя	158
VII. Евфемістичні найменування інтимних органів людського тіла	163
7.1. Евфемістичні найменування жіночої „принади“, зафіксовані в українських народних піснях	163
7.2. Евфемістичні назви чоловічого „єства“	195
VIII. Назви місця любовних зустрічей	214
IX. Післямова	222
X. Індекс виявлених евфемізмів	225
10.1. Сталі словосполучення на позначення інтимного процесу	225
10.2. Окремі лексеми на позначення інтимного процесу	231
10.3. Назви жіночої інтимної частини тіла	234
10.4. Назви чоловічої інтимної частини тіла	237
XI. Словник рідкісних, діалектних слів	239
Список умовних скорочень	243

І. Вступ

1.1 Пісенна унікальність України

Українців називають співучим народом, і це справедливо, адже дійсно в Україні від народження аж до смерті людини її супроводжує пісня, особливо пісня народна. Як писав колись український поет Андрій Малишко, „без пісні не можна уявити духовного існування нашого народу. Народження людини пов'язане з піснею, перше кохання дівчини і юнака, щастя кохання і гіркота розлуки – в пісні, думи батька і матері, які чекають сина з походу, – в пісні“¹. Про українську пісню захоплено писали не тільки різні діячі української культури. Нею захоплювалися і захоплюються вчені та письменники різних країн. Так, німецький поет Ф. Боденштедт, який тривалий час проживав у Москві й подорожував по Україні, перекладав німецькою мовою українські пісні, у своїй праці „Поетична Україна“ замилувано, натхненно відзначав: „Українська мова наймелодійніша й найголосніша поміж усіма слов'янськими мовами, з великими музичними можливостями. Ніде дерево народної поезії не дало стільки смачних плодів, ніде дух народної поезії не відбився остільки виразно й сонячно, як він відбився на піснях українських. Справді, народ, який міг співати такі пісні і милуватися ними, не міг стояти на низькому рівні освіти“.

Відомий російський письменник, перекладач українських пісень, творів Тараса Шевченка Микола Берг, уклавши в минулому столітті антологію пісень багатьох народів світу,

¹ *Малишко А.* Лірична творчість. Народна поезія // Українські письменники про літературу та мову. – Київ, 1961. – С. 431.

на перше місце поставив ліричні українські пісні, давши їм таку оцінку: „Чарівна, ніжна й граціозна українська пісня... в ній є щось, що хапає за серце, щось глибоко задушевне. Як слушно пригодилися тут ці численні пестливі слова, які неможливо перекласти ніякою іншою мовою... Але не самими лише пестливими словами створюється чарівливість української пісні. Ця чарівливість розлита в усьому, в словах і в порівняннях, а іноді й просто не знаєш, у чому: мило та й годі!“

Видатний хорватський учений-славист Ватрослав (Гнат) Ягич у статті „Дунай-Дунай у слов'янській народній поезії“ дав високу оцінку українській народній поезії і пісні: „Українська пісня – справжня поезія серця і почуття“. Президент Чехо-Словацької Академії наук Зденек Неєдли теж висловив свою сердечну думку: „Не можна перерахувати всі мистецькі властивості української пісні, бо вони такі невичерпні, як життя народу, що п'є цілющу силу з матері-Землі. Це мистецтво глибоко народне тому, що з нього безпосередньо промовляє до нас своєрідна чиста душа українського народу. Гарна ця душа. Таке ж і її мистецтво“. а ось як писав про українську пісню відомий славист – чеський учений П.-Й. Шафарик: „Українці дуже багаті, може, найбагатші поміж усіма слов'янами різнобарвними народними піснями. Вони не мудрують, не потіють, складаючи свої пісні; у них пісні виростають самі, як квіти на полях зелених, і їх така кількість, якою не може похвалитися жоден народ у світі“².

Дехто намагався порахувати українські народні пісні, наводиться цифра сто тисяч, дехто вважає, що цю цифру слід подвоїти, навіть потроїти, але, як зазначає відомий український фольклорист сучасності Степан Пушик, який зібрав і зберігає, як він стверджує, сотні рукописних томів різножанрової української народної творчості, такої статистики

² Цитати наведені за: *Шумило Микита*. Могутня й чарівна // Українська мова і література в школі. – 1989. – Ч. 8. – С. 7–13.

в Україні ніхто не вів і не веде³. Встановити чисельність народних пісень просто фізично неможливо, бо народна творчість безмежна, як безмежні українські степи, як безмежне українське небо.

Неможливо, тим паче, перелічити українські міні-пісні – так звані коломийки, які розповсюджені по всій Україні, але особливо в західних її областях, у Закарпатті та на Буковині. Коломийки становлять різновид або жанр українських народних пісень з 14-складовим рядком. Це „коротенькі пісні найрізноманітнішого змісту, що відображають всі сторони суспільного та особистого життя“⁴. Зародилися вони ще XV–XVI ст., але особливий їх розвиток припадає на XIX ст. Як вважають дослідники, назва *коломийки* пов'язана з містом Коломиєю чи річкою Коломийкою. Існують і інші погляди, згідно з якими *коломийка* походить від слова *коло* (колесо)⁵ – назви танцю зі співом і музикою. Первісна природа коломийки – це приспівка до танцю, але „вона, – як відзначав один з найвизначніших українських музичних фольклористів Філарет Колесса, – давно вже переступила вузькі межі приспіву до танцю та стала улюбленою формою побутової, ліричної й передусім любовної пісні“⁶. Учений відзначав, що навіть „одна коломийкова строфа може устоятися, як окрема пісонька“⁷, але народні співці переважно нанизають строфу за строфою, які об'єднані одним змістом. Для коломийок характерні образна мова, влучність і стислість вислову,

³ Пушик С. Коломийковий скарб Якова Куняка, педагога, фольклориста // Коломийки Прикарпаття. Яків Куняк, збирач та впорядник. – Івано-Франківськ, 2006. – С. 11–15.

⁴ УРЕ – Т. VII. – Київ, 1962. – С. 13–14.

⁵ У селі Ковалівка Коломийського району груповий чоловічий танець, подібний до аркана, так і називають – „колесо“. Цікаво, що в навколишніх селах цей танець називають „Ковалівка“, у зв'язку з чим виникає думка, що був він заснований, створений саме в Ковалівці.

⁶ Колесса Філарет. Українська усна словесність. – Львів, 1938. – Перевидано: Канадський Інститут Українських Студій. Альбертський Університет. – Едмонтон, 1983. – С. 105.

⁷ Там само.

дотеп, поетична символіка, алітерація, асонанс⁸. Тлумачний словник української мови дає лаконічніше, але, на жаль, не мудріше визначення: коломийка за словником — це „українська народна пісенька типу частівки“⁹. Дійсно, немає такої галузі людського життя, відносин між людьми, яка б не була оспівана і відтворена в коломийках. „Завдяки своїй уривчастій формі коломийка втискається в усі побутові подробиці, легко переходить у царину жарту й сатири, з другого ж боку — вона не цурається й зовсім поважних суспільно-економічних тем“¹⁰. Без виконання коломийок не обходиться жодна забава — весілля, христини, вечорниці, тулоки, проводи і т. под., важко собі уявити українця — мешканця Карпат, Прикарпаття чи Закарпаття, який не наспівував би коломийки під час праці, відпочинку, подорожі тощо, і ця коломийка дійсно супроводжує людину усе її життя. Недарма відомий український гуморист, поет, краєзнавець, етнограф, співак, Заслужений артист України Микола Савчук співає:

*Коломийка, коломийка, весела співанка,
Не раз її над колисков заспівала мамка*¹¹.

Отже, в українській народній пісенній творчості є пісні різної тематики, але найвизначніше місце в ній належить інтимній ліриці — пісням та коломийкам про кохання, про відносини між молодими (і не тільки) людьми різної статі. Любовні пісні — це чисельно найбільша група родинно-побутових пісень, у яких оспівуються почуття й переживання закоханих¹². У народних піснях „Любов оспівується в різних фазах і перипетях, від її зародин із одного погляду чи усміху,

⁸ УРЕ. — Т. VII. — Київ, 1962. — С. 13–14.

⁹ Словник української мови. — В 11-ти томах. — Т. IV. — Київ, 1978. — С. 229. Чомусь автори Словника, видно, вважали, що російська частівка (частушка) більш відома українцям, ніж українська коломийка.

¹⁰ *Колеса Філарет*. Українська усна словесність. — С. 105.

¹¹ Приклади наводимо за музичним компакт-дискком „Золоті коломийки. Співає Микола Савчук з Коломиї“. Далі в дужках зазначатимемо: *Савчук*.

¹² Див.: Українська фольклористика. Словник-довідник. — Тернопіль, 2008. — С. 228.

аж до щасливого, а частіше трагічного закінчення, — писав Ф. Колесса. — Вражає широка скаля (обсяг) любовних почувань і настроїв та величезне багатство мотивів, що їх можна б зібрати в такі групи:

а) залицання, вірна любов, туга, прикликування милого (милої); дождання, сходина, любовні розмови;

б) вороги, обмови, гніви, перешкоди з боку родини; від'їзд милого, прощання, розлука, самота дівчини, вісти;

в) милий не любить, покидає; жаль дівчини, бажання смерти, проклин ворогам, розлучниці; любка невірна, обдурює парубка, відкидає його гостинці, стає з іншим до шлюбу;

г) зведення дівчини, втрата вінка, неслава¹³“.

Народні пісні, які творяться упродовж тривалого часу, відшліфовуються багатьма людьми, вони надзвичайно багаті на образні засоби — порівняння, метафори, метонімії, алегорії, тут надзвичайно широко представлена синоніміка, символіка. Предметом цього дослідження є пісні про кохання або, інакше — любовні пісні, пісні, яким, власне, і характерні ці риси. У полі зору дослідження будуть і так звані сороміцькі пісні та коломийки, у яких широко використовується евфемістика, заміна небажаних висловів часто несподіваними лексемами чи словосполученнями з якихось інших сфер людського життя. Сумніву немає, що творці народних пісень та коломийок спеціально вишукували (і вишуковують) символи, образи, метафори, різноманітні субститути для заміни табуйованих слів з метою підвищення образності, художнього рівня цих пісень.

¹³ Колесса Філарет. Українська усна словесність. — С. 100.

II. Лексика та фраземіка сфери інтимного життя людини

У лексичному та фразеологічному арсеналі сучасної української мови лексика та фраземіка зі сфери інтимного життя людини складає вельми значний і широкий пласт. Українській мові, як ніякій іншій зі слов'янських мов, характерне широке використання здрібно-пестливої лексики, яка й складає основу цього шару і використовується в мові закоханих людей, особливо в звертаннях одне до одного. Далі оглянемо конкретніше і детальніше різноманітні підрозряди слів та словосполучень цієї лексико-семантичної групи.

2.1. Назви коханої людини в українській мові

Напевно, в жодній із слов'янських мов немає також такого широкого синонімічного гнізда на позначення коханої людини, як це є в українській мові. Можна тільки подивуватися народній винахідливості у вишукуванні засобів вербалізації суб'єктів та об'єктів кохання, у використанні різноманітних словотворчих формантів для утворення іменників поміна agentis, зокрема, із коренями *-люб-* та *-кох-*. Із коренем *-люб-*, наприклад, налічується 36 іменників-агентивів чоловічого роду та 24 іменники жіночого роду, дещо менше з коренем *-кох-*¹⁴. Ці лексеми вживаються в піснях переважно у кличному відмінку у формі звертання до коханої людини. Це іменники *любас, любасник, любасок, любець, любик, любич, любийши, любище,*

¹⁴ Див. Григораш С. М. Лексика і фраземіка інтимної лірики (на матеріалі українського фольклору): Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Прикарп. ун-т ім. В. Стефаника. — Івано-Франківськ, 2007. — С. 9.

любка, любойко, любонько, любуньо, любусь, любцьо, любчик, любленець, возлюбленник залюбленник, облюбленець, облюбленник, перелюбець, перелюбник, розлюб, любовець, любовник, улюбленець, любка, любойка, любонька, любуня, любця, любчиіна, люблениця, любаска, любашка, облюбленниця, перелюбка, перелюбниця, улюбленка, улюблениця, любовниця, полюбовниця, любуненька, любимиця, любимочка, коханек, коханець, коханок, коханчик, укоханець, коханка, коханочка, укоханка тощо.

Більша частина цих іменників утворена від дієслівних основ. Так, іменники *люб-ас, люб-ець, люб-ик, люб-ич, люб-ийш, люб-иц-е, люб-к-о, люб-ойк-о, люб-оньк-о, люб-унь-о, люб-усь, люб-ць-о, люб-чик, люблен-ець, не-люб-о* утворені різноманітними формантами безпосередньо від дієслова *любити*. Іменник *нелюб* утворений від дієслова *любити* префіксально-нульсуфіксальним способом. Іменники жіночого роду *люба-нк-а, любля-нк-а* утворені від дієслів *лювати* та *любляти*. Від префіксованих дієслів утворені іменники-агентиви *возлюблен-ник, залюблен-ик, облюблен-ець, облюблен-ник, перелюб-ець, перелюб-ник, розлюб-о, улюблен-ець, улюблен-ик*. Набір формантів тут, як бачимо, уже обмежений — це суфікси *-ець, -ик, -ник*, а також нульовий суфікс (в іменнику *розлюб*). Віддієслівними є також іменники з коренем *-кох-* *кохан-ек, кохан-ець, кохан-ок, кохан-чик, укохан-ець* та субстантивований прикметник *коханий*, від яких утворилися вже іменники жіночого роду *коханка, коханочка, укоханка*.

Більшу групу серед агентивів складають відсубстантивні утворення. Так, від іменника *любов* утворилися деривати *любов-ець, любов-ник*, від іменника *любас* — *любас-ник, любас-ок, любас-к-а, любаш-ка*, цілий ряд іменників жіночого роду утворився від відповідних іменників чоловічого: *люб-к-(а)-1, люб-ойк-а, люб-оньк-а, люб-ун-я, люб-ц-я, любч-ийн-а, любитель-к-а, любле-ниц-я, облюблен-ниц-я, перелюб-к-а, перелюб-ниц-я, улюблен-к-а, улюблен-иц-я, любов-ниц-я, по-любов-ниц-я, любунень-к-а, любим-иц-я, любимо-очк-а* тощо. Сюди ж можна віднести іменники

pluralia tantum *люб'ята* та *люблята*, які зустрічаються в звертаннях до закоханих або в розповідях про них (*люб'ята-голуб'ята*). Дієслово *кохати* є твірним для іменників *викохування*, *закоханець*, *закоханість*, *закохання*, *закоханнячко*, *кохан*, *коханек*, *коханець*, *коханка*, *кохання*, *коханнячко*, *коханок*, *коханочка*, *коханочок*, *коханчик*, *прикошок*, *укоханець*, *укоханка* тощо.

Дієслова *любити* та *кохати* мають цілий ряд похідних як дієслів, так і інших частин мови, які також часто зустрічаються в українських народних піснях та коломийках. Це, зокрема, дієслова *відлюбити*, *влюбити*, *влюбитися*, *влюбляти*, *влюблятися*, *возлюбити*, *залюбити*, *залюбитися*, *залюблювати*, *залюблюватися*, *залюбляти*, *залюблятися*, *залюбуватися*, *злюбити*, *злюбитися*, *любати* (загравати, пестити), *любитися*, *любитки*, *любитоньки*, *любкатись*, *любляти*, *любувати*, *любуватися*, *недолюблювати*, *недолюбляти*, *облюбити*, *облюбувати*, *облюбовувати*, *перелюбити*, *перелюбствувати*, *підлюбляти*, *полюбити*, *полюбитися*, *полюбляти*, *полюблятися*, *полюбувати*, *полюбуватися*, *прелюбодіяти*, *прилюбити* (зачарувати, закохати в себе когось; завоювати любов), *прилюбитися*, *прилюбляти*, *прилюблятися*, *розлюбити*, *розлюбитися*, *розлюблювати*, *розлюблюватися*, *розлюбляти*, *розлюблятися*, *улюбити*, *улюбитися*, *улюбляти*, *улюблятися*; *кохатися*, *викохати*, *викохатися*, *викохувати*, *викохуватися*, *відкохати*, *відкохувати*, *відкохуватися*, *закохати*, *закохатися*, *закохувати*, *закохуватися*, *кохатоньки*, *накохати*, *накохатися*, *недокохати*, *повикохувати*, *позакохуватися*, *покохати*, *покохатися*, *прикохати*, *розкохати*, *розкохатися*, *розкохувати*, *розкохуватися*, *укохати*, *укохатися*; *прикметники*, *дієприкметники* *влюбливий*, *залюбливий*, *люб'язний*, *люб'язний*, *любий*, *люба* (субст.), *любасний* (любовний), *любашна* (похитлива), *любенький*, *любесенький*, *любивий* (милий, приємний), *любимий*, *любистний*, *любительний*, *любительський*, *любишний* (приємний), *любісінький*, *любливий* (який легко закохується), *люблячий*, *любовний*, *любосний*, *любощний*, *любуючий*, *перелюбний*, *полюбовний*, *прелюбодійний*, *прилюбний*, *улюблений*, *улюбливий*,

влюблений, возлюблений, облюблений, облюбований, полюблений, розлюблений; коханий (субст.), викоханий, відкоханий, закоханий, кохастий, розкоханий, укоханий; прислівники залюбки, залюблено, злюба 'з любов'ю', злюбу 'з любові', любенько, любесенько, любешко 'любо', любистно 'приємно, з любов'ю', любительно 'сердечно', любісінько, любля, любовно, любощно 'любо', люб'язно, полюбовно, полюбу 'за згодою'; кохано, закохано тощо¹⁵.

Цікаву і вельми широку групу лексики сучасної української мови, яка використовується в інтимній ліриці¹⁶, становлять слова та словосполучення, різноманітні образні номінації об'єктів чи суб'єктів кохання, так звані афектоніми¹⁷. Афектоніми – це в основному апелятиви, які виступають як синонімічні, вторинні, образні назви об'єкта-суб'єкта кохання у ситуаціях особливої приязні, інтимної, душевної близькості в стосунках між хлопцем і дівчиною, чоловіком і жінкою, тобто між особами, яких пов'язують любовні зв'язки. Деякі рідкісні афектоніми функціонують переважно

¹⁵ Деякі з матеріалів, які наводяться в цій публікації, були використані за згодою автора цих рядків у кандидатській дисертації *Світлани Григораш „Лексика і фраземіка інтимної лірики (на матеріалі українського фольклору)“ / Прикарп. ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 2007* (науковий керівник *Лесюк Микола Петрович*). Див. також статті: *Лесюк Микола*. Табу та евфемізми в українських коломиїках // Поліські зворини. Збірник пам'яті професора Миколи Васильовича Никончука. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – С. 87–102; *Лесюк Микола*. Фразеологізми еротичного змісту в українському пісенному фольклорі // Славянская фразеология в ареальном, историческом и этнокультурном аспектах / Материалы V Международной научной конференции (Гомель, 22–23 окт. 2007 г.). – Гомель (Беларусь), 2007. – С. 132–137; *Лесюк Микола*. Символіка в українських народних піснях про кохання // Науковий вісник Чернівецького університету. Слов'янська філологія. – Випуск 475–477. – Чернівці: Чернівецький національний університет, 2009. – С. 535–542.

¹⁶ Див про це також: *Лесюк Микола*. Назви коханої людини в сучасній українській мові // *Ucrainica III. Současná ukrajinistika. Problémy jazyka, literatury a kultury*. – Olomouc (Чехія), 2008. – S. 35–41.

¹⁷ Термін „афектонім“ уживаємо вслід за: *Perlin, Jacek; Milewska, Maria*. Afektonimy w polskim, francuskim, hiszpańskim i niderlandzkim. Analiza morfologiczna i semantyczna // *Uczucia w języku i teście. Język a kultura*. – Wrocław, 2000/14. – S. 165–173.

тільки в спілкуванні двох осіб і часто є суто індивідуальними, приватними назвами суб'єкта-об'єкта, хоч багато з них широко вживаються в українській інтимній ліриці, у фольклорі як символи, постійні, усталені звертання, епітети тощо. Афектоніми стилістично марковані, емоційно забарвлені, заряджені експресією, позитивною конотацією, хоч у звертанні до нелюбої особи або в згадці, розмові про неї можуть виступати і як негативно конотовані лексеми та сполуки, містити в собі іронію, а інколи й сарказм. Часто в ролі афектонімів можуть виступати різноманітні okazіоналізми, тобто якийсь набір звуків у формі іменника чоловічого, жіночого, середнього чи й „спільного“ роду типу *пиндзель, панталаха, шаранута* тощо, регіоналізми, ономатопеїчні утворення і т. под., але в основному тут виступають лексеми-апелятиви з різних галузей людського життя. Як установили польські дослідники Яцек Перлін та Марія Мілевська, у функції назв об'єктів-суб'єктів кохання в європейських мовах можуть уживатися різноманітні назви з тваринного та рослинного світу, назви дорогоцінних металів, прикрас, лексеми з астрономічно-метеорологічної сфери, назви страв, міфічних істот, частин тіла людини, високих титулів і посад, назви, які стосуються статі, різноманітні власні імена, а інколи й назви з непрозорою семантикою¹⁸. Наприклад, тваринний світ тут представлений лексемами *орел, сокіл, соколик, соколочок, соколятко, соловейко, голуб, голубка, пташечка, пташина, ластівка, зозуля, рибка, рибонька, кицька, котик, ласочка, бджілка, щекетушка* та інші; рослинний світ — іменниками *калина, малинка, ягідка, вишенька, черешенька, смерічка, берізка, фіявка, фіявочка 'фіалка', тополя, рожса (ружса), м'ята, василек, барвіночок, явір, дуб, дубочок, любисток* тощо. Ось деякі приклади:

*Ти моя малинка, ягідка моя,
Я уже не твій, а ти не моя* (Мельникович)¹⁹;

¹⁸ *Perlin, Jacek; Milewska, Maria*. Названа праця. — С. 166–167.

¹⁹ Приклади наводимо за компакт-диском співака-пісняря *Василя Мельниковича* „Гуцул-хуліган — 1, 2, 3“.

*Ой у моїм городчику василиків купка,
Василику, соколику, та я твоя любка* (Гулей, 272)²⁰;

*Ой вийду я у садочок, чи не впало ябко,
Та чи вийде, чи не вийде моє соколятко.
Ой вийду я у садочок, чи не впала грушка,
Та чи вийде, чи не вийде моя щибетушка* (Гулей, 329);

*Глянь, моя **рибонько**, срібною хвилею котиться в полі туман
(„Ніч яка місячна“);*

*Та прийшов я до дівчини: —Добрий вечір, **рибко**,
Та застели віконечка, би мене не видно* (Савчук);

*Плачуть мами за синами, діти за татами,
А **дівчата-ластів'ята** за кавалерами...*(Гулей, 287);

*Ой вийду я на вулицю, та ймуся за колик —
Подивлюся гори, долу, ци йде мій **соколик*** (Куняк, 128)²¹;

*Та я прийду до дівчини, дверці допомогою,
Втвори, **душко-фіявочко**, най переночую* (із власн. архіву).

Часто в піснях та коломийках зустрічаються в ролі афектонімів імененики *козак, козаченько, парубок, парубочок, легіник, молодець, стрілець, хлопчина, жоначик, панич, богачик, цьомка, цьомочка, дівчинонька, дівка молодая, дівчина-ягідка, чічка 'квіточка', чічка-Марічка, ляля, молодиця, удовиця, моргулька ('яка моргає'), душка* (див приклад вище), етроніми *бойко, гуцул (гуцулка), циганка* та інші. Найчастіше, звичайно, особливо у звертаннях до коханої людини, уживаються різноманітні

²⁰ Приклади наводимо за виданням: *Українська народня творчість / Зібрав Дмитро Гулей*. — Торонто: Гомін України, 1986. — 450 с. Далі у дужках: *Гулей* і стор.

²¹ Приклади наводимо за виданням: *Куняк Яків* (збирач та упорядник). Коломийки Прикарпаття. Науково-популярне видання. — Івано-Франківськ: Місто НВ, 2006. — 600 с. Далі в дужках: *Куняк* і стор.

іменники з коренями *-люб-* та *-кох-*, які ми наводили вище, а також субстантивовані прикметники *любий, милий, миленький, миленька, чорнобривенька* тощо:

— *Ой мати, мати, / Козак у хаті,
Козак жартує, / Не дає спати* (Бандурка, 44)²²;

*Ой вийду я на вулицю, стану на листочок —
Подивлюся горі, долу, ци йде мій любочок* (Куняк, 128);

*Не бери мні, мій миленький, й а в перший таночок,
Аби люди не казали, шо-с мій коханочок* (Куняк, 102);

*Прощай, миленька, чорнобривенька,
я йду в чужую сторононьку („Іхав стрілець на війноньку“);*

*Пусти мене, моя ненько, на танчик, на танчик,
Та най виджу, з ким танцює мій любий коханчик*
(Гулей, 233);

*Ой дівчино, дівчинонько, що з тобов таке —
Під очима потемніло, в грудьох молоко є.
Файна була дівчинонька, така була мила,
Бо до неї, як до церкви, всьо село ходило* (Мельникович);

*Пацани казали: по руках пішла
Цьомка, цьомочка моя* (Мельникович);

*Ой Марічка, файна чічка, ямочки на щічках,
Цілював-їм ті ямочки, не стало ми нічки.
Цілював-їм, обіймав-їм, нічки ми замало,
Так за чічков, за Марічков серденько запало*
(із власн. архіву);

²² Приклади наводимо за виданням: *Бандурка*. Українські соромішкі пісні в записках З. Доленги-Ходаковського, М. Максимовича та ін. / Упорядник М. Сулима, редактор Т. Шевчук. — Київ, 2001. — 280 с. Далі в дужках: *Бандурка* і стор.

Дала-м тобі, **легінику**, раз сі повбіймати,
А тепер ті вже не можу буком відогнати (Савчук);

Ой кивала **молодиця** пальчиком на мене:
Прийди, прийди, **легінику**, з вечора до мене (Гулей, 238);

Ой зацвила черешенька понад самий плотик,
Та так **хлопиц** рота просит, як молока **котик** (Савчук);

То чого ся, **парубочку**, так додому квапиш?
Та нічого там не маєш, нічого не втратиш (Мельникович);

Ой заросла доріженька, куда жаба лізла,
Чого в тебе, **козаченьку**, голова облізла? (Мельникович);

Ой ти мене, моя мамо, хоч убий та убий,
А я вийду на вулицю, **жоначику** любий (Гулей, 254);

Ой молоді **молодиці**, пішов би я з вами,
Як ідете по ягоди, або за грибами (Гулей, 2409);

Ой **паничу**, я вас кличу, а ви не чуєте,
Ой відай ви, **паниченьку**, дві любки маєте (Гулей, 324);

Дівчино-моргулько,
Була би-с сі не віддала, якби не мій вуйко (Куняк, 127);

Ой **дівчино**, **дівчинонько**, **дівчино-ягідко!**
Не зміг я ті полюбити, **най ті любить дідько!** (Куняк, 194);

Ото була **дівчинонька**, ото була **лялі**,
Ото було що лизати у губки до рані (Куняк, 194);

„Сядь же, **милий**, **чорнобривий**, / Сядь же, пригорнися,
Я обніму, поцілую, – / Не плач, не журися!“

*„Сяду, мила, дорога, / Сяду, моя любко!
Буду тобі вірним другом, / Вірная голубко“*

(Укр. пісні та думи)²³;

*Ой заграйте гуцулови, най гуцул танцює,
Бо він до двох дівок ходить, в третій ночує (Гулей, 217);*

*Сопілочка дрібно грає, а дудочка дує,
А гуцулка руки ломить, що гуцул танцює (Гулей, 329);*

*Гуцулочка молоденька, гуцулочка пишна,
Узулася в постоята та й до мене вийшла (Гулей, 218);*

*Бойко чорний, бойко чорний, бойчиха періста,
Сів си бойко на бойчиху, поїхав до міста (Мельникович);*

*Ой на ставі, на ставочку забив орел гуску,
А я свою мазурочку вихрещу на руску (Гулей, 224);*

*„Ой ти, ляшку черноусий, / Чому в тебе жупан куций?“
– Мене дівки підпоїли, / Жупан мені вкоротили
(Бандурка, 132);*

*Ой цигане, циганочку, мене оциганив,
Ой була я файна дівка, ти мене споганив (Гулей, 266).*

Серед українських афектонімів значне місце займають назви за професією чи родом занять коханого чи жаданого. Це в першу чергу *музикант (музика)*, а серед музикантів найчастіше фігурують *цимбаліст (цимбалістий)*, *скрипаль*, *сопілкар*, *гармоніст*, *трембітар*, *співак*, *співанчик*, *співаченько*, тощо; з інших фахівців – це *боднар*, *швець*, *мельник*, *ткач*, *коваль*, *писар*, *вівчар*, *віт*, *палямар*, *дяк*, *тракторист*, *шофер*, *машиніст*, *косар*, *доктор*, *докторик*, *лікар*, *римар*, *рекрут*, *жовнір* тощо:

²³ Українські народні пісні та думи. – Київ, 1992.

про музик:

*За музику я не піду, музики ся бою,
Як поломить скрипку свою, буде грати в мою.
Ой заграй ми, музиченьку, дам ти яець діжу,
А як добре не заграєш, я й твої відріжу* (Куняк, 420);

*Ой музико-музиченьку, як ти файно граєш!
Дай ти, Боже, здоров'єчко, як перебираєш!* (Куняк, 104);

*Ой заграй ми, музичино, най я тя не прошу,
А я тобі заплаточку під запасков ношу* (Куняк, 421);

*Ой заграй ми, музичино, заграй ми, заграй ми,
А ти, любко солоденька, співай ми, співай ми* (Куняк, 186);

*А скрипністий хоче їсти, цимбалістий гроші,
А бубністий любить пити та й дівки хороші*
(Куняк, 105);

про співака:

*Ой що з того, співанчику, що файно співаєш,
Я не піду за тобою, бо грошей не маєш* (із власн. архіву);

*Бодай тебе, співаченьку, жаба задушила,
Що ти людьом розказав, що-м тобі робила!*

Ти гадаєш, співаченьку, що я тебе хочу?

Я такими співаками коноплі волочу.

Ти думаєш, співаченьку що за тобов гину?

Я такими співаками замітаю глину!

Ти думаєш, співаченьку, що я тебе люблю,

Я ті ношу під обцасом, мало не загублю!

(усі – Мельникович);

про гармоніста:

*Ой заграла гармонія, гармонія з міста,
Як учую гармонію, гину гармоніста* (із власн. архіву);

про косаря:

*На поповій сіножаті косарі косили,
Та й до мене, молододі, горівку носили* (Гулей, 319);

про писаря:

*Я писаря дуже люблю, бо він файно пише,
Бере перо межі пальці, рукою колише* (Гулей, 325);

про шевця:

*Ой шевця я дуже люблю, бо робить чоботи,
Він як зачне в понеділок, скінчить до суботи* (Гулей, 325);

*Ой нема, нема гіршої муки, / Як попадешся шевцеві в руки:
Шилом уколе, дратвою зав'яже,
Візьме, поцілує та й спати ляже* (Бандурка, 16);

*Не піду я за шевця, / Бо ся шевця бою;
Позашивав усі діри, / То зашиє й мою* (Бандурка, 160);

про кравчика:

*То шевчики, то кравчики до мене ходили,
То шевчики, то кравчики сліду нарobili.
А я взяла мітолочки сліди замітати,
Розглянулась сюди-туди: йде кравчик до хати*
(Бандурка, 216);

про дротаря:

*Не піду за дротаря, / Дротаря ся бою:
Задротував моїй мамі, / Задротує й мою* (Бандурка, 160);

про мельника:

— *Ой мельнику, мельниченьку, / Спетлюй мені пшениченьку.*
— *Не змелю тя, то спетлюю, / Прийди, серце, поцілую*
(Бандурка, 87);

про вїйта:

*Я любила сього, того, парубочків много,
А ще кортить полюбити вїйта молодого* (Бандурка, 175);

*Ой я віта дуже люблю, бо він судить право,
В понеділок чи в вівторок, на коли припало (Гулей, 325);*

*Як я була молоденька, то-м любила віта,
А вітиха через мене пішла з сего світа (Куняк, 130);*

про боднаря:

*Ой боднаре, боднарику, та я тебе прошу,
Зроби мені коновочку, най співанки ношу (Гулей, 227);*

про римаря:

*Любив мене, кохав мене молоденький римар,
А я його не любила, бо за дуже гримав (із власн. архіву);*

про дяка:

*Одну козу продала, / А другу пропила,
А третю цяпала / Да для дяка держала (Бандурка, 46);*

про паламаря:

*Я нікому не давала, лиш палямареви.
То, здається, моя мамцю, що-м дала коневі (Куняк, 447);*

про конюха:

*Наварила пироженків, натопила масла,
Закликала конюхарів, сама коні пасла (Гулей, 322);*

про коминяра:

*Ішла баба на базар, здибав її коминяр:
— Чекай бабо, чекай ту, най ти сажу вимету (Куняк, 314);*

про фірманна (з німецької — ‘іздовий’):

*Ой фірманець, моя мамко, фірманець, фірманець,
Коні вкрали, батіг згубив, нема ніц, нема ніц.
Коні вкрали, батіг згубив, а стайня згоріла,
Ой вже тому фірманові фірманка доіла (Гулей, 235);*

про ткача:

*Бодай ткачьи біда взяла, що він рідко ткає,
Видко тіло крізь дірочки та й сі кождий пхає
(із власн. архіву);*

про машиніста:

*Я не піду до машини, бо там нас урвався,
Там молодий машиністий буде зачіпався (Гулей, 319);*

про коваля:

*Ой казала **ковалеви** чорнобрива дівка,
Що у неї відлетіла від мейшта підківка.
Ой **ковалю**, **коваленьку**, підбий ми підкови,
Щоби мене у танчику не боліли ноги (із власн. архіву);*

про дохторика:

*Болит мене головонька та й межви плечима,
Приведіт ми **дохторика** з чорними очима,
Та не того **дохторика**, що файно лікує,
Але того **дохторика**, шо файно цілює (із власн. архіву);*

про вівчаря:

*Ой дівчата й молодиці, не йдіть по сунци,
Бо там **вівчар** пасе віці та й зробить дурниці (Гулей, 329);*

про тракториста:

*Ой я маю **тракториста!** Така моя долі —
Цілі плечі у солярці, бідка в солідолі (Куняк, 418);*

про шофера:

*Їхав **шофер** з Коломиї та й не обзираєсі,
Капот їму розщепивсі, мотор показавсі (із власн. архіву);*

про кухаря, кухарку:

— **Кухарочко** молоденька, де сі дів твоїй **кухар?**
— Відправила-м по водицю, бо мні дуже **штухав**
(Куняк, 260);

про „андзініра“ (інженера):

*А я маю сину димку — ніхто ми не вірить.
Купив мені пан **андзінір**, що дороги мірить (Куняк, 444);*

про лівізора (ревізора):

*То пасав я білі гуси, то пасав, то пасав,
А я в свої **Марусини лівізора** застав (Бандурка, 224);*

про побережника:

*Якби-с добрий **побережник**, ходив би-с до лясу,
Не ходив би-с за к...ми, бо не мав би-с часу (Куняк, 444);*

про шандаря (жандарма):

*Як **шандарі** не любити, як **шандарь** — начальство,
А в **шандарі** у порьидку усьо господарство (із власн. архіву);*

про бригадира:

*Ой чия то хата в селі, шо бльихов покрити?
А то того **бригадира**, шо любить дівчюта (із власн. архіву);*

про рекрута, жовняра (жовніра):

*Була мене моя мати березовим прутом,
А щоби я не стояла з молодим **рекрутом**,
А щоб я стояла із старим **жовняром**,
Бо він військо як вислужить, буде господаром*
(Гулей, 254–255);

про офіціра (офіцера):

*Ой доки я випивала по штири неповні,
Любили ні й **офіціри**, а тепер духовні (Бандурка, 223);*

про юнкера, прапорщика, рахмана:

*Сіно-м собі громадила, / **На юнкера** споглядала;
На **рахмана** дивилася, / В **прапорщика** влюбилася*
(Бандурка, 132);

про вокомана (економа), писаря, комісара:

*Як я була молоденька, то-м пасла корови,
Цілував мі пан **вокоман** насеред дороги.
Цілував мі пан **вокоман**, цілував мі **писар**,
Ще мі буде цілувати той **грубий комісар** (Бандурка, 222);*

про колядників:

*Та й у моім городчику зацвіли індички,
Були в мене, моя мати, з ночі **коляднички**.
Ой та були, каже, були, та й **колядували**,
Та й вони мі, моя мамо, всю ніч цілували (Бандурка, 190).*

На весіллях у Галичині поряд з іншими співають багато жартівливих коломийок, присвячених старості та кухарці, у яких ідеться про нібито інтимний зв'язок між ними. Збірники

українського фольклору рясніють коломийками на цю тему.
Наведемо деякі приклади:

*Як настане темна нічка, то чорна година,
Йде староста до кухарки, би їму заплатила.
А кухарка йому каже: „Ще-м не заробила,
Хіба тобі тим заплачу, з чим я сі вродила (Куняк, 430);*

*А староста із кухарков фист сі посварили,
Бо староста у кухарки... юшки попросили (із власн. архіву).*

Так само чимало коломийок оспівують відносини між кумою та кумом, вважаючи їх потенційними коханцями:

*А кума сі зав'язала в чотирнадцять гудзів,
А кум куму доганяє кінець кукурудзів.
— Та зачекай, кумко-любко, щось маю казати.
Ходім-ко ми в кукурудзи гудзи розв'язати.
Ходім-ко ми в кукурудзи, щось мемо робити,
Як загусті кукурудзи, треба проломити (Куняк, 442);*

*Садом, садом, кумасенько, а я за тобою,
Поговорим, пожартуєм, кумасю, з тобою.
Ой чи тямши, кумасенько, що ти обіцяла
Біля тої криниченьки, де ти воду брала? (Гулей, 224).*

Для називання коханої людини часто використовуються назви, що відображають зовнішні чи внутрішні ознаки цієї людини. Це можуть бути іменники *чорнобривка, білявка, білявочка, білявина, білявинка, кучерянка, солодятко, подобрійка* і багато інших подібних:

про біляву дівчину:

*Така в мене білявина, як би ї обточив,
Як би її в калинову водичку намочив (Савчук);*

*Ой білявко-прихилявко, прихилися д'міні,
Як ся мамка прихиляє д'маленькій дитині (Куняк, 206);*

*Ой пішов я до білявки, що білявка діє,
А білявка на припічку білі ніжки гріє (Куняк, 167);*

про чорняву дівчину:

*Ой вийду я у садочок, чи не впала сливка,
Та чи вийде, чи не вийде моя чорнобривка* (Гулей, 263);

про кучеряву дівчину:

*Ой де ти ся забавила, моя кучеряно?
За горами з бахурами, моя люба мамко* (Гулей, 329);

про „солодких“ і добрих дівчат:

*Ой за річков солодъитко, за річков, за річков,
Не знайшов би таке друге, хоч би шукав з свічков*
(Куняк, 195);

*Спати ми сі, каже, хоче — спати не лягаю,
Доки своє солодъитко не пообіймаю.
Солодъитко повбіймаю та й націлююся,
Та й так смачно спати ляжу, як меду нап'юся*
(Куняк, 197);

*Ой Марійко-подобрійко, подобрій на мене,
Я на тебе подобрію, як підеш за мене* (Гулей, 245).

Часто коханий та кохана прирівнюються до найдорожчого благородного металу — золота:

*Яка була темна нічка, йке було болото,
Я до тебе, любко, сліпав бо ти моє злото* (Куняк, 194).

До наведених вище афектонімів з позитивною конотацією можна навести ще цілу низку прикметників, які вживаються в звертаннях до коханої людини як субстантивовані, тобто як самостійні лексеми або в ролі епітетів до тих чи інших іменників. Вони можуть характеризувати коханого чи кохану з різних сторін — за характером, вдачею, за внутрішніми та зовнішніми якостями тощо. Хлопець може бути: *гарний, вродливий, дорогий, найдорожчий, люмбий, милий, миленький, солодкий, солоденький, солодкавий, файний, стрункий, тонкий, високий, мужній, міцний, чорнобривий, чорнобривенький, чорнявенький, русявочубий, білявенький,*

нелінійний тощо; такі ж епітети використовуються й для характеристики дівчини:

*Ой мій милий коло рала, я за ним плакала,
Щоби мого миленького інша не кохала* (Гулей, 319);

*А я свого миленького пізнаю здалека,
А він тонкий і високий, як в лісі смерека* (Гулей, 266);

*Гуцулочка молоденька, гуцулочка пишна,
Узулася в постоята та й до мене вийшла* (Гулей, 218);

*Гуцулочко молоденька, гуцулочко біла,
Чи ти в полі не робила, що не обгоріла?* (Гулей, 217);

*А мій милий чорнобривий та й чорнобривенький,
Нема більше чорнобривих, лише мій миленький.
Мій миленький поважненький, поважно танцює,
Поважно сі обертає, в личенько цілує.*

*Колись були файні хлопці, було що любити,
А тепер лиш зазирають, де би сі напити.*

*Ой парубче молоденький, так файно співаєш.
Всох би тобі той язичок, як краще не знаси* (Куняк, 190);

*Спати ми сі, каже, хоче — не дрімайте, очи,
Бо мій любко не лінійний, прийде опівночі.
Та мій любко не лінійний та й не лінівенький,
Прийде ввечір, прийде рано, коби здоровенький* (Куняк, 192).

Дівчина чи хлопець, однак, не завжди можуть бути коханими, прагнути зустрічі, контакту, спілкування. В українському пісенному фольклорі оспівуються різноманітні ситуації, коли дівчині насильно нав'язують нелюбого, осоружного хлопця або й старшого чоловіка, з яким вона не хоче зустрічатися, або який зрадив її, займається перелюбством, який має якісь фізичні вади, зневажає, ігнорує її і т. под. Може бути й навпаки, коли дівчина зраджує хлопця, коли вже йому, хлопцеві, нав'язують нелюбу пару. Тут уже використовується зовсім інша лексика — слова зі зниженою або й негативною

семантикою. Серед лексем, що номінують нелюбого хлопця, чоловіка, зустрічаються найчастіше: *волоцюга, розпусник, баламут, зрадник, батяр, пияк, забіяка, дурень, дурак, штурпак, жонач, карапуз, хольїра, холера печена, панталаха, сякий-такий шарапута, грубий тарабан, грубий коротенький, старий бородатий, гільтай, гільтайище, плаксії, бісів син, бугай, бичок, котюга, перелюбець, багач, нелюб* тощо. Наведемо деякі приклади уживання цих лексем:

волоцюга:

*Твоя мама говорила, моя мама чула,
Твоя мама говорила, що я **волоцюга** (Мельникович);*

шмаркач:

*Ти гадаєш, мій миленький, що я тебе хочу?
Я такими **шмаркачами** коноплі волочу (Куняк, 191);*

штурпак (галицизм):

*Ти думаєш, мій миленький, що тебе кохаю,
Я такими **штурпаками** плоти підпираю (із власн. архіву);*

шарапута (оказіоналізм):

*Куди іду, туди іду — все коло рогачки,
Сякий-такий **шарапута** шукає богачки.
Сякий-такий **шарапута** богачки шукає,
На себе сі не подивит — ногавиць не має (Куняк, 191);*

баламут:

*Била мене мати березовим прутом,
Щоб я не стояла з хлопцем-**баламутом** (із власн. архіву);*

парубок-розпусник:

*Ой сварила мене мамка, сварила, сварила,
Аби я з тим **розпусником** та й не говорила.
А я із тим парубочком нічого не маю,
Лишень в його ясні очка люблю заглядаю (із власн. архіву);*

варгуля (галицизм; варга — з польської ‘губа’):

*Ой не співай, не співай ти, ти старий **варгуле**,
Тебе тато змайстрував на стриху в цибули (Куняк, 421);*

дурак (росіїзм):

*Не стій, люблю, під вікном, та й не тріси рукавом,
Я не вийду постояти із таким **дураком**.
Шкода трави шовкової та тому волові,
Шкода мене молодій тому дуракові* (Куняк, 187);

дурень:

*Ти до мене не ходи в неділю і в будні,
Я за тебе не піду, за такого **дурні*** (із власн. архіву);

*Бодай тебе так ссушило, як листок на грушці,
Не раз-їс ся, **дурню**, виспав на моїй подушці* (Бандурка, 215);

драб (галицизм):

*У нашої господині **драби** ночували,
Як їй дали торбу муки, всю ніч цілували* (Бандурка, 190);

драбко (галицизм, зменшене до драб):

*Ти до мене не ходи та й не носи ябка,
Я за тебе не піду, за такого **драбка*** (Гулей, 257);

карапуз:

*Ти до мене не ходи, малий **карапузи**,
Бо ти мені витолочив загін кукурузи* (Гулей, 253);

барахло:

*Пішли хлопці у рекрути, ні вдного не видко,
Лишилисі **барахло** — дивитисі гидко* (із власн. архіву);

шмильц (галицизм — 'сміття'):

*Пішли хлопці всі до війська, нікого не видно,
Лиш лишивсі самий **шмильц**, говорити встидно*
(із власн. архіву);

батяр (галицизм):

*А той **батяр** батярує, богач сі дивує,
Звідки **батяр** має гроші, що так не шінує* (Куняк, 444);

мерза (галицизм):

Ой змерзла я, товаришко, ой змерзла я, змерзла.

Любив мене файний хлопець, тепер якась мерза (Куняк, 188);

хольюра (галицизм – ‘холера’):

Ой мала я миленького, як процвіту рожу.

Тепер я сі на хольюру дивити не можу (Куняк, 203);

пиндзель (оказіоналізм):

Коло печи прыла-м клочі, на лаві куделю,

Пиндзелюй-ко мені з хати, ти старий пиндзелю

(із власн. архіву);

найда, волоцюга:

Най я буду волоцюга, най я буду найда,

А я сяду й на коника: „Гайда, коню, гайда!“ (Куняк, 182);

зайда:

Ой я хлопець молоденький, ой я хлопець зайда,

Та я сяду на коника, гайда, коню, гайда (Гулей, 235);

панталаха (оказіоналізм – набір звуків):

Ой зацвила конюшина на всі штири гранки.

Сякий-такий панталаха іде до коханки (Куняк, 190);

дрантогуз (< дрантива (дірява) гузиця (зад)):

На вгороді кукурудза, / Нема мого дрантогуза;

Нема його і не буде, / Він поїхав межі люди (Бандурка, 132);

смаровоз (той, що возить мазут, замурзаний):

Бідна моя головонько, що я наробила,

Полюбила смаровоза, доле нещаслива (Гулей, 318);

пияк, забияка (забіяка):

Кажуть люди, що я пияк, що я забияка,

З мене був би добрий газда, та жінка ніяка (Гулей, 264);

гільтай (гультай):

*Кажуть люди, що я гільтай, що я гільтайище,
А як возьму косу в руки, коса в руках свище.
Кажуть люди, що я гільтай, що я дівки зводжу,
А я собі щовечора до одної ходжу* (Гулей, 264);

гультай, гультай:

*Згубила я щастє, долю та через неволю
В місті славнім, в домі крайнім, гультаю, з тобою*
(Бандурка, 181);

*Ой за гаєм зелененьким, за гаєм, за гаєм,
Там ся мила напивала з молодим гультаєм*
(Бандурка, 225);

калабай (оказіоналізм):

*Ой ти мислиш, калабаю, що я ті кохаю,
А я тобов, калабаю, комин затикаю* (Бандурка, 181);

гарман (оказіоналізм):

*Ой гур-гурку, да по ярмарку!..
Трохи мені гарман / Тюнди не вирвав* (Бандурка, 166);

посіпака:

*... А я в свої Марусини лівізора застав.
Яка така посіпака, що вона шукає?
Не дивиться позад себе, що штанів не має* (Бандурка, 224);

плаксії:

*Ой посію конопельки, посію, посію,
Мене мати викохала не тобі, плаксію* (Гулей, 283);

котюга:

*Не вір, дівко, парубкові, як тому котюзі,
Бо він тебе вінка збавить на зеленім лузі* (Гулей, 248);

жонач (жонатий чоловік):

*Била мене моя мати, біла при вечері,
Аби я ся не дивила в очі жоначеві* (Гулей, 254);

пелехач (лахматий, пелехатий):

*Ти гадаєш, пелехачу, що за тобов плачу,
Я ще рочок подівочу, такого не втрачу* (Куняк, 205);

бичок:

*А я йому: ой ти бичку, а він мене за спідничку,
А я йому: йди до дому, а він мене у солому* (Гулей, 318);

бугай:

*Ой ходила по садочку, / По зеленім барвіночку,
Набачила, бідная, / На улиці бугая.
Як стало вечоріти, / Став бугай волочити
Сюди-туди по улиці, / Де хороші молодиці.
А дівчина твердо вснула, / Ворітечок не примкнула.
А як бугай перескочив, / До дівчини ся приточив...*
(Бандурка, 19);

*Ой ішов я попід гай, кажуть люди, що бугай,
А я собі бу, бу, бу, здибав дівку молоду* (Гулей, 338);

*Якби я був бугай-бугай, я би собі рикав,
Я би собі по дівчині до стодоли кликав.
Ой дівчыта, молодиці, не дайте ми вмерти,
То вам буду за бугая до самої смерти* (із власн. архіву);

рак:

*Ой ти дурний раче, / По колоді скачеш, /
Три гроші носиш, / У дівчини просиш* (Бандурка, 15).

Негативна зарядженість афектонімів часто може підсилюватися різноманітними епітетами, наприклад:

кострубатий дідько:

*Купила-м ти капелюха, ще ти куплю квітку,
Лиш від мене відчепися, кострубатий дідьку* (Куняк, 379);

грубий тарабан (оказіоналізм):

*Ти до мене не ходи, грубий тарабане,
Бо до мене хлопець ходить, як намальований* (Гулей, 258);

старий корбан (оказіоналізм):

*Молодому й золотому пироги на маслі,
А старому **корбанові** штири ріпи в ташці* (Куняк, 84);

холера печена:

*Ой де ти ся забавила, моя замащена?
Та я сіно громадила, **холеро печена*** (Гулей, 255);

колюче терня:

*Любила-м тя, мій миленький, як з горіха зерня,
А тепер тя так обходжу, як **колюче терня*** (Куняк, 205).

Інколи в такій функції може вживатися нейтральна лексика, але стилістично маркована, як, наприклад, іменник „кавалір“:

*Ой хвалився мій **кавалір**, що він вчителює,
А він в місті на вокзалі віником шурує* (Куняк, 191);

***Кавалєри, кавалєри, є вас до холери,
А як прийдеться до чого, нема ні одного*** (Куняк, 193).

Переважно негативне забарвлення присутнє і в лексемі „богач“, бо бідна дівчина знає, що вона йому не пара, що багач використає і зрадить її, тому вона каже йому:

*Ой не ходи, **богачику**, горою за мною,
Бо ти **богач**, а я бідна, не пара з тобою* (Гулей, 215).

Часто негативний образ створюється влучним епітетом-прикметником, який уживається самостійно або підсилюється образним порівнянням чи іншим словосполученням, чи навіть цілим реченням, тобто описово. Переважно ці характеристики стосуються зовнішності хлопця, чоловіка:

*Ішли кури до фігури самі чубатенькі.
Ішли хлопці на музику самі **горбатенькі*** (Куняк, 190);

*Ти гадаєш, мій миленький, що ти такий **файний**,
В тебе губи **закочені**, як пиріг мелейний* (Куняк, 192);

*А у мого миленького очка, як грейцарі,
А губищі, як в конищі, а ніс на три цілі* (Куняк, 190);

*Цілуй, цілуй мене, любку, я тебе не буду,
Як я тебе поцілую, то ригати буду* (Куняк, 1925).

Афектоніми можуть бути виражені й субстантивованими прикметниками, наприклад:

*Ой ще ж бо я не здибала такого дурного,
Щоби лежав коло мене, не робив нічого* (Бандурка, 214)

або:

*Сякий такий, шанталавий! Він питає віна,
Не дивиться сам на себе, що голі коліна* (Куняк, 187);

або:

*Ой на горі дуб зелений, любив мене роззявлений,
А я його не любила, взяла бука та й набила* (Гулей, 338);

або:

*А я рочок подівочу, подівочу другий,
А такого не утрачу, як ти, недолугий* (Куняк, 131).

Субстантивований прикметник може бути й крутішим, вульгарнішим:

*Сякий-такий, крутосракий бере мене в танець,
А я йому відповіла: „Болить мене палець“.
Не так мене болить палець — такой сі не хоче,
Та най мені крутосракий пальці не толоче* (Куняк, 192).

Дівчата висміюють і інші риси залицяльників, наприклад, бідність:

*В Угорниках славні хлопці, так сі величають,
Коли ідуть на весілля, штанів позичають* (Куняк, 190);

нікчемність, кволість:

*Наші хлопці продаються у вишневім саду
По чотири за купон, п'ятий біжить ззаду* (Куняк, 190);

*Хвалилися наші хлопці, що моцні, як дуби,
А як дмухнув на них вітер, попадали з груби;*

*Отой ми ся на стороні парубок сподобав,
Що кури го не доїли, когут не додзьобав* (Куняк, 191);

фізичні вади:

*Любила-м тя, легінику, від тогик до сночи,
А сночи-м ся придивила, що сліпий на очи* (Куняк, 191).

Усіх цих небажаних, нелюбих хлопців, чоловіків, „дідів“ дівчина може назвати й одним словом – „нелюб“:

*Ой так, як тим конопелькам, у болоті гнити,
Та так мені, молоденькій, із нелюбом жити* (Гулей, 283).

Як свідчать тексти коломиїок, незадоволеною своїм судженням обранцем може бути не тільки дівчина. Хлопцеві також інколи нав'язують нелюбу, негарну (але зате часто багату) дівчину чи жінку, і він у такому разі не скупиться на слова для характеристики своєї пари, підбирає вельми круті слівця. Це можуть бути іменники, негативна конотація яких закладена у внутрішній структурі самої лексеми, причому окремі з них можуть уживатися у звертанні як до хлопця, так і до дівчини (наприклад, *оферма варгуля, шельма* та інші іменники „спільного“ роду):

оферма (несумлінна, нечесна, неохайна людина) –

*Ой дівчино, дівчинонько, яка ти оферма,
Наварила-с пирогів і всі сама зжерла* (Куняк, 195);

варгуля –

*Кажуть мені женитися та й брати варгулю,
Ой як я ся, молоденький, до неї притулю* (Гулей, 264);

шельма –

*Ой пішов я до дівчини, пішов я до шельми,
А у неї вже два в хаті, а третій під дверми* (Гулей, 325);

велика зрада —

*Ой дівчино молоденька, ти велика зрада,
Якби мене порубали ти би була рада* (Куняк, 208);

огида —

*Ой яка ти, дівчинонько, огида, огида!
Свою віру покидаєш, а ідеш до жида* (Куняк, 194);

зеленьинка, ропухачка —

*Коло млина суха бзина, була би тилинка,
Вчепиласі мого любка якас зеленьинка.
Та коби то зеленьинка, а то ропухачка,
Тыгаїсі за миленьким, як килава качка* (Савчук).

Тут також використовуються різноманітні епітети-прикметники, різноманітні порівняння, інші синтаксичні структури для створення негативного образу нелюбої, осоружної особи. Ось як хлопець характеризує зовнішність дівчини, жінки:

*Ой коню мій вороненький, я на тобі їду,
Чекай, чекай, замащена, до тебе не піду* (Гулей, 233);

*Ой дівчино, дівчинонько, яка ти пультата,
Маєш очі, як цибулі, язик, як лопата* (Куняк, 194);

*Хвалиласі дівчинонька, що вона дуже файна,
А вона така кривов'єза, як у возі гальма* (Куняк, 193);

*Ой гонорна дівчинонька, гонорна, гонорна,
В неї очі, як тарелі, голова, як жорна* (Гулей, 315);

*Ой чия то дівчинонька така гарна й пишна?
Одна варга, як халява, а друга, як пришива* (Куняк, 195);

*Ой у нашім Станіславі є дівчина файна,
Вона вища від антени, ширша від комбайна* (із власн. архіву);

Я недавно оженився, бідо моя, бідко,
Другі жінки, як ягідки, а моя, **як дитько** (Гулей, 265);

Ой їхав я горі селом та й конем я пудив,
Така вийшла дівка з хати, **аж я ся напудив**.
Така вийшла дівка з хати, **як свиня з болота**,
А як стала розмовляти, зібрала охота (Гулей, 234);

Ой богацька дівчинонька, богацького строю,
А як вийде на вулицю, **так як купу гною** (Куняк, 444);

Ой пуцу я за водою корито діраве,
Чорт тя буде цілувати у личко **рапаве** (Куняк, 193);

Ой ішов я горі селом та й горі долами.
Та й зустрів я дівчиноньку з **кривими ногами**.
Ой ішов я горі селом та й понад потоком.
Та й зустрів я дівчиноньку з **зашкаленим оком** (Куняк, 194);

У моєї миленької очка, **як крейцарі**,
Головище, як цебрище, зуби на два цалі (Куняк, 195);

Вийди, вийди, дівчинонько, та й на задні двері
Та й покажи **гнилі зуби, очі, як тарелі** (Куняк, 197);

Дівчинонько, моя мила, дівчинонько люба,
Маєш **росту митир сорок, півтора загруба** (із власн. архіву);

Ой дощ іде, роса паде, на камени сухо,
А в богача одна дівка, **пси від'їли вухо** (Гулей, 329).

Ці епітети можуть характеризувати й інші негативні риси дівчини, зокрема:

вдачу, натуру дівчини, її уміння, здібності —

Ой дівчино, дівчинонько, **яка ти облесна**,
Ти не вмієш зав'язати на сніп перевесла;

Ой дівчина, дівчинонька **вміє сі пишнити**,
Та не вміє до сорочки гудзика пришити (Куняк, 196, 195);

*Ой чия то дівчинонька так гарно танцює?
Лівов ногов закидає, а правов гальмує* (Куняк, 420);

матеріальне становище, наявність приданого —

*Хвалиласі біла дівка межи дівочками,
Що сі хоче віддавати з трьома сорочками.
Хвалиласі дівчинонька, що має корову,
А корова без хвоста, ще й крива на ногу.
Хвалиласі дівчинонька, що має покої.
Попід лави жаби скачуть, як цугові коні* (Куняк, 193);

неохайність —

*А богацька дівчинонька великого росту
Поломила в клубі двері, чіхала коросту* (Куняк, 197);

розпусність —

*Ой у любки тонкі губки аж сі протинули,
А до любки два цигани на ніч повернули;
А всі любки на гулянні так файно танцюють,
А мою там попід хату цигани цілують* (Куняк, 195,196).

Наведеними прикладами, звичайно, не вичерпується арсенал образних, негативно конотованих найменувань дівчини, жінки. Чоловіки не менш, ніж жінки та дівчата, винахідливі у вишукуванні позитивних, та негативних назв для своїх колишніх або теперішніх, але нелюбих дівчат чи жінок.

Багато місця в піснях і коломийках відводиться дідові та бабі, які ще хочуть бути молодими, згадують молоді роки, хочуть кохатися тощо. Однак часто такі намагання закінчуються нічим, інколи комічно, а інколи навіть трагічно. Ось одна із оспіваних сцен:

*Сварилася баба з дідом, що дідо не може,
Дала йому їсти-пити, а може, поможе.
Дала йому їсти-пити, молока із хлібом,
А сама сі заголила, лягла перед дідом.
Аби тобі, дідунику, так легко вмирати,
Та як мені заголений на тебе чекати* (Куняк, 441);

Молода ж дівчина на залицяння діда відповідає:

*Ой ти старий дідунуку, старий ти, старий ти,
Та для мене молоді слабий ти, слабий ти* (Гулей, 258)

або:

*Березушка кучерява
Против вітру стояла розбуяла,
Там сестра з рідним братом розмовляла:
„Не дай мене, рідний брат, за старого,
Бо я з старим всю нічку ночувала, —
Як у лузі калинонька зів'яла“* (Бандурка, 7).

Баба теж не проти того, щоб покохатися з молодим:

*Стара баба з їла зуби, лишилися пеньки,
А ще хоче, щоб ї любив хлопець молоденький* (Гулей, 298).

Ще частіше оспівуються ситуації, коли видають молоду дівчину за старого нелюба, діда, а часто — з іронією — дідусика, дідуника тощо:

*Єк я була молоденька, скоро си виддала,
Та я свого дідусика файно шінувала.
Та я свого дідусика шіную, шіную,
До лавиці привїзую, кропивов годую.
До лавиці привїзую, аби не вривавси,
А пид ноги грани сип'ю, аби нагрївавси.
А пид ноги грани сип'ю, аби дід нагрївси,
А по хавци віпарью, аби червонївси.
А я знаю, молоденька, шо дідови треба —
Один камінь пид голову, а другий пид ребра.
Один камінь пид голову, аби мньико спаті,
Другий камінь на чериво, аби не миг встаті.
Вой ти діду, ззів би-с біду та й води напивси,
Та не один через тебе молодий втопивси* (записано від Галі Маротчак, с. Грамітне Верховинського району).

Однак, якщо в деяких піснях ще досить поблажливо і ніжно старого нелюба називають „дідком“, „дідуником“,

„дідусиком“, то в інших випадках, коли цей дід стає ненависним, для його іменування дівчина підбирає міцніші вислови, часто у супроводі прикметникових епітетів:

*Ой ти, старий бородатий, чому ся не жениши,
Чому собі, старий діду, вдовицю не береш?* (Гулей, 258);

Можуть бути й ще міцніші вислови:

*Я думала, що то яйко, а то шкаралупа,
Я думала, що то хлопець, а то стара дуна* (Куняк, 427);

*Ой лежала на постели дівчина молода,
Коло неї лежав старий, як гнила колода.
Дідок лежав коло неї та не міг устати,
— Чого ідеш, старигане, з молодого спати?*

(Із власн. архіву).

Старшого хлопця, який уже занадто довго парубочить, дівчина з легкою іронією теж називає старим, та ще й „дідоводом“, маючи на увазі, що він не один такий:

*Ой до води, сивий коню, до води, до води,
Та чому ся вже не жениши, старий дідоводе?* (Гулей, 234).

2.2. Символіка та евфемія в українських народних піснях про кохання

Наведена вище лексика має, так би мовити, легітимний характер, уживається переважно у прямому значенні, називаючи чи ніжно, з любов'ю, з прихильністю, чи з іронією, сарказмом та навіть із ненавистю людину, з якою особу протилежної статі чи тимчасово, чи на постійно пов'язало життя. Однак в українському пісенному фольклорі є цілі масиви так званих сороміцьких (від *сором*, *стид*), тобто обценних пісень та коломийок, у яких „слова не викидають з пісні“. Ці пісні, однак, не можуть мати широкого застосування, вони виконуються, як правило, у вузьких колах, компаніях, де люди знайомі між собою і можуть собі дозволити розповідати

пікантні анекдоти, співати сороміцькі пісні. Коли ж забава є масовою, ці круті вислови, як правило, завуальовуються, замінюються різноманітними евфемізмами, оскільки вони шокують слухачів і не викликають схвалення оточення, а навпаки, піддаються осуду. Більш популярними є ті пісні і коломийки, у яких автори-укладачі уміють обійти, замінити вульгаризм, непристойне слово якимось іншим, нейтральним словом, як правило, загальновідомим апелятивом, який у цьому випадку служить евфемізмом, субститутом-замінником небажаного, ненормативного виразу чи слова. Подібні пісні та коломийки теж викликають рум'янець на щоках цнотливих дівчат, поважних, культурних, богобоязливих жінок (та й чоловіків), оскільки навіть за завісою двозначного евфемізму вгадується справжня суть тієї чи іншої реальії, але в цьому якраз і полягає пікантність вислову чи пісні, коломийки. У таких народних піснях, у коломийках, закладений глибокий розум, велика творча фантазія народу, винахідливість, уміння знайти влучний, дотепний, образний вислів, особливо, коли є необхідність обійти, замінити табуований вираз, тобто вульгаризм, непристойне слово, завуальовати, приховати його.

Отож, важливе завдання – виявити цю народну мудрість і винахідливість, дотепність, видумку, слово- та фразотворчу фантазію, уміння знайти несподівані вербальні субститути лексемам, що перебувають поза межами етичної норми, на периферії українського лексикону, на які розповсюджується неписана заборона, тобто мовне табу. „Табу“ – це „Слово, вживання якого заборонено внаслідок міфологічних марновірувань і забобонів, а також з причин цензурних заборон, побоювання грубих чи непристойних виразів“²⁴, тобто це заборона з етичних міркувань на вживання грубих, непристойних, нецензурних висловлювань. Звичайно, що під табу потрапляють усі лайливі, нецензурні слова, матірщина,

²⁴ Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. – Москва, 1969. – С. 467.

вуличні, просторічні назви статевих органів людини та деякі назви інтимних стосунків між людьми. Правда, сучасна українська так звана модерністська література, беручи за взірець, очевидно, літературу російську, не визнає жодних табу, заборон у слововживанні, мотивуючи тим, що, мовляв, така лексика і таке її вживання віддзеркалює мовну дійсність у сучасній Україні. З цим можна погодитися, якщо брати до уваги мовлення найнижчих прошарків суспільства – людей без освіти, представників злочинного світу, п'яниць, безпритульних-бездомків, окремої частини робітництва тощо. Правда, тепер, на жаль, не дивина почути лайливу лексику і на вулиці від пристойних на вигляд юнаків та навіть дівчат. Однак літературна мова не повинна розбудовуватися на найнижчих зразках, орієнтуватися на мовлення малокультурної, неосвіченої, неінтелігентної частини суспільства, яка перебуває, крім того, ще й під впливом російської матірщини. Еталоном для неї повинно бути мовлення освічених, культурних, інтелігентних верств населення, вихованих на українських традиційних цінностях, на засадах християнської етики і моралі. З цією метою народ витворив незчисленні різноманітні замітники, якими заступає вульгарний, непристойний вислів. Ці замітники-субститути мають назву евфемізми.

Евфемізм (від грецького εὐφραϊσμός – *пом'якшений вираз*) – це пом'якшувальне позначення якого-небудь предмета чи явища²⁵, заміна слів з грубим або непристойним змістом чи забарвленням на слова й вирази, які виражають цей зміст у пом'якшеній формі або завуальовано²⁶, „слова і вирази, які вживаються з метою уникнення слів з грубим чи непристойним змістом або з неприємним у певних умовах забарвленням“²⁷. Як правильно зазначає молода дослід-

²⁵ Розенталь Д. Э., Теленкова М. А. Словарь-справочник лингвистических терминов. – Москва, 1976. – С. 533.

²⁶ Словник іншомовних слів / За редакцією О. С. Мельничука. Київ, 1974. – С. 231.

²⁷ Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. – Київ, 1985. – С. 73.

ниця евфемії в англійській мові В. Великорода, „Евфемізми виступають засобами вторинної номінації з відносно позитивною конотацією, які значною мірою полегшують процес передачі інформації у певних сферах людської діяльності й здебільшого вживаються для субституції соціально чи психологічно неприйнятних прямих номінацій“²⁸. Евфемізм, зрештою, – це літературний троп, який можна порівняти з метафорою, метонімією чи синекдохою. В українській мові є евфемізми як загальноприйняті, сталі, відомі для більшості мовців, так і авторські, okazіональні утворення, набір яких залежить від фантазії, образного мислення автора. В евфемістичних субституціях зміст поняття залишається незмінним, міняється тільки форма, його мовне вираження.

Тут вестимемо мову про евфемістичні замітники (окремі лексеми та фразеологізми), які стосуються любовно-еротичної сфери людини, зафіксовані в українських народних піснях та коломийках про кохання, про інтимні, статеві зв'язки між молодими людьми, про розпусне життя чоловіка чи жінки. Як було зазначено, такі коломийки теж далеко не безневинні, вони також мають пікантну конотацію.

Українські сороміцькі пісні та коломийки в залежності від того, наскільки відвертим, прямолінійним чи, навпаки – завуальованим, прихованим є евфемізм, що називає інтимну частину тіла людини чи статевий акт, на наш погляд, можна поділити на кілька груп. Перша – це *відверто-вульгарні*, які обходяться без субституції, в яких, як мовиться, „слова не викидають з пісні“, де речі називають „своїми іменами“. У цих піснях інтимний „процес“ та інтимні органи чоловічого й жіночого тіла позначаються нецензурними в розумінні сучасної етики, вуличними словами, які перебувають поза межами мовно-етичної норми, на периферії українського лексикону. Можливо, первісно вони не були нецензурними

²⁸ Великорода В. Б. Семантичні та функціонально-прагматичні характеристики евфемізмів в англійській мові. – Автореф. дис... канд. філол. наук: 10. 02. 04. – Львів, 2008. – С. 13.

й непристойними, але оскільки ними позначалися певні інтимні, потаємні „речі“, які не прийнято було розголошувати, афішувати, виставляти на публічний огляд, то й самі назви цих гетеросексуальних, інтимних стосунків та назви потаємних частин тіла стали вважатися такими, які незручно було вживати привселюдно, публічно. Як відзначав Алексей Дуличенко, „Суспільна мораль, як правило, дозволяє „розкривати“ лише частину людського тіла – так званий тілесний „верх“. На тілесний „низ“, який складається з органів, що виконують екскреторну і сечостатеву функції, суспільна мораль давно наложила табу. Заборона ця полягає в тому, що тілесний „низ“, згідно із соціокультурними приписами, доступний для огляду лише самому власникові тіла і таким чином залишається і повинен залишатися прихованим від суспільства. <...> Заборона на відкритість потаємних частин тіла цілком природно переноситься на заборону мовну: суспільна мораль не допускає прилюдного називання цих частин тіла і пов'язаних із ними дій“²⁹. До речі, деякі етимологічні словники, наприклад, „Этимологический словарь славянских языков“ за редакцією О. Трубачова, включають у свій реєстр і пояснюють етимологію цих слів, однак у пристойних художніх творах, у пристойних піснях, у пристойному усному чи пісенному мовленні подібні слова, як правило, оминаються і замінюються іншими, м'якшими виразами. Ще колись Володимир Гнатюк зауважував, що на підставі народного фольклору можна судити про ступінь культури народу – чим менше народ культурний, тим ближче він стоїть до природи, тим менше в нього стиду в статевих справах³⁰. Український народ споконвіків дотримувався високих моральних і духовних цінностей, йому

²⁹ Дуличенко Алексей. „Язык и тело“. *Плуцер-Сарно А. Большой словарь мата*. – Т. 1. – СПб, 2001. – С. 35–48. Цитуємо за: *Ставицкая Леся. Соотношение „(телесный) верх-низ“ в сексуально-эротическом и obscene украинском лексиконе // Acta Ethnographica Hungarica – 54 (1), pp. 177–182 (2009).*

³⁰ Наводимо за: *Шиманський Роберт. Сексуалізм в українській мові // Ukrainistika. Збірник наукових праць. – Кривий Ріг, 2003. – С. 127.*

характерна вроджена делікатність у словах і вчинках. Але творчість має характер індивідуальний, і хоч пісні та коломийки вважаються народними і відшліфовуються багатьма людьми, первісно їх таки створив хтось конкретний, хто міг по-різному ставитися до виробленої віками народної етики та моралі. Тому у народній творчості існують і такі пісні та коломийки, у яких поняття з інтимної сфери людини називаються по-простому, по-вуличному. Інша справа, що їх можуть використовувати, співати, а можуть і ігнорувати або замінити небажані вислови іншими словами. Такі коломийки зафіксовані навіть у деяких фольклорних збірниках, як, наприклад, у багато разів цитованому тут збірнику Якова Куняка „Коломийки Прикарпаття“, у збірнику сороміцьких українських народних пісень під назвою „Бандурка“, про яку мова йтиме далі, та в деяких інших. Навіть більше, такій лексиці та фраземіці присвячуються й наукові дослідження, створюються словники, у яких словникові статті широко ілюструються прикладами з народного усного мовлення або з творів письменників-постмодерністів. Тут можна назвати праці доктора філологічних наук, професора Лесі Ставицької³¹, яка, фактично, першою в українському мовознавстві насмілилася підняти й опрацювати такий досить розповсюджений (у першу чергу в усному мовленні частини населення України) пласт лексики, статтю польського дослідника українських сексуалізмів, як він їх назвав, Роберта Шиманського³² з Ягеллонського університету та деякі інші. У цих публікаціях подається широка бібліографія подібних праць, але праць в основному російських та польських авторів, бо саме в Росії та Польщі теми жаргонної, блатної, вульгарної лексики опрацьовуються багатьма дослідниками

³¹ *Ставицька Леся*. Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація укр. мови. — Київ: Критика, 2005. — 464 С. ; її ж: Короткий словник жаргонної лексики української мови. — Київ: Критика, 2003. — 336 с. *Ставицька Леся*. Український жаргон / Словник. — Київ: Критика, 2005. — 496 с.

³² *Шиманський Роберт*. Сексуалізми в українській мові // *Ukrainistika*. Збірник наукових праць. — Кривий Ріг, 2003. — С. 125–138.

досить давно, всебічно і різноаспектно. Українських подібних досліджень до Лесі Ставицької, фактично, не було. Були хіба що деякі фольклорні збірники Івана Франка, Володимира Гнатюка, а також нещодавно опублікований збірник українських сороміцьких пісень, про який уже згадувалося вище, у записах З. Доленги-Ходаковського, М. Максимовича, П. Лукашевича, М. Гоголя, Т. Шевченка, П. Чубинського, Хв. Вовка, В. Гнатюка (упорядник М. Сулима, редактор Т. Шевчук) під назвою „Бандурка“ (Київ, 2001 р.) та деякі інші праці, присвячені молодіжному мовленню.

Отже, коломийки з цими відверто вульгарними, непристойними висловами тут не розглядатимемо, оскільки жодного інтересу вони собою не являють. Натомість розглядатимемо інші дві групи, які якраз і можна узагальнено назвати сороміцькими. Це, зокрема, назвемо їх, *пікантні*, у яких вульгаризми мають евфемістичні замітники, але які досить прозоро, красномовно, недвозначно натякають на статевий „процес“ чи на певну реалію (відповідний орган тіла людини), і *поетично-образні*, у яких натяк завуальований, прихований, які глибинно прикривають той чи інший вираз, а за виразом — дію. В українському пісенному фольклорі є чимало словесних символів, які уособлюють ті чи інші реалії навколишньої дійсності, людських відносин, життя і поведінки людини. Ці символи глибоко конспірують ті чи інші поняття — чи це інтимні відносини між молодими людьми, чи це назви частин тіла людини тощо, вони виступають своєрідними евфемістичними субститутами-замінниками прямих назв цих понять. Такі лексеми чи фразеологізми, в яких інтимні реалії вербалізуються мовою образів-символів, польський учений Єжи Бартмінський відносить до „високого“ стилю. „Він [стиль. — М. Л.] ігнорує табу на еротичну тематику, однак визнає мовне, номінаційне табу. Про інтимні реалії він говорить мовою образів-символів. У цій сфері народна любовна лірика досягає небачених вершин, вона вдало поєднує галузь природних явищ та сферу культури і поезії. Мистецтво

оперує образами, буквалізм належить до галузі порнографії³³. Українські ж народні любовні пісні — це справжні мистецькі шедеври, які вміло приховують, маскують реалії інтимних стосунків молодих людей. Вони відзначаються делікатністю у вираженні найінтимніших почуттів, і така делікатність досягається насамперед завдяки явищу мовної евфемії. На перший погляд, ці лексеми та фраземи виглядають узагалі далекими від любовно-еротичної сфери, і не кожна людина вбачає в них еротику, статеві, сексуальні стосунки, назви інтимних частин тіла тощо.

2.2.1. Кінь як символ чоловічої статі

Так, в українському пісенному фольклорі, як, зрештою, і у фольклорі деяких інших народів, є чимало пісень, у яких ідеться про молодого хлопця, козака, легіня, парубка, що просить у дівчини напоїти його коня. Кінь якраз і є найпоширенішим і найглибше „законспірованим“ символом чоловічої статі і чоловічої біологічної сили, тому він присутній у багатьох українських народних піснях. Коли хлопець просить дівчину напоїти йому коня, дехто сприймає це в прямому розумінні — хлопець їде на коні, зустрів дівчину, яка бере воду з криниці, попросив її напоїти коня. Таку думку легко спростувати, бо якщо хлопець (козак, стрілець, легінь, парубок) їхав здалеку, він проїжджав не одну річку, не один потічок, не один колодязь, то, звісно, міг напоїти собі коня сам. Але ж ні, він під’їхав саме до дівчини, яка бере воду з криниці в саду, в полі, як правило, вже у пізній час, і просить таки її напоїти його коня. На глибокий підтекст у подібних піснях вказує відмова дівчини напоїти хлопцеві коня. Ось одна з народних пісень, яка оспівує власне таку ситуацію:

³³ *Бартмицький Ежи*. „Ясь коней поил“: наблюдения над стилем народной любовной поэзии // *Ежи Бартмицький*. Языковой образ мира: очерки по этнолингвистике. — Москва: Индрик, 2005. — С. 456.

Ой у полі верба — / Під вербою вода.
Ой там дівчина спізна воду брала,
Дівчина молода. / На доріжку глядить,
А доріжка курить. / Гей аж там їдуть славні козаченьки
На конях вороних. / Один козак під їжджа,
На дівчину морга: / „Ой ти, дівчино, мила чорнобрива,
Напій же мені коня!“ / „Невеликий ти пан, **напій собі коня сам!**
Там зимна роса, а я стою боса —
Ніженьки зрошу собі“ („Ой у полі верба“ — Тайстра, 31)³⁴.

Здавалося б, що дівчина повинна виконати таку елементарну просьбу, однак вона вишукує всілякі несерйозні, надумані причини (наприклад, як у наведеній пісні — холодна погода, „зимна“ роса, дівчина боса, боїться замочити ніжки тощо), щоб цього не зробити. Але в інших випадках дівчина називає справжню причину своєї відмови — вона боїться, боїться зради, тому слова: „—Дівчино моя, **напій ми коня**“ сприймає як залицання козака, навіть більше, як натяк, підмову, спонування до інтимної близькості. Наведемо текст пісні:

Ой звідси гора, а звідти друга,
Поміж тими гороньками сходила зоря.
А то не зоря — дівчина моя
З новенькими відерцями по воду ішла.
А я за нею, як за зорею,
Сивим конем чистим полем та й здоганяю.

.....
— Дівчино моя, **напій ми коня.**
— **Не напою**, бо ся бою, бо ще-м не твоя.
— Як буду твоя, **напою ти два**
З кедрової криниченьки, з нового відра.
Кінь воду не п'є, копитами б'є.
— **Сокотися**, дівчинонько, бо він тебе **вб'є** (Тайстра, 148).

Отже, припущення про спонування дівчини до інтимного зв'язку підтверджує відповідь дівчини: „—**Не напою**, бо ся

³⁴ Приклад наведено за збірником українських народних пісень: *Стіванкова тайстра*. / Пісенник. — Косів., 2007. (Далі в дужках — Тайстра і стор.).

бою, бо *ще-м не твоя*“. Отож, якби йшла мова тільки про воду, то відповідь була б зовсім іншою. Дівчина або з радістю погодилася б напоїти коня, щоб заодно ближче познайомитися з хлопцем, або, принаймні, запропонувала б хлопцеві відро, щоб він міг це зробити сам (якраз так спочатку дівчина і відповіла, як видно з наведеної пісні). Однак, коли хлопець став наполягати, вона вловила натяк, зрозуміла його наміри, тому, будучи вихованою, добросчесною, цнотливою дівчиною, відмовляє хлопцеві, не погоджується напоїти його „спраглого коня“: *– Не напою, бо ся бою, бо ще-м не твоя, –* відповідає вона, але запевняє:

Як буду твоя, напою ти два

З кедрової криниченьки, з нового відра. І що ж. Хлопець розсердився, навіть погрожує дівчині:

Кінь воду не п'є, копитами б'є.

– Сокотися, дівчинонько, бо він тебе вб'є.

Коли хлопець настирливий, наполягає, завдяки щирим або й нещирим запевненням, обіцянкам таки домагається свого, для дівчини, як правило, це „напування“ закінчується трагічно:

Козак коня напував, дівча воду брало.

Козак собі заспівав, дівча заплакало (Куняк, 180).

Оспівуються ситуації, коли дівчина не тільки напоїла коня, але й пішла пасти його, доглядати. Прочитуємо таку народну пісню, записану з Інтернету, у виконанні солістки гурту „Черес“:

Ой ти, місяцю, а я зіронька ясна,

Ой ти парубок, а я дівонька красна,

Ой ти парубок, а я дівонька красна

В вишневім саду я ж тобі коня пасла.

Пасла я коня звечора до півночі,

І впала роса на мої карі очі...

Не так на очі, як на русую косу,

Серце, козаче, віночка не доношу...

Отже, дівчина коня пасла звечора до півночі, але це закінчилося для неї бідою. Упала роса на її очі, тобто вона гірко заплакала, бо пожаліла свою русую косу, якій не бачити вже віночка... Втратила дівчина свій віночок, свою цноту.

Хлопець не завжди просить напоїти його „коня“. Інколи він просить просто „подати на коня рученьку“, що теж рівнозначно „напуванню“. Правда, не кожна дівчина піддається на подібні умовляння. Коли хлопець просить:

— *Та подай ми, дівчинонько, на коника руку, вона відповідає:*

— *Хіба би я, молоденька, розуму не мала,
Щоби я ти на коника ручку подавала* (Куняк, 168).

Та ж дівчина, яка повірила і *подала ручку*, гірко розчарувалася, що підтверджує пісня „Ой чий то кінь стоїть“:

*Ой чий то кінь стоїть, що сива гривонька?
Сподобалась мені, сподобалась мені / Тая дівчинонька.
Не так та дівчина, як біле личенько,
Подай же дівчино, подай же гарная / На коня рученьку.
Дівчина підійшла, рученьку подала...
Ой краще б я була, ой краще б я була / Кохання не знала.
Кохання, кохання звечора до рання,
Як сонечко зійде, як сонечко зійде,
Кохання відійде* (Тайстра, 168).

Зійшло сонечко, поїхав милий, кохання відійшло... Дівчина подала „на коника“ „руку“ і залишилася в сльозах.

Таких текстів, де козак „напуває коня“ або просить дати його „коневі“ „напитися“ з „криниченьки“, яка є в дівчини, яка є власністю дівчини, можна знайти чимало. Але хлопець може просити не тільки напоїти коня, а й „пустити“ його „до стаєнки“, дати йому „їсти“ тощо:

— *Дівчинонько молоденька, дай заночувати,
Пусти коня до стаєнки, а мене до хати,
Пусти коня до стаєнки, дай коневі їсти,
Мене пусти до світлиці — на лавицю сісти.*

– Ой не сідай на лавицю, хитаїсі лава,
Та й не цілуй у личенько, бо учує мама (із власн. архіву).

Переважно дівчина відмовляється пускати коника до стаенки, але приходять час, і вона погоджується, сама запрошує хлопця:

Ой мій милий, чорнобривий, / До світлоньки прошу,
А я з твого **кониченька** / Сідельця зношу,
Кажу твого **кониченька** / До стаенки взяти,
А тебе молоденького / Прошу до кімнати.
Кажу твому **кониченьку** / Оброку дати,
А тобі, молоденькому, / Білу постіль слати.
І сама ляжу, / Тяжкий біль розважу.
Всади ж ручку за пазушку (Бандурка, 19).

Як це часто в житті буває, хлопець, „напоївши“ і „нагодувавши“ свого „коня“, покидає дівчину, навіть більше, вимагає подяки, плати від неї:

Ой побродив **сивий коник**, побродив, побродив,
Заплати ми, дівчинонько, що-м до тебе ходив.

Те, що „коник“ таки добре „побродив“ у дівчини, підтверджує відповідь дівчини:

Та я тобі **заплатила**, ще й **переплатила**,
Ти цілував біле личко, я не боронила.
Ти цілував біле личко, білого личенька
То до світла, то до зорі, то до місяченька (Гулей, 234).

Рівноцінним за значенням до наведених вище евфемістичних словосполучень зі змістотворним компонентом „кінь“ є також сполучення „грати конем“. Козаченько „конем грає“, тобто хизується своєю молодечею чоловічою силою, залицяється до дівчат, підмовляє їх:

Ой у полі дуб зелений
Під тим дубом вишня,
Аж там козак **конем грає**,
Щоб дівчина вийшла (Ой у полі дуб зелений).

Тут паралельно зіставлені дуб зелений, який символізує хлопця, козака, і сам козак, вишня, яка символізує дівчину, і сама дівчина; козак „конем грає“ — залицяється до дівчини.

Треба відзначити, що подібна символіка властива не тільки українським народним пісням. В любовно-еротичному пісенному фольклорі використовують такі символи й інші слов'янські народи, що підтверджують білоруські, польські та російські народні пісні. Так, за спостереженнями білоруського вченого Володимира Коваля, у білоруському фольклорі найчастотнішими стійкими словосполученнями є також ті, в складі яких є слово-компонент *кінь*: *паіць (напаіць) каня, даць каню вады, пераняць каня, садзіцца на каня, осядлаць каня* і под.³⁵, наприклад:

— *Дзячына мая, **напаі каня**
Да з рублёнай, з рублёнай крыніцы
З поўнага вядра.*
— *Каб жа знала я, што буду твая,
Напаіла б каня варанога
З поўнаго вядра* (Вянок, 196)³⁶.

У польському фольклорі також, як зауважує Є. Бартмінський, атрибутом номер один у хлопця є *кінь* як символ біологічної чоловічої сили, яка, звичайно, ніколи не покидає коханого³⁷.

³⁵ *Коваль В. И.* Белорусская народно-песенная фразеология любовно-эротического содержания // *Frazeologické studie III.* Jozef Mlacek – Peter Ďurčo editori. K 13. Kongresu slavistov v L'ubl'ane. – Bratislava, 2003. Див також окрему відбитку статті: *Коваль В. И.* Белорусская народно-песенная фразеология любовно-эротического содержания. – Гомель, 2003. – С. 2. Далі посилання будуть саме на це видання.

³⁶ Приклад наведений за збірником білоруських народних пісень: *Вянок* беларускіх народных песень. Мінск: Навука і тэхніка, 1988. – 432 с. (далі у дужках – Вянок і сторінка). – С. 196.

³⁷ *Бартминський Ежи.* „Ясь коней поил“. – С. 454.

2.2.2. Віночок – символ дівочої цноти

Дівочу цноту у слов'янських народів символізує дівочий вінок. Віддати вінок хлопцеві означає віддатися йому фізично. В українському пісенному фольклорі зустрічаються фразеологізми *вінка збавити, позбавити вінця, втратити віночок, дати віночок, загубити вінок, доносити (не доносити) віночок, накрити вінком голову* і под. Дівчат попереджають ті, хто вже обпікся, щоб не вірити хлопцеві, бо можна втратити віночок:

Не вір, дівко, парубкові, як тому котюзі,

*Бо він тебе **вінка збавить** на зеленім лузі* (Гулей, 248)
і коли хлопець просить:

– Ой віди, дівчиночко, на попову межу,

Най я з тобов поговорю, най з тобов полежу, вона відповідає йому:

– Бою тя ся, легінику, бою тя ся, бою,

*Та щоби я не **втратила віночок** з тобою* (Куняк, 199).

Дівчина, яка одержала правильне виховання, враховуючи досвід старших, знає, що віночок тяжко вберегти, бо є чимало таких, що зазіхають на нього, тому вона звертається до коваля і просить його:

Ой ковалю, ковалику, зроби ми замочок,

*Бо я буду замикати **зелений віночок*** (Куняк, 199).

На прохання, підмови хлопців вона не піддається, навіть за велику винагороду:

Пасе, пасе вівчар вівці на зеленій гірці.

*– Дай ми, дівко, свій **віночок** – дам ти усі вівці.*

– Твої вівці поздыхають, підуть до болота.

*Мій **віночок зелененький** ще кращий від злота.*

*Ой чи з злота, чи не з злота, аби хоч з **барвінку**,*

*Буду собі **походжати в зелененькім вінку*** (Куняк, 199).

У відповідях дівчини, яка береже свій віночок, використовуються й інші фразеологізми, зокрема, *не датися на підмову (підмовочку), (не) датися підмовити, (не) датися*

з доріженьки (доріжки) звести (зводити), косу нести, дівчинов ходити, (не) датися зрадити, пор.:

*Не дам ти ся, парубочку, та на підмовочку,
Доки мені не накриють вінком головочку.*

*Не дам ти ся, парубочку з доріженьки звести,
Бо не знаю, доки маю жовту косу нести.*

*Не дам ти ся, парубочку, з доріжки зводити,
Бо не знаю, доки маю дівчинов ходити.*

Ой у моїм городчику кукурудза буйна,

Не дам ти ся на підмову, бо-м не така дурна (Куняк, 200).

Але хлопець наполягає, запевняє, що не чіпатиме її:

— Ой не бійся, дівчинонько, я буду лежати

Та я буду на дзелений віночок вважати (Куняк, 199).

Дівчина відчуває, що мусить підкоритися, і констатує:

Ой шалений мій миленький, шалений, шалений,

Не дає ми доносити віночок зелений;

Ой кувала зозулечка в Золотім Потоці,

Тяжко вінок доносити через файні хлопці (Куняк, 199, 201).

І нарешті сталося. Незважаючи на гіркий досвід і помилки багатьох своїх попередниць, дівчина довірилася хлопцеві, хоча знала, як дуже легко можна згубити, втратити цей віночок. Таких ситуацій, де дівчина втрачає віночок, у піснях оспівано чимало:

Зайшло сонце за віконце, за гай калинковий,

Утратила дівчинонька вінок барвінковий (Куняк, 200);

Потеряла свій віночок / Через дурний розумочок /

Під кущиком-рокитою. / З козаченьком Микитою

(Бандурка, 42);

Не рixтуй мні, мамко, вінок, бо вже-м сі віддала,

Понад мою головочку пташка щебетала (Куняк, 198);

Якби-м знала, рідна мамко, що не буду в вінку,

Та я би тя не полола, зелений барвінку.

*Та я би тя не полола та й не поливала,
Я би тебе виривала, за пліт пометала.
Я би за пліт пометала та й за паланочок,
Якби знала, мамко рідна, що **втрачу віночок** (Куняк, 198).*

Дівчина знає, що змусив її до втрати віночка таки хлопець, вона нарікає і клене йому:

*Ой щоб ті був, козаченьку, ясний перун забив,
Я була си дівка файна, ти мі **вінка збавив** (Бандурка, 210).*

Інколи, очевидно, через безвихідь, матеріальну скруту, а, можливо, й через слабовольний характер дівчина свідомо віддає свій віночок, у чому потім гірко кається:

*Спала Марися з хлопом, / **Згубила вінок** з золотом.
По коморойці ходить, / **Таляри в руці носить**:
Хто здибав, то верніте, / **Таляри сі возьміте***
(Бандурка, 81);

*Ой продала дівка **вінок, віночок дівочий**,
Вна го більше не знайде, най робит, шо хоче*
(Мельникович).

У піснях оспівуються й розпусні дівчата, які не дорожать своїм віночком:

*Ой дівчино біла, біла, де-с **вінок** поділа?
Поїхала з кіньми на ніч та й кобила з їла!
Ой кобила **вінок** з їла, кінь дві полятиці,
Того я си наробила в корчмі на музиці (Бандурка, 219);*

*Гоп, скіць на бозник, віддалась я без музик,
Віддалась без **вінка**, в мене була толока (Гулей, 318).*

Подібні приклади з білоруського фольклору наводить проф. В. Коваль:

*На Дунаю сінім белы хусты мыла,
Там я залаценькі **венчык утраціла**³⁸.*

³⁸ Коваль В. И. Белорусская народно-песенная фразеология любовно-эротического содержания. — С. 108.

Інший приклад з білоруського фольклору:

– *Ой Галіна ліца румянога,
Ці ж ты любіш мяне маладога?*
– *Ой я рада б цябе палюбіці,
Толькі баюсь вянок загубіці*³⁹.

Зустрічаються такі вислови і в польських народних піснях:

– *Gdybych ja wiedziała, żeś będziesz mój,
dałabych ja tobie wianeczek swój.*
*Wianeczek zielony, / jeszcze nieruszony,
kochanku, kochanku, kochanku mój*⁴⁰.

Фраземі *втратити вінок*, тобто втратити дівочу честь відповідають за змістом інші подібні сполучення: *зірвати барвінок, красу загубити, згубити цноту, потеряти перстень, розсипати коралики, загубити кунку (куницю), загубити хустину, спідничину, фартушину, козубеньку* та багато інших, які будуть розглянуті в наступному розділі. Тут наведемо лише таку:

*Ой пасла я товар, товар та й вівці біленькі,
Загубила-м на толоці вінок зелененький.
Ой пасла я товар, товар та й ще пасти хочу,
Хоть згубила-м на толоці я цноту дівочу* (із власн. архіву).

Кінь як символ чоловічого ества і віночок як символ дівочої чистоти, незайманості використовуються й письменниками у художніх творах. Для прикладу наведемо уривок з роману Марії Матіос „Нація“ про сільського Казанову Іларія: „...Іларій сідлав свого *масного коня* й рубав до... *та чи до одної жіночої спідниці рубав-рвався Іларій за свої парубоцькі роки?... Один він знає, під чийми ворітьми фиркав його розумний кінь, у чийх малинниках червонилася шовкова трава від згублених дівочих вінчиків, що рік за роком котилися з афинників*

³⁹ Див.: *Вянок* беларуських народных песень. – С. 238.

⁴⁰ *Weźowicz-Ziółkowska Dobrosława. Miłość ludowa: Wzory miłości wieśniaczej w polskiej pieśni ludowej XVIII–XX wieku.* – Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, 1991. – S. 96.

у малинники, з малиників — в оборози, з оборогів — на запашні передзимні сіна, в удовині перини, з удовиних перин — у ретельно прибрані комори пишних сільських молодниць, що одною рукою молилися Богу коло своїх шлюбних чоловіків, а другою давали у вікно знак Іларієві⁴¹.

2.2.3. Рослинний світ в еротичній символіці

Віночок, який символізує дівочу незайманість, „сплетений“ в основному з барвінку, тому барвінок теж дуже часто використовується (див. також приклад вище) в пісенному фольклорі як символ дівочої цноти, чистоти. Як стверджує М. Дикарев, барвінок є „символом молодості і дівчачої цноти, бо вживається на вінок, що їх знаменує“⁴². Як відзначав М. Костомаров, „...у цьому символі ми повинні бачити високе поняття наших предків про міцність і святість шлюбу: вони вибрали символом його рослину просту, не пишну, але таку, що не в'яне“⁴³. Ось деякі приклади:

*Нігде нема гараздойку, як на Добрущині,
Там віночок з барвіночку на кожній дівчині* (Бандурка, 193);

*Ой виїду я на гороньку, / Погляну я на долиноньку:
Рвуть дівочки барвіночки, / На неділю на віночки.
А я не рву барвіночок / На неділю на віночок.
Стратила я свій віночок / У неділю в пораночок
Під явором зелененьким / Із козаком молоденьким*
(Бандурка, 228–229);

*Любив мене мій коханий, молодий легіник,
Та у муєму садочку витоптав барвінок...* (із власн. архіву).

⁴¹ *Марія Матіос*. Нація. — Львів, 2007. — С. 191–192.

⁴² Див. *Дикарев М. О.* Знадоби до української народної ботаніки // Бандурка. Українські сороміцькі пісні в записях З. Доленги-Ходаковського, М. Максимовича та ін. — С. 228.

⁴³ *Костомаров М. І.* Слов'янська міфологія. — Київ: Либідь, 1994. — С. 65.

Коли розпусний коханок, названий у пісні зневажливо бугаєм (див. вище про „бугая“), просить дівчину пустити його в „череду“, дівчина ще намагається не піддатися йому:

— *А як тато запитає, / Че ж барвінок усихає?* — він підказує їй відповідь:

— *Коти ходять за мишами, / Барвіночок витоптали.*

— *А як мама запитає, / Чем фартушок не обсхає? /*

— *Кукурудзу сиру їла, / Кукурудза набубніла* (Бандурка, 19).

Тут, до речі, сполучення *кукурудзу сиру їсти* рівнозначне сполученню *втратити віночок*, але це розглянемо далі.

Коли вже дівчині втрачати нічого, вона сама запрошує милого косити барвінок:

Вчора була неділенька, / А сьогодні понеділок.

Запросила козаченька / Косити барвінок.

— *Коси, коси, козаче, низенько,*

А ти, милий, чорнобривий,

Присунься близенько (Бандурка, 24).

Символом святості, чистоти, любові є також квітка васильок або василик⁴⁴, який досить часто зустрічається в українських народних піснях, особливо весільних. Як відзначає М. Дикарев, „Васильки, васильок... є символом дівчачої чести, задля цього влітається у вінок“⁴⁵:

Ой у моїм городчику василиків купка,

Василику, соколику, та я твоя любка (Гулей, 272);

В вишневім садочку / Скопаю я грядочку,

Посію я васильок / І хрещатий барвінок.

Где ся взяв мій миленький, / Пустив коня у барвінок,

А сам пішов у васильок, / Кінь барвінок витоптав,

А сам васильок вищипав (Бандурка, 8);

⁴⁴ Див. : Кононенко В. І. Символи української мови. — Івано-Франківськ, 1996. — С. 123.

⁴⁵ Див. Дикарев М. О. Знадоби до української народної ботаніки. — С. 231.

В українських народних піснях зустрічається ще ціла низка назв із рослинного і тваринного світу, які символізують чи молоду дівчину, молодого хлопця (див. про це вище), чи їхнє кохання, зраду, інтимні стосунки, чи навіть інтимні частини тіла дівчини чи хлопця. Як відзначає В. Кононенко, „Персоніфікація сил рослинного світу... пов'язується із наділенням дерев і квітів властивостями істот жіночої і чоловічої статі. Скажімо, *калина, верба, тополя* уособлювали жіноче ество, *дуб, явір* — чоловіче“⁴⁶. Крім наведених, у піснях зустрічаються *вишня, малина*, пестливі форми *малинонька, калинонька, вишенька, рута, м'ята, трава, капустаця, яблунька, береза* („*а ти дуб, я — береза, ти п'ян, я — твереза*“), *динька, червоний буряк, кислиці, квасниці, ячмінь, жито, конопельки, гречка, ленок* (льон), *кукурудза, кропива, лобода, будяки, гарбуз, зелений часник, волоський горіх, зерня, колосок, тютюн, бур'ян, бараболя, морква, морковця, зілля, гриби*, зокрема, *підпеньки, опеньки, печерички* тощо. Переносна семантика цих назв розкривається безпосередньо у контексті пісні чи коломийки. Звичайно, що не всі наведені лексеми належать до символів, але всі вони використовуються у фольклорі як евфемізми, як субститути-замінники для назв, які автор (хоч пісні та коломийки і мають статус народних, все-таки їх первинним автором був хтось конкретний) не хоче або з етичних міркувань не може назвати прямо.

Подібно, як барвінок та васильок, символічне значення має рута, червона чи зелена рута. Ще М. Костомаров колись зауважив, що рута — це символ дівочої чистоти, а український зворот „Потеряла віночок з зеленої рути“ означав втрату дівочої цноти. Рута у піснях носить епітет зеленої і крутої, тобто суворої і впертої, вона часто використовується як образ. Він наводив як приклад уривок народної пісні, у якій дівчина просить парубка бути обережним із конем, щоб він не витоптав її рути:

*Пусти коня на отаву та в залізнім пуні:
Прошу тебе: хай не ходить по моєї руні!*

⁴⁶ Див.: Кононенко В. І. Символи української мови. — С. 113.

*Бо на руті жовтий цвіт — сама зелененька:
Прошу тебе, не зрадь мене, бо я молоденька.⁴⁷*

Подібні претензії, жаль до коханого висловлює дівчина, якій коник витоптав руту-м'яту під її віконцем. Тепер дівчина журиться, як вона має стати „без віночка“ для благословення перед святими образами, перед батьком та матір'ю:

*Ой любчику молоденький, хлопче-баламуте,
Нащо пустив кониченька в червону руту?
Кінь витоптав руту-м'яту й барвінок хрещатий,
Тепер буду без віночка іти між дівчата.
Не росте вже під віконцем в мене рута-м'ятка,
Як я стану без віночка перед своїм татком?..
Обмила я свій віночок дрібними сльозами,
Тепер стану без віночка перед образами... (із власн. архіву).*

Як відомо, перед шлюбом, вінчанням у церкві, молоді стають перед своїми батьками та перед хатніми образами на коліна для благословення, про що йдеться також в іншій пісні:

*Як ся буду віддавати, то сяду на стільчик.
Розплети ми, татку, косу під зелений вінчик.
Як ся буду віддавати, то буду тужити.
Нема татка рідненького вінок наложити.
Як ся буду віддавати, то буду плакати.
Нема татка рідненького косу розчесати (Куняк, 220).*

В іншій пісні дочка просить матір ще не видавати її заміж, дозволити їй ще рочок погуляти, рутвяний віночок поносити:

*В бору сосна літом і зимою зелена,
Наша молода в четвер була весела,
А в суботоньку русоньку косоньку чесала,
А в неділю свою матку прохала:*

⁴⁷ Див.: Костомаров М. М. Названа праця. — С. 62—63.

„Позволь, моя матінко, той рочок,
Нехай виходжу той **рутвяний віночок** (Бандурка, 8).

Коли ж віночок уже втрачений, дівчина пускається берега,
дозволяє всім топтати її руту:

*Ой посію **руту** круту, най хто хоче тонче,
Прийди нині на вечеру, кучерявий хлопче* (Бандурка, 179).

Виявляється, що коники, а інколи це може бути і „піший“
коханець, можуть топтати не тільки барвінок, васильок, червону
руту, м'яту, вони можуть топтати все, що росте, що буяє,
розцвітає. У першу чергу „топтання“ загрожує траві, отаві:

*Ой то гай дубина — / Там сіножать кумина.
Треба куми просити, / Щоб дала косити.
—Коси, кумцю, кілько хоч, / Тільки **трави не толоч**.
Моя **трава** густа, / Твоя **коса** тупая.
Як притиснеш низенько, / Буде **траві** тяженько,
Бо ти **траву** **потолочиш** / І мене **оморочиш** (Бандурка, 17);*

*Ти до мене не ходи, **не толоч отаву**,
Та не роби собі встиду, а мені неславу* (Гулей, 257).

А ось яку коломиюку наводить Володимир Гнатюк:

*Ой як я си заспіваю, голосом заріжу,
Вставай, вставай, мій миленький, бо **коники в збіжу**.
Вставай, вставай, мій миленький, **коники в ячмени**,
Скажуть люди, правда буде, що **ходиш до мене** (Бандурка, 205).*

На приховані інтимні стосунки в іншій пісні натякає
словосполучення *толочити ячмінь*. Дівчина заграє з хлопцями,
моргає на них, але разом з тим просить поводитися з нею
обережно, не „потолочити ячменю“:

*Ішов Журило ледом, / Ніс горілку з медом.
— Сину, Журило, сину, / **Не толоч** мого **ячміню**.
Сиділа на колодці, / **Моргала на хлопці**... (Бандурка, 111).*

Часто в піснях зустрічається така рослина, як коноплі (конопельки). Конопля символізує переважно лихе життя невістки, дівчини: *(Оддала мене матонька моя, не оддала — утопила, / Як ту череточку-конопляночку у ставочку помочила)*⁴⁸.

Отож конопельки теж можуть бути потоптані, повалені і, звичайно, конем:

*Вийди, вийди, дівчинонько, най тебе не кличу,
Бо я в твої конопельки кукілю натичу.
Ой та вийди, дівчинонько, тебе визираю.
Та най твої конопельки конем не валяю* (Гулей, 249).

У цій коломиїці наявні дві „чоловічі“ евфемістичні фраземи з ідентичним значенням (‘мати статевий контакт’), тобто сполучення, які відображають дію, активність саме чоловіка в інтимному „процесі“, бо тільки чоловік, хлопець може натикати куколю, конем зваяти конопельки.

Виявляється, що витолочити, знівечити, зім’яти, вивалити і навіть спасти все, що живе, що розцвітає, розвивається, — барвінок, ругу, травичку, льон, конопельки тощо, — може не тільки кінь як основний символ чоловічої сили. У коломиїці, яку наведемо далі, нарузі піддалася пшениченька, яку на цей раз спасли уже воли:

*Ой куме, кумаченьку,
Та випасли твої воли мою пшениченьку* (Куняк, 320).

Дуже широко в піснях про кохання використовується символ калина. Як відзначає М. Дикарев, калина є символом фізичної і духовної краси, дівочої цноти, символізує найчастіше дівчину, „і до того чесну, не розпусну“⁴⁹:

*Дала мені [мати] калинову вітку:
— Заткни, доню, за білу намітку,
Щоб калини не поламати
І ягідок не подавити,
Свого роду не прогнівити* (Бандурка, 238);

⁴⁸ Див. Дикарев М. О. Названа праця. Знадоби до української народної ботаніки. — С. 242.

⁴⁹ Див. Дикарев М. О. Названа праця. — С. 238.

Темного лу́гу калина,
Доброго батька дитина;
Хоть по ночам не ходила,
Та при собі **калину** носила.
Купували купці — вона не продала,
Прохали хлопці — вона не дала;
Шовком ніженьки зв'язала,
Для свого друга Івашка держала (Бандурка, 80).

Є ще інший подібний варіант:

В саду рясно розцвітала **червона калина**.
Під **калинов** ночувала молода дівчина.
Зав'язала ніжки міцно шовковов позлітков,
Щоб зберегти для любчика **калинову квітку** (із власн. архіву).

Коли ж прийшов любчик Івашко, „шовку ниточку розірвав“, а отже, й калину поламав:

Бодай тебе да морозеньку, / Що зморозив да **калиноньку**,
Да засмутив всю родиночку / І близькую, і далекую,
І матінку рідненькую; / Ізікли **калиноньку**, зрубали;
Уже нашу дівоньку звінчали. / А де **калинонька** стята,
Там молоденька взята (Бандурка, 238–239).

В іншій пісні можна простежити, як відбувалося „ламання“ калини:

Під **калиною** лежала, / На **калину** ноги поклала,
Да **калину** схитнула, / Да **калина** скапнула
Да на білую пелену, / Да на білеє обличчя,
Щоб було роду величчя (Бандурка, 82).

Тут так, як і з віночком, як і з барвінком, з рутою, — спочатку дівчина дозволяє „ламати калину“ (*Ой ламана калинонька, ламана, ламана, / Ламав, ламав мій миленький, я му пригинала* — Куняк, 185), але потім про це жалкує:

Ой зацвила **калинонька**, в воду ся схилила,
Зажурилась дівчинонька — перстень загубила...

(Із власн. архіву);

*На калину роса впала, вона сі похилила,
На дівчину пригодочка, вона сі зажурила* (Куняк, 200).

У такому ж контексті інколи вживається й іменник *малина*, можливо, тому, що, як і калина, вона має червоний колір, який супроводжує процес „ламання“:

*Бодай тебе, морозеньку, —
Зморозив-єсь ти малиненьку,
Засмутив-єсь всю родиненьку* (Бандурка, 11).

А потім про це вже стає відомо всім:

*Новина, матінко, новина —
Зацвіла у коморі малина:
У молодого Івасенька у stodолі,
У молодой Марисеньки у приполі* (Бандурка, 14).

У піснях про кохання дівчина та її цнота інколи асоціюються з вишнею:

*Було б не рубати зеленої вишні,
Було б не сватати, коли не до мислі.
Калиноньку ломлю, ломлю,
Калинонька гнеться.
Чужі жінки люблю, люблю —
Своєї не хочеться* (Бандурка, 8).

У народних піснях зустрічаються назви різних квітів, що символізують кохання, наприклад, квітка-розмай. Отож хлопець ходить, шукає розмаю, тобто залицяється до дівчини. Дівчина ж, побачивши, відчувши його намагання, залицяння, заспокоює його, пообіцявши йому „цвіточку“, яку тримає для нього і віддасть йому, коли прийде час, час весілля:

*Ой попід гай зелененький, ходить мій миленький
Та збирає в капелюшок розмай зелененький.
Нащо тобі, мій миленький, розмаю, розмаю,
Та я тобі на неділю цвіточку тримаю* (Гулей, 258–259).

У наведеній нижче коломийці хлопець умовляє дівчину дати йому дотулитися до її квітки (чічки, рожі), дозволити попáхати

(понюхати) її, але ця дівчина не піддається на підмову, знає, чим це може закінчитися і відмовляє хлопцеві:

*Ой не можу, легінику, не можу, не можу
Дати тобі **попáхати** свою пишну **рожу**,
Бо ти її обламаєш, ти її притиснеш,
І зів'яне моя **чiчка**, перестане цвистити.
І зів'яне моя **квітка**, не буде вже цвистити
Та не буде вже буюти, а ти мені свиснеш...*

(Із власн. архіву).

У складі фразем, які можна трактувати як фраземи еротичного змісту, використовується ще ціла низка назв із рослинного світу. Часто кохання дівчини пов'язане із садінням чи збиранням огірочків. Так, поливаючи огірочки, дівчина тужить за милим, якого давно не бачила і не відомо, чи зйдуться їхні дороги:

*Посадила **огірочки** близько над водою,
Сама буду поливати дрібною сльозою.
Ростіть, ростіть, **огірочки** в чотири рядочки.
Не бачила **миленького** вже чотири рочки!*

Потім вона його побачила, але відносини в них не склалися. Милий прощається з нею, але будучи благородним і чесним, застерігає дівчину:

*„Будь, **миленька**, здоровенька та й здоровесенька,
Не давайся на підмову — ти ще **молоденька**.
Не давайся на підмову, з **розуму** **ізнести**,
Бо не знаєш, доки маєш **русу косу плести**.
Не давайся на підмову, з **розуму** **зводити**,
Бо не знаєш, доки маєш **дівкою ходити**“*

(Тайстра, 172–173).

Отже, тут дівчина залишилася ще незайманою, але прийшов час, дозріли огірочки, дозріла дівчина і вже сама запрошує хлопця збирати їх:

***Огірочки-пупіночки** — **жовтенький** **цвіточок**,
Ой чи **прийде** **нині** в **гості** **любий** **парубочок**?*

*Прийди, прийди, мій миленький, буду ті чекати,
Через мале віконечко буду візирати.*

Огірочки-пупіночки в мене коло хати,

Та, як прийде мій миленький, будемо збирати.

Вибирала-м огірочки з миленьким до ночі,

Тепер мені не забути ласки парубочі (із власн. архіву).

Із слів „до ночі“ та „не забути ласки парубочі“ видно, що закохані не тільки збирали огірочки — між ними був інтимний зв'язок, і дівчині вже цього не забути.

Хлопець може виконувати різні „сільськогосподарські роботи“, і дівчина, якій уже втрачати нічого, якій сподобалися ці інтимні зустрічі з коханим, знаходить привід, щоб знову і знову запросити хлопця на допомогу — на цей раз уже вибрати „ленок“ або „конопельки“:

Ой Содома, сама-м дома, прийди любку д'міні,

Та підемо вибирати ленок при долині.

Ой чи ленок, чи не ленок, дрібні конопельки,

Прийди, прийди, мій миленький, нема дома неньки

(Бандурка, 184).

Після того, як ленок вибрали, його треба простелити, щоб висох:

— Сама дома, сама дома, прийдіть, хлопці, д'міні

Та й будемо простилати ленок при долині (Куняк, 144).

Зрозуміло, що і ленок, і конопельки — це тільки привід. Вибирати, сушити льон чи коноплі — це не чоловіче заняття, але хлопця чекає зовсім інша „робота“. Пікантний підтекст тут розшифровується повідомленням дівчини, що вона сама, що немає неньки вдома.

Певна частина тіла дівчини (звичайно, живіт) може порівнюватися з таким овочем, як гарбуз. Дівчина ще молода, ще у неї „гарбуз“ не доріс, але, як виявилось, вона вже досить досвідчена в коханні:

Ой казала дівчина, / Що гарбуз не доріс;

Як мі дала половину, То-м насилу доніс.

Гарбуз — добра страва, / До гарбуза треба сала...

(Бандурка, 111).

Однією з одіозних рослин, що символізує розпусне життя, статеві стосунки між коханцями, є будяк. Саме завдяки своїй „колючості“ і неприємному виглядові у порівнянні з іншими рослинами будяк сприймається з негативною оцінкою. Коли дівчина за своєю згодою, з любові віддається коханому, втрачає свою цноту, „дівочість“, недоторканність, це відбувається у барвінку, у васильках, у зеленому садочку, під рясним горіхом, під зеленими листками, у зеленому лузі тощо (про це див. далі). Якщо ж іде мова про випадкові зустрічі, про зустрічі розпусників, коли має статися щось негідне, неморальне, то це відбувається в будяках або в кропиві, або в інших не надто вибагливих, не надто пристойних місцях (про це також мова йтиме далі). Порівняймо приклади:

Полола моркву і пастернак, / Сколола ноженьку на будяк.

Коле, коле ноженьку будяком,

Болить мене серденько за дяком.

Піду я до дяка,

Щоб вийняв з ніженьки будяка (Бандурка, 13).

Тут, як бачимо, теж далеко не банальна, звичайна пригода, у якій нібито дівчина пробила ногу на будяк. Будяк – це щось інше, що вколало в саме серце, бо втратила дівчина свій скарб, і винен у цьому дяк. Правда, те, що саме дяк, а, наприклад, не ткач, не кравець, не швець тощо – це просто випадковість, і підібрана саме ця лексема тільки для забезпечення рими. Інший варіант пісні на цю тему взагалі знімає сумніви щодо справжніх подій, які тут відбулися. Порівняймо текст:

Попова дівчина, попова / На городі морквицю полола,

Полола морквицю, пастернак, / Пробила ногу на будяк.

„Не болить моя ноженька з будяком,

Но болить мя серце за дяком“ (Бандурка, 128).

Отже, слова „болить мя серце за дяком“ прояснюють ситуацію, бо чого б це мало боліти за кимось серце, якби це була дійсно проколота лише ніжка на будяк. Тут уже стає

зрозумілим і те, чому саме за дяком, адже це попова дочка, яка, напевно, частіше, ніж з іншими, спілкувалася саме із дяком, отож це цілком логічно, що у них виник інтимний зв'язок.

Якщо тут лірична героїня ще шкодує про те, що сталося, в усякому разі говорить про це з болем і жалем, то в іншій пісні вона заграє з хлопцями, нібито не погоджується на інтимний контакт, їй не подобається місце кохання — будяк колючий, а лобода рідка, там можуть її побачити, а вона ж має чоловіка:

*З середи на четвер / Пам'ятаю, як тепер:
Були у мене двораки, / Завели мене у будяки.
— Я з вами не пила, / То я не боюся,
Не ведіть мене в будяки, / Бо я поколюся,
Заведіте у лободу, / Бо лобода дробна,
Постеліте зупанчину, / Бо я того годна.
Не ведіте у лободу, / Бо лобода рідка,
Ой маю ж я чоловіка, / То ви з їсте дідька (Бандурка, 22).*

В інших сценах, більш відвертих, не завуальованих, вдова сама запрошує своїх коханців у будяки, запевняє, що будуть мати добру плату — коляду, бо й раніше, видно, не жаліла і добре платила „колядникам“, а тепер, зоставшись вдовою, тим паче:

*Ой тупну я ногою, / Зоставайся вдовою,
Зосталася молода, / Буде хлопцям коляда.
Признаюся, хлопці, вам, / Як давала, так і дам;
Ходіть, хлопці в будяки, / Я вам дам потрошки;
Ходіть, хлопці, не вертіться, / Дам вам — покріпіться
(Бандурка, 93).*

Аналогічна ситуація:

*Кучерявий мельник / Завів мене в темник;
А я його в будяки, / Аж погубив ходаки. (Бандурка, 94).*

У фразеологічних сполученнях поряд із будяком часто в народних піснях еротичної тематики, які оспівують втрату дівчиною своєї незайманості чи в свою першу шлюбну ніч, чи

ще до шлюбу, виступають і інші предмети, які мають виразну чоловічу, фалічну символіку, тобто предмети, на які можна „пробитися“, „проколотися“. Це, наприклад, шишка:

*Під їлкою спала, / Не дівкою стала:
З гори покотилася / Да на шишку пробилася!*

(Бандурка, 148);

*Молода дівчина / Спала під ялинов.
Коли дівка спала, / Шишка згори впала –
Дівчину зранила, / Зі сну пробудила.
– Мамко ж моя мила, / Що я наробила?.. (із власн. архіву).*

Якщо в першому випадку дієслово „пробилася“ недвозначно вказує на те, що насправді сталося, то в другому можна б подумати, що дійсно дівчина заснула під ялицею, згори впала шишка і десь її дряпнула, злегка поранила. Однак остання фраза „Мамко моя мила, що я наробила?“ дає зрозуміти, що подряпина тут серйозна, і дівчина, як і в першій пісні, уже „не дівчиною стала“.

Ногу чи щось там інше можна сколоти не тільки на будяк, на шишку, але й на скалку, яка також має глибокий підтекст, означає щось інше:

*Через пліт лізла, / Скалка в ногу залізла:
Ой козаче, йди поможи, / Вийми скалку з ноги*
(Бандурка, 99).

Красномовніше в іншій подібній коломийці:

*Коханочка до коханка через пліт скакала,
На кілочок настромилась, тіло травмувала*
(із власн. архіву).

Подібну до будяка репутацію серед рослин має кропива, яка теж, як стверджує М. Дикарев⁵⁰, і як, зрештою, підтверджує

⁵⁰ Дикарев М. Знадоби до української народної ботаніки. – С. 242.

пісенний фольклор, символізує розпусне життя, випадкові статеві відносини:

*Цюнка Марунка по кропиві ходила, / Цюнку згубила.
Кури сокочуть, / Цюнку волочать.
А мій милий когутеньку, Верни мені потюньку,
Бо то моя (Бандурка, 26).*

Тут уже без коментарів зрозуміло, що жінка пішла „по руках“, і її волочить хто попало.

В українських любовних піснях можна зустріти слово-сполучення зі словом *буряк* та ще й червоний. Це сполучення *буряченьки садити, піти на бураки, червоний буряк до білого тіла* тощо. Зрозуміло, що червоний буряк тут символізує чоловіка, його біологічну силу, а сполучення „піти на бураки“ чи „буряченьки садити“ означає статевий контакт з чоловіком. У пісні може бути тільки далекий натяк на такий контакт:

*Пішла Гандзя на бураки, / А за нею всі двораки,
А попович попереду: / –Почкай Гандзю, куплю меду.
„Не буду я меду пити, / Бо мя дворак буде бити.
Котрий мене дворак любить, / Нехай мені меду купить“
(Бандурка, 87).*

Отож дівчина готова вже до кохання, уже вийшла „на бураки“, але коли попович пропонує їй „купити меду“, вона відмовляється, оскільки вже має коханого. В іншій пісні натяк на любовний зв'язок уже більш прозорий:

*По городі ходила, / Буряченьки садила,
Буряченьки садила, / Два ляшеньки любила (Бандурка, 98).*

Тут можна б подумати, що дівчина дійсно тільки бурячки на городі садила, але фраза „Два ляшеньки любила“ ставить усе на свої місця. В інших піснях двозначність знімається, тут уже відверто йде мова про бажання дівчини мати цей контакт із хлопцем:

*Випили пиво, викотили бочку,
Викивали, виморгали в пана-свата дочку,
Положимо спати на білій кроваті!*

Ми ж її не манили, сама вона хтіла

Червоного буряка до білого тіла (Бандурка, 139–140).

Мова іде про сватання дівчини, яка визріла вже до тілесного контакту з коханим. В іншій пісні (чи уривку) є ніби продовження — дівчина виходить заміж і повинна продовжити людський рід:

І батько велів, / І мати казала, / Сама захотіла

Червоного буряка / До білого тіла (Бандурка, 77).

2.2.4. Грибна тематика в українських еротичних піснях

Як відзначає В. Коваль, виразно еротичне забарвлення мають також пісні на „грибну“ тематику, зокрема сполучення, в яких фігурує компонент гриб⁵¹ або різні його підвиди. Гриб-боровик асоціюється з чоловічим єством, лисички, печерички, наприклад, — з жіночим. Як відзначає М. Дикарєв, гриб символізує чоловічий статевий орган у збудженому стані, статеvu потенцію. Автор наводить таку ілюстрацію: „Коли ти мені муж, то будь мені дуж, а як не **гриб**, то не лизь у козуб“⁵². Є ще й інше прислів'я, пов'язане із грибом, „Назвавсі **грибом** — лизь у кошіль“ (із власн. архіву), — яке означає необхідність виконання певного обов'язку, а в любовній сфері — якщо залицяєшся, доведь справу до кінця.

Ці пісні, як і пісні з іншими символами, сприймаються, на перший погляд, як відображення звичайних буденних ситуацій. Однак, якщо взяти до уваги, що ходіння дівчини по гриби обов'язково передбачає зустріч із хлопцем і тісний з ним контакт, тут виникають паралелі з іншими подібними піснями, які оспівують „віддавання“ дівчини. Наведена нижче пісня красномовно про це свідчить:

⁵¹ Коваль В. И. Белорусская народно-песенная фразеология любовно-эротического содержания. — С. 7.

⁵² Дикарєв М. Названа праця. — С. 234.

Ой дівчина по гриби ходила, / В зеленому гаю заблудила.

Приблудила д'зеленому дубу:

„Ой тут же я ночувати буду.

Я думала, що дуб зелененький,

А то стояв козак молоденький.

Ти козаче, козаче-гультяю, / Вивідь мене з зеленого гаю,

Вивідь мене з зеленого гаю — / Я, молода, дороги не знаю“.

Якби дівка дороги не знала,

Вна б козака гультяєм не звала... (Тайстра, 21–22).

Дівчина, збираючись іти по гриби чи по опеньки, наперед знає, що зустріне там „зеленого дуба“, що потрясе його добре, що матиме від нього те, що захоче:

Піду я в ліс по опеньки, / Там знайду дуб зелененький,

Сюди-туди дубчиком стрепену,

А назбираю жолудиків у пелену... (Бандурка, 18).

В інших піснях дівчина також обов'язково зустрічається в лісі з хлопцем:

Післала ня моя мати по гриби біленькі,

А там мене визирають хлопці молоденькі. (Бандурка, 211).

Дівчина ще молода, але знає, що прийде час, і тоді вона „назбирає грибів“:

Не тепер, не тепер по гриби ходити,

Восени, восени, як будуть родити.

Не з мішком, але з торбинками,

Не сама, але з парубками.

Вас два, я сама — буде мати бити,

Як за три гроші копу молотити (Бандурка, 100).

(В іншому варіанті — *Не з мішком, не з мішком, тільки з коробочков, / Не сама, не сама, тільки з парубочком (Бандурка, 211).*)

Дівчина, яка вже має досвід „збирання“ грибів, сама проситься у матері відпустити її до лісу:

Ой пустіть мі, мамуленько, на гриби дрібненькі,

Там повели коні пасти хлопці молоденькі (Бандурка, 213).

Красномовною і недвозначною є пісня, в якій оспівується дівчина, що пішла вже по підпеньки:

*По підпеньки ходила, / Фартушину згубила,
А попович ішов, / Фартушину знайшов.
Поповичу, сучий сину, / Віддай мені фартушину*

(Бандурка, 86).

Не менш красномовна аналогічна пісня:

*Ой цитьте да мовчіте, цитьте,
Да нікому не кажіте, цитьте,
По опеньки ходила, цитьте, –
Козубеньку згубила, цитьте, / Ой цитьте,
А попович ішов, цитьте,
Козубеньку знайшов, цитьте,
Ой цитьте... (Бандурка, 130).*

Тут цілком зрозуміло, яку саме „козубеньку“ згубила лірична героїня цієї пісні. В іншій пісні дівчина запрошує хлопця на печерички, причому на всю ніч, що також зрозуміло, з якою метою:

*Печерички горою, / Ходи, серце, зо мною;
Печерички – добра річ,
Ходи, серце, на всю ніч (Бандурка, 91).*

2.2.5. Криниця як символ жіночого ества

Цікаві асоціації викликає українська народна пісня „Туман ярм, туман долиною“. Наведемо текст цієї пісні:

*Туман ярм, туман долиною,
За туманом нічого не видно,
Тільки видно дуба зеленого.
Під тим дубом криниця стояла,
В тій криниці дівка воду брала.
Та й втопила золоте відерце,
Засмутила козакові серце.*

*„Ой хто ж тебе відерце дістане,
Той зі мною на рушничок стане“.*

Обізвався козаченько з гаю:

„А я тебе відерце дістану,

Я з тобою на рушничок стану“ (Тайстра, 189–190).

На перший погляд, як видається, тут немає нічого особливого. Саме так вважав відомий білоруський фольклорист І. К. Тищенко, який аналізував різні пісні і в тому числі пісню „Туман ярм“, яку білоруси, як і українці, часто співають і теж вважають її своєю, народною. При нагоді зауважмо, що в білоруських пісенних збірниках (наприклад, у цитованому нами „Вянку беларускіх народних песень“) наводиться дуже багато народних пісень, ідентичних з українськими, деякі з них інколи з певними модифікаціями, а деякі майже не відрізняються. Отже, у цій пісні, вважає фольклорист, як і в більшості ліричних пісень, сюжет досить простий, без будь-якої захоплюючої і драматичної колізії, яка могла б заінтригувати, як це є, наприклад, у баладах. Тут, мовляв, розповідається про звичайну в селянському побуті ситуацію: у долині стоїть туман, нічого не видно, тільки зелений дуб, під яким знаходиться криниця. Дівчина зачерпує воду, випадково упустила відро, просить допомоги, на її голос відізвався молодий хлопець, який обіцяє дістати відро і оженився з дівчиною.

Однак інший дослідник любовних білоруських пісень — В. Коваль — не погоджується з коментарем І. Тищенка до цієї пісні. Він зазначає: „...якщо розглядати цей текст не ізольовано, а на фоні співвідносних за тематикою та образною системою текстів і (що особливо в цьому випадку важливо) з урахуванням наявних у ньому фразеологічних евфемізмів та слів-символів, то „внутрішня логіка“ цього тексту, драматизм і напруга його сюжету навряд чи можуть бути охарактеризовані як „прості“⁵³.

На його думку, в пісні йде мова не про звичайну побутову ситуацію. Тема пісні — про втрату дівчиною незайманості до

⁵³ Коваль В. И. Названа праця. — С. 11–12.

заміжжя і про благородний вчинок хлопця, який, вчинивши таке з дівчиною, обіцяє не покинути її. Учений цілком логічно припускає, що туман, який розіслався ярмом-долиною, символізує туманність, невизначеність, непевність ситуації, в якій знаходиться дівчина, що втратила незайманість. Їй видно тільки „дуба зеленого“, який символізує хлопця. Відомо, що в слов'янському фольклорі хлопець асоціюється із зеленим дубом. Як зазначає М. Костомаров, „Дуб служить символом чоловіка в різних видах життя. Купальська пісня вказує на це прямо:

*Та йшли дівочки та по ягідочки...
Червоная калинонька! Зелені дубочки!
Червоная калинонька — то дівочки,
Зелені дубочки — то парубочки*⁵⁴“.

У Галичині люди кажуть: „Хлоп, як дуб“. Це підтверджує і М. Дикарев, що дуб — це символ висоти і сили, що „під дубом розуміється мужчина взагалі, особливо ж батько і молодий козак (милий):

*Єсть у полі дубок зелененький —
Отож мені батенько рідненький.
Ой у полі дубок зелененький —
Да то в мене братічок рідненький.
— Чом дуб не зелений? / Лист туча прибила;
Козак невеселий — / Лихая година*⁵⁵.

Порівняймо ще із прикладом, який наводився вище:

*Ой дівчина по гриби ходила, / В зеленому гаю заблудила.
Приблудила д'зеленому дубу:
„Ой тут же я ночувати буду.
Я думала, що дуб зелененький,
А то стояв козак молоденький.* (Тайстра, 21–22).

⁵⁴ Костомаров М. І. Названа праця. — С. 80.

⁵⁵ Дикарев М. Знадоби до української народної ботаніки. — С. 235–236.

Отже, під дубом криниця стояла і там дівчина воду набирала. Сумніву не може бути, що криниця символізує дівчину, дівоче ество, що може підтвердити інша народна пісня – „Розпрягайте, хлопці коні“, – у якій хлопець копає криниченьку у вишневому саду (це розглянемо далі).

Що ж до „набирання води“, то воно, без сумніву, як слушно зауважує В. Коваль, алегорично означає любов у різних її проявах. Тут він наводить аналогічний приклад з білоруського фольклору:

*Пазволь, пазволь, маці, / Крyніцу капаці,
Ці не прыдуць дзеўкі / Рана ваду браці*⁵⁶.

Порівняймо також із прикладом, який уже наводився вище:

*Козак коня напував, дівча воду брало.
Козак собі заспівав, дівча заплакало* (Куняк, 180).

Отож хлопець копає „криницю“, напуває свого „коня“, а дівчина „бере воду“, приймає його залицання, вбирає в себе любов і силу свого коханого.

Однак ключовою фразою у пісні „Туман ярм“, як зазначає В. Коваль⁵⁷, є фразеологічне сполучення „утопити золоте відерце“, яке виступає як евфемістична метафора із значенням *втратити цноту, незайманість; віддатися* і є синонімом до фразеологічного сполучення, про що вже йшлося вище, – *втратити вінок* та інших його синонімів (*загубити перстень, загубити красу* тощо). „Золоте відерце“ тут символізує, як і віночок, як перстень, дівочу незайманість, чистоту, тому, коли дівчина утопила золоте відерце, це засмутило козакові серце. Власне, ця фраза наштовкує на ще одну думку. Можливо, дівчина „утопила“ своє „відерце“ ще раніше, зовсім з іншим козаком, але саме цей, до якого вона прийшла, покохавши її, пожалів, пообіцяв їй дістати „золоте відерце“ і з нею на рушничок стати.

Треба зазначити, що символічне золоте чи нове відерце (відро) зустрічається і в інших піснях. Згадаймо, як у пісні

⁵⁶ Див.: Коваль В. И. Названа праця. – С. 12.

⁵⁷ Там само.

„Ой звідти гора“ хлопець теж просив: „*Дівчино моя, напій ми коня*“, але вона йому відмовила: „– *Не напою, бо ся бою, бо ще-м не твоя*“, пообіцявши, що „*Як буду твоя, напою ти два / З кедрової криниченьки, з нового відра*“. Отже, тоді вже і „кедрова криниченька“, і „нове відро“ будуть належати коханому чоловікові. Тоді вже вона напоїть з „кедрової криниченьки“, „з нового відра“ не лише одного „коня“, але й двох і, звичайно, скільки треба буде:

Тема криниченьки і відерця оспівується і в коломийках:

*Утопила дівчинонька золоте відерце,
Та й пустила легіника під своє реберце.
Через тоту криниченьку та й через відерце
Тепер болить у дівчини за миленьким серце* (із власн. архіву).

Про напування коня, копання криниченьки, про „відеречко“, перстень тощо іде мова у широко відомій українській пісні „Розпрягайте, хлопці, коні“. Наведемо її текст:

*Розпрягайте, хлопці, коні
Та лягайте спочивать,
А я піду в сад вишневий, в сад криниченьку копать.
Копав, копав криниченьку у вишневому саду,
Чи не вийде дівчинонька рано-вранці по воду?
Вийшла, вийшла дівчинонька рано-вранці воду брать,
А за нею – козаченько
Веде коня напувать.
Просив, просив відеречка – вона йому не дала,
Дарив, дарив з руки перстень, вона його не взяла*

(Тайстра, 42).

Як бачимо, хлопець пішов у сад вишневий „криниченьку копать“. Навряд, чи хтось був би такий наївний, щоб не сприйняти цю алегорію. Не міг хлопець ні з того ні з сього взяти лопату та й заходитися копати криницю, та ще десь у чужому вишневому саду. Отож слова „копав, копав криниченьку“ треба розуміти як залищання до дівчини. Він хоче викопати криниченьку, просить напоїти коня, просить „відеречка“, пропонує їй руку і перстень, але дівчина не піддається, не йде на контакт, боячись зради, знаючи, що він

ходить до іншої. Зрештою, козак сам у цьому признається, що він „*учора ізвечора із другою говорив*“ або в іншому варіанті — „*кращу тебе полюбив*“, яка і „*ростом невеличка, / І літами молода, / Руса коса до пояса*“ та ще й „*В косі стрічка голуба*“.

Колись Микола Костомаров відзначав, що випадкового в народній поезії майже нічого не буває, і він мав цілковиту слухність, особливо, якщо брати до уваги українські народні пісні про кохання, які суцільно побудовані на символіці, метафоризації, евфемізації та інших засобах створення образності.

III. Евфемістична фразеологія в українських любовно-еротичних піснях

Як уже зазначалося вище, в українському пісенному фольклорі використовується безмежний арсенал евфемістичних засобів для відтворення сцен кохання, для евфемістичної субституції прямих номінацій деяких частин тіла людини. Тут уживаються в переносному значенні різноманітні назви об'єктів рослинного і тваринного світу, предметів побуту, навколишньої дійсності, які виступають у ролі змістотворних компонентів евфемістичних фразеологічних словосполучень; вони заміняють прямі назви інтимних стосунків між особами протилежної статі. Розглянемо далі це фразеологічне багатство, використовуване в українських народних піснях та коломийках.

3.1. Фразеологічні сполучення з рослинним компонентом

Якщо продовжити „рослинну“ тематику, представлену в народних піснях, то можемо констатувати, що у фразеологічних сполученнях на позначення статевого „процесу“, крім наведених вище, зустрічаються й інші фітоназви. Ці сполучення по-різному розкривають ситуацію — одні стриманіше, більш приховано, інші відвертіше. Власне, самий фразеологізм поза контекстом часто виглядає цілком невинним, без жодного натяку на якісь там інтимні сценки — суть справи розкриває контекст. Чи можуть викликати якісь двозначні асоціації сполучення *їсти кислиці, наїстися бобу, з'їсти грушку, зерня, горіх, кукурудзу* тощо? Звичайно, що ні, бо людина в своєму повсякденному житті таки дійсно споживає ці продукти. Однак у контексті вони набувають пікантності, двозначності,

спеціальної конотації. Отже, наведемо сполучення зі стрижневим дієсловом *їсти* чи його модифікаціями:

кислиці їсти:

*Любив дівку без Петрівку, / Дав їй півгріш на горілку;
Любив дівку без м'ясиці, / Дав їй півгріш на кислиці.
Бодай ти, дівчино, хоріла, боліла,
Скільки ти моїх кислиць переїла* (Бандурка, 110);

грушку з'їсти, грушку розтолочити:

*Щоб ти тільки дівочила, як я парубочив,
Щоб ти тільки грушок з'їла, як я розтолочив* (Гулей, 281);

з'їсти зерня, горіх розколупати, розтолочити:

*Попід корчі доріженька, під колюче терні,
Хлопець горіх розколупав, дівка ззіла дзерні.
Попід гаєм доріженька, попід саме терні,
Хлопець горіх розтолочив, дав дівчині дзерні*

(Із власн. архіву);

бобу наїстися:

– *Ой то ти, дівчинонько, отак змізерніла?*
– *Та я ішла з полонини, бобу-м ся наїла,
А той бобик розпучнявів та кільця пускає.
– Та що будеш ти чинити, як мамка узнає?
Вона ходить горі-долів тими вуличками,
А той бобик розпирає в череві ручками* (Куняк, 198);

колосок з'їсти:

*Гусак гуску кличе, / Крізь тин колосок тиче:
– Ой ти гуско моя, / Ти голубко моя,
На тобі колосок з'їсти,
Пусти мене на черево злізти* (Бандурка, 37, 142).

У перших трьох текстах фразеологічні сполучення *кислиці переїсти*, *грушку з'їсти*, *з'їсти зерня*, *горіх розкусити*, *розтолочити* тощо тільки натякають на те, що там сталося між молодими людьми, тут можна тільки здогадуватися про інтимний зв'язок між ними, однак в останніх двох фрази „бобик розпирає в череві ручками“ та „пусти мене на черево

злізти“ знімають уже всяку двозначність. Наведемо ще один фрагмент пісні з рослинним компонентом *кукурудза*:

кукурудзу (сиру) їсти:

- *Кукурудзу сиру їла, / Кукурудза набубніла.*
- *Чи ти, доню, ошаліла – / Кукурудзу сиру їла?*
- *Я не рано затопила, / Кукурудза не вкипіла.*
- *Було плота уломити,*
Кукурудзу доварити (Бандурка, 19–20).

Можливо, з цього фрагменту пісні також не цілком зрозуміло, про яку кукурудзу йдеться, але її [пісні] початок, де розповідається про „Бугая“, якого зустріла дівчина і який просився в її „череду“, прояснює ситуацію. Це ж, власне, „Бугай“ навчив її так відповідати матері й батькові, коли вони питають, чому барвінок усихає, чому фартушок не обсихає (фрагмент уже наведений вище). Не менш красномовний натяк щодо кукурудзи в іншій коломиїці, в якій ситуацію роз’яснює остання фраза:

*На городі бурьин росте та й кукурудзині,
Заблагосі кукурудзів молодій дівчині.
Та вона тих кукурудзків їла-смакувала,
Заки на ній спідничина закоротка стала (із власн. архіву).*

Тут, як бачимо, дівчина сама в першому випадку не проти була, а в другому випадку навіть проявила таке бажання – поїсти кукурудзи. Епітет „сирої“ тут має значення ‘передчасної’, тобто ще незаконної, недозволеної. У наступній коломиїці, суттю якої є евфемістична фразема „кукурудзи проломити“, запрошення їти в кукурудзи – це вже ініціатива хлопця (кúма, старости тощо), який тільки натякає на те, що там щось буде відбуватися, що, мовляв, треба проломити загусту кукурудзу. Кукурудза зустрічається і в інших піснях-коломиїках, і на це є дві причини. Перша – фалосоподібний шулюк (качан, початок), друга – високі і густі посіви кукурудзи – ідеальне місце для зустрічей сільських коханців. Тому тут є логічним фразеологізм –

кукурудзи проломити:

*Ходім, любцю, в кукурудзи, шос мемо робити,
Дуже густі кукурудзи, треба проломити* (із власн. архіву).

Інша дівчина на прохання хлопця *дати бараболі* відмовила йому, оскільки ще не дозріла до цього, береже себе і свою дівочість або вважає, що він їй не пара, або з морально-етичних причин:

*Ой пішов я до рудої, ой дай, руда, бараболі.
То ти рудий, а я біла, бараболя не скипіла* (Гулей, 317).

Так само відмовилася вона, коли хлопець запропонував їй меду пити:

*А попович попереду: — / Почкай, Гандзю, куплю меду.
„Не буду я меду пити,
Бо мя дворак буде бити“* (Бандурка, 87).

Дієслово *їсти* може вживатися з дієсловом *давати* без назви „продукту“, тобто як змістотворний компонент фраземи:

*Яка була московочка, / Така є,
Як давала хлопцям їсти, / Так дає* (Бандурка, 106).

Фразеологізми, компонентами яких є назви різноманітних рослин, можуть мати й інші стрижневі дієслова. Так, перш, ніж дівчина „наїлася бобу“, який десь там набубнявів, їй хтось його мусив посіяти, отже —

бобичок посіяти:

*Ой ти милий мій, миленький, що ж мені надієв,
Що ти мені у череві бобичок посіяв* (Куняк, 432);

жито розсипати:

*Та спасибі батькові, / Та спасибі матері, / Що нас добули.
Як нас добували, / Жито розсипали
Вночі на печі* (Бандурка, 71);

молоти жито

*Ой піду я до млина та до парового,
Сподобаю мельниченька кучерявого...*

—Там-то, мамцю, мельник, / Там-то, мамцю, добрий,
Там-то, мамцю, хороший: / *Меле жито без грошей*

(Бандурка, 87);

петлювати пшениченьку:

*Ой піду я до млина та до парового,
Сподобаю мельниченька кучерявого.*

*Ой мельнику, мельниченьку, / Спетлюй мені пшениченьку.
Не змелю тя, то спетлюю, / Прийди, серце, поцілую*

(Бандурка, 87);

черешеньки рвати:

*Ой пішов я з дівчиночков черешеньки рвати,
Вна вилізла та й потрясла — я почав збирати*

(Куняк, 215);

яблучка рвати, давати:

*Солоденька ябліночка, солодко зродила,
Ще солодша дівчинонька під нею ходила.*

Ой ходила та й ходила, та й яблучка рвала,

Та й молодим парубочкам через пліт давала (Гулей, 250).

Червоне яблучко, як виявляється, може символізувати як жіночі принади, так і чоловічі, тобто „давання яблучка“ означає кохання взагалі, як спільний, двосторонній процес — його може давати не тільки дівчина хлопцеві, але й хлопець дівчині:

Ой гадка ми, моя мамо, ой гадка ми, гадка,

Любко кусав, мені давав червоного ябка (Бандурка, 212);

тютюнець носити:

Ой у селі Ясениці новина ся стала,

Марусина коровиця їсточки ревала.

Ой ревала, ой ревала, їсточки просила,

А Маруся парубочкам тютюнець носила (Бандурка, 201).

Тут, без сумніву, треба розуміти так, що сама Марусина дозріла, її „коровиця“ уже „зголодніла“, „ревала“ „їсточки“, тобто Марусина прагнула зустрічі з хлопцями, тому й почала

носити їм „тютюнець“. Як бачимо, тут усе завуальовано, приховано, все це має глибокий підтекст.

З іменними компонентами — фітонімами — можна навести ще такі фразеологічні сполучення:

по ряску ходити:

*Догадайся, козаче, / Чого дівчина плаче —
Чи колиски нової, / Чи дитини малої?
Я колиску проряжу, / І дитину наряжу.
— Я по ряску ходила, / Запашину згубила*

(Бандурка, 126–127).

намолотити гороху:

*Николаю, я вмираю, бо гороху хочу,
Та не вмирай, фіявочко, я ти **намолючу** (із власн. архіву).*

Часто в піснях та коломийках у ролі змістового компонента в евфемістичних словосполученнях виступає іменник *сіно*, отже:

вкосити сіна, громадити, гребти сіно:

*Ой косили косарики від ночі до ночі,
Стільки **сіна не вкосили**, як миленький сночи (Куняк, 78);*

*Ой де ти ся забавила, моя замашена?
Та я **сіно громадила**, холеро печена.
Та я **сіно громадила**, аж була я мокра,
Лиш запаска троха суха, спідниця вільготна (Гулей, 255);*

*Ой мамуню, що то буде, бо вже болить попід груди,
Болить мене попід ребра, бо я вчора **сіно гребла**
(Гулей, 338).*

У першому тексті на пікантний зміст вказують слова „як миленький сночи“, бо косити в прямому розумінні можна лише вдень, а не ввечері; у другому ситуацію прояснюють слова „спідниця вільготна“. Якби людина спітніла від праці, то певно, що була б мокра в першу чергу спина, сорочка, але не спідниця. У третій коломийці видно результат „громадження сіна“ зі слів „болить попід груди“. Певно, що заболіло не від того, що гребла в прямому розумінні слова.

До цієї групи можна віднести й фразему *околотити трясти*:

*Ти покидай молотити, я покину прясти,
Та й підемо до стодоли околотити трясти* (Гулей, 244).

У піснях для відтворення процесу кохання використовуються різноманітні види сільськогосподарської праці, наприклад:

різати січку —

*На запічку, на припічку тато й мама ріжуть січку,
Нарізали аж три міхи, заміняли за горіхи* (Гулей, 337);

*Ой з-за гори високої баран борикає,
А там баба січку ріже, а дід помагає* (Гулей, 215);

олій бити —

*Прийди, прийди, мій миленький, будем сі любити,
Умивай же білі ручки, будем олій бити.
Ти умивай білі ручки, будем олій бити,
Ой лігаймо, солоденький, нема чим світити* (Куняк, 448);

крупини дерти —

*Тато чорний, мама чорна, тато мамі зробив жорна...
Як зачали крупини дерти, можна було з сміху вмерти*
(Гулей, 262);

терти маку —

*Оженився біснுவатий / Та взяв собі жінку яку;
Припер її до припічка / Та й тре нею маку* (Бандурка, 114).

У наступній пісні є два словосполучення, які в переносному значенні позначають інтимний зв'язок. Вона уже наводилася вище, де розглядалися фрази з дієсловом *їсти*, але наведемо її ще раз, оскільки „гусак“, перш, ніж дав з'їсти колосок, спочатку тикав його своїй гусці-голубці. Отже сполучення *колосок тикати*, *колосок з'їсти*:

*Гусак гуску кличе, / Крізь тин колосок тиче:
— Ой ти гуско моя, / Ти голубко моя,
На тобі колосок з'їсти,
Пусти мене на черево злізти* (Бандурка, 37, 142).

Те саме значення має евфемістичне фразеологічне сполучення *стручок замочити*:

*Ой на ставу, на ставочку качка воду пила,
Вона своєму качурови **стручок замочила** (із власн. архіву).*

Із дієсловом *замочити* є ще й інші фраземи. Тут наведемо одну – *лико замочити*, – оскільки *лико* деруть із рослин; тож можна цей фразеологізм віднести до рослинної тематики:

*Ой попід гай зелененький бігла коза дика,
Посварився дід з бабою, що бочка велика.
Та ти, діду, не сварися, що бочка велика,
Можеш з неї воду брати, ще й **намочиш лика** (Гулей, 259).*

До рослинної тематики слід віднести й фразеологізми *вирвати борозну*, *у борозні потовкти*, *борозну притиснути*, які недвозначно вказують на інтимний зв'язок між хлопцем і дівчиною:

*Піду я з лиха в поле, / Там дівчина пшениченьку поле.
Полола просо, як бір – / Скорчився, зморщився, як звір,
Скрадався, стишився стиха – / **Наробив дівчині лиха**,
Стишився, знизився, як вовк –
Дівчині у борозні потовк,
Стишився, знизився, як лис – / **Дівчині борозну притис**.
Ото-то, дівчино, брач, / **Вирвав борозну тобі, хоч плач**.
А я той плужечок скрушу,
А тебе, серце, любити мушу (Бандурка, 18).*

Здається, наведені пісні не потребують коментарів – вони досить красномовно, хоч і переносно, метафорично, говорять про справжні відносини, стосунки між закоханими людьми.

Нарешті, щоб завершити рільничу тематику, тобто огляд та демонстрацію пісень, коломийок, які містять у фразеологічних сполученнях, що використовуються для евфемістичної субституції прямих назв інтимного (статевого) зв'язку між особами різної статі флористичні назви, наведемо ще одну – *скочити в городець*:

*Ой якби ти добрий хлопець, ти би **скочив у городець**,
Ти би косив, я би жала, я би тобі **заспівала** (Гулей, 338).*

Отже, всі перелічені роботи в „городчику“ дівчини, молодиці будуть виконані, якщо туди вдасться заскочити „доброму“ (в розумінні – завзятому), молодому хлопцеві.

Можемо з певністю стверджувати, і читач уже мав нагоду в цьому переконатися, що арсенал евфемістичних словосполучень в українських піснях та коломийках любовно-еротичного змісту є надзвичайно широким, барвистим і живописним, хоч наведена тут поки що тільки якась невеличка його частина. Субституція поняття „статеві стосунки“ у народній творчості є надзвичайно різноманітною і різнобарвною. Як показують спостереження, народ відшліфовує, відточує, удосконалює форми заміни табуйованих слів і виразів. Про це свідчать численні варіанти однієї і тієї ж пісні чи коломийки або різних пісень на одну й ту ж тему, що побачимо далі на прикладах, які є в нашому розпорядженні.

Це безмежне фразеологічне багатство необхідно певним чином класифікувати, упорядкувати. Зробимо кілька таких класифікацій. Спочатку спробуємо згрупувати фраземи за змістовим компонентом. Вище уже продемонстровані сполучення з компонентом флористичним (назви зі світу рослинності), далі розглянемо інші групи фразеологізмів.

3.2. Фразеологічні сполучення із зоонімним компонентом

В евфемістичних фразеологічних сполученнях, як це вже й було видно з деяких прикладів, наведених вище, змістовим компонентом може виступати зоонім, зокрема, *куниця, кунка, куночка, соболь, бобер, бобрик, кітка, котик, свинка, бугай, бик, бичок, баран, баранець, півень, півничок, когут, когутенько, курка, сова, риба, рак* тощо.

бички пасти –

Ой полюбив дружба дружку, молодий – молоду.

Та й займили бички пасти – наробили шкоду (Куняк, 250);

Як я була молодейка, то я бички пасла

З гайдучками під бучками, аж ся земля трясла

(Бандурка, 223);

виганяти блошки —

*Наварила пироженьків, дала масла трошки.
— Ходім, кумцю, до стодоли виганяти блошки*

(Куняк, 320);

гнати худобинку —

*Ци кімуїш, моя любцю, ту щісливу днинку,
Як до твої загородки гнав-їм худобинку?* (Із власн. архіву);

загнати бичка —

*Попід гору на узліссі — зелений ялівець,
Прийди, любку, та й заженеш бичка у мій хлівець*
(із власн. архіву);

бика здоїти —

*Чи ти, дівко, одуріла, чи ти ошаліла, —
Три корови на оборі, — ти бика здоїла* (Бандурка, 100);

закрутити роги —

*Ішов баран попід гори та закрутив роги,
А ягничка молоденька розкрілила ноги* (із власн. архіву);

подоїти кури —

*А мій любко солоденький дурної натури.
Прийшов нині на полудни подоїти кури* (Куняк, 191);

ходити по раки —

*Ой ходила Соня по раки, / Викусили „баришню“ собаки:
„Що ж я буду, бідна, робити,
Чим я буду хлопців манити?“* (Бандурка, 161).

В усіх наведених прикладах евфемістичні фразеологізми недвозначно натякають на інтимні стосунки між персонажами. На це вказують, між іншим, абсурдні, нереальні ситуації, описані в коломийках. Ніхто ж не може подоїти кури, так само, як не можна подоїти й бика, баран не може сам закрутити роги, у стодолі не буває бліх, молодий з дружною не могли під час весілля гонити кудись справжніх бичків. Отже, укладачі

пісеньок спеціально створюють такі неправдоподібні картини, щоб спрямувати увагу читача на справжній стан речей.

До цієї групи фразем варто віднести й такі, як *застрілити сороку*, *застрілити куницю*, *красти солонину* та *надерти сала*, оскільки сало — це продукт тваринництва і виступає компонентом евфемістичних сполучень, використаних для заміни прямої назви сексуальної сцени:

*Ой мій тато був стрілець, застрілив сороку,
Надер сала із сороки на півтора року.
Ой мій тато був стрілець, застрілив куницю,
Надер сала із куниці, мастив колісницю* (Гулей, 259);

*Кухарочка на припічку колише дитину,
А староста засунувся й краде солонину* (Куняк, 259).

3.3. Сполучення зі стрижневими дієсловами *їсти і дати (давати)*

Крім уже наведених сполучень дієслова *їсти* з „продуктами“ рослинності, є ще й інші сполучення, в яких це дієслово виступає стрижневим, але вже з іншими „їстівними“ предметами — продуктами тваринного походження, наприклад:

з'їсти курку з пазурами —

*Ой нікому так не добре, та як бідній сироті,
З'їла курку з пазурами, воркотить їй в животі*
(Гулей, 317);

з'їсти пташка —

*Ой нанашка з'їла пташка, а мені не дала.
Бодай тоту нанашечку холера напала* (Куняк, 110);

їсти солонини, „кубаси“ —

*Ходіт, хлопці, додолини, мете їсти солонини,
Ходіт, дівки, догори, мете їсти кубаси* (із власн. архіву);

молочком напоїти —

*Прийди, прийди, мій Николю, я коровки дою,
Та я тебе, мій Николю, молочком напою* (із власн. архіву);

*Прийди, прийди, мій миленький, вечером темненьким,
Щоби я ті напоїла молоком тепленьким* (Куняк, 155).

Але перш, ніж молочком напоїти когось, його треба мати, певним чином здобути, а як саме — розкривається в наступній, досить дотепній коломийці:

*Молодичка на запічку дитину годує,
А любасик примостивсі — молочко помпує* (із власн. архіву).

Ще до цієї групи можна віднести й наступні евфемістичні фраземи:

хотіти (їсти) пирога —

*Ой ти мене не мороч, бо я знаю, що ти хоч,
А ти хочеш пирога, в мене нині середа* (Гулей, 338);

хотіти кишки —

*Сидить дружка за столом та й надула писки,
Її дають ковбаси, вона хоче кишки* (Куняк, 81);

напитися водиці —

*Напилася дівчинонька водиці з криниці,
Мандрувала за жовняром аж до Зарваниці*

(Бандурка, 194);

гостити парубочків —

*Наварила пироженьків, натопила сала,
Та й гостила парубочків, а мама не знала* (Гулей, 322);

хлопів годувати —

*Чогось наші й голубчики ріджені оливов,
Бо кухарка й солонину сховала в хольиву.
Бо кухарка й солонину в хольиву сховала —
Понід чужі обороги хлопів годувала* (Куняк, 261);

годувати любаси —

*Ненечко, дайте чепіля зарізати ми теля,
Наробити кубаси, годувати любаси* (Куняк, 81);

душу закропити —

*Ой ти їхав, переїхав, чо-с до мене не ступив?
Чоловіка нема дома — був би-с душу закропив*

(Куняк 417).

Замість дієслова *їсти* у фраземах аналогічного змісту можуть використовуватися в ролі стрижневих дієслова *дати, давати*:

оброку дати —

*Кажу твою кониченьку / **Оброку дати**,
А тобі, молоденькому, / Білу постіль слати*

(Бандурка, 19);

дати, давати сала, ковбаси —

*А я тобі **сала** / Давала,
А ти мені **ковбаси** / Не даси (Бандурка, 121),
(див. також приклад вище про дружку);*

дати молочка —

*Я корівки подоїла-м тельята загнала,
А молочко процїдила-м, миленькому **дала***

(із власного архіву);

дати мнікушкі —

*Ой заграйте, музиченьки, дрібної дрібушкі,
То **дам** я вам зсередины самої **мнікушкі** (Із власн. архіву);*

дати риби —

*Таки ходив, таки просив, / Таки його мара носив:
— Ой ти дівчино, рибчино моя, / Дівчино, любе серце,
Дай же мені **риби**, / Як давала перше (Бандурка, 107);*

Дієслово *дати* може вживатися і в інших, „неїстівних“ сполученнях, зокрема:

дати подарунки —

*Кликали мні молодиці до стодоли спати,
Обіцяли **подарунки**, що ми мають **дати** (Куняк, 139);*

дати раду —

*— Чоловіче, чоловіче, **дай** же мені **раду**,
Бо я з тими коноплями навіки пропаду. —*

*Як дав мені чоловік раду,
Аж ся мені піддрипала спідниця ззаду* (Бандурка, 91);

дати гребінини —

*Чи далеко до дівчини, щоби я ся допитав,
Щоби дала гребінини, то би я ся зачесав* (Гулей, 254);

(не) давати бур'яну —

*Варвара і Дем'ян / Сварилися за бур'ян;
Варвара Дем'яну / Не давала бур'яну* (Бандурка, 91);

давати запашчини —

*Ой до тої дівчиноньки, до тої дівчини,
Що давала личко втерти свої запашчини* (Куняк, 130);

прочуханки дати —

*Ой там, на долині / Жуки бабу повалили
І сорочку зняли, / Прочуханки дали* (Бандурка 123);

дати бородою покивати —

*Ти, діду бородатий, / Треба тобі трохи дати
Бородою покивати — / Надо мною, молодю,
Бородою покивати* (Бандурка, 23);

дати кунку мотати —

.....
*Кунко, голубко, шатайся, мотайся, не дайся!
— Як же мені шататься, мотаться, не даться,
Коли мені батько велів, коли мені казала мати
Сивому голубку дати чорную кунку мотати* (Бандурка, 31);

дати бідки грати —

*Бодай його Пан Біг побив з такими дівками.
Не дали ми бідки грати — зашили нитками* (Куняк, 426);

жару давати —

*Дідо сивий, дідо сивий, а бабка горбата,
Як сі вони полюбили, затріщала хата.
А я хлопець молоденький, на тото дивився,
Я такого ще не видів, відколи-м вродився.*

*Аби бабка стара була – так жару давала,
Що аж хата затріщала, дошка з поду впала*

(Куняк, 438);

дати полапати (трошечки) –

*„Музиченьку, грай мені, / Дівчинонько, дай мені:
З-під нової дощечки / Полапати трошечки“.*

*„Не веліла мати / Зарані давати
Без скрипочки, без цимбал, / Без дружечок, без бояр
І без короваю (Бандурка, 158).*

У сполученні з дієсловом *дати* може вживатися замість назви певного матеріального „продукту“ неозначений займенник *щось*, за яким прихована справжня „нагорода“:

щось дати –

*Ой скрипочки красно грають, а цимбали бам, бам,
Ходи, ходи, мій миленький, я тобі щось дам, дам*

(Бандурка, 203);

*Тато в місті, мама в полі, прийдіть, хлопці, до стодоли,
Тато в місті й мама там, прийдіть, хлопці, щось вам дам*

(Гулей, 340);

*А скрипочка цідінь-цігінь, а цимбали бам-бам,
Та що-м тобі повбіцьвила, та й то тобі дам, дам*

(Куняк, 447);

*Прийди, прийди, сама буду, / Скину фартух, напну буду,
А з запаски зроблю двері, / Сама ляжу на постелі.*

Прийди, прийди сам, сам, / Щось тобі дам, дам –

Зеленого часнику, / Припаде тобі до смаку (Бандурка, 6).

Часто дієслово *давати* вживається без прямого додатка, вираженого чи іменником, чи якимось сполученням у значенні іменника в знахідному відмінку. Тут „об’єкт давання“ прихований, „виражений“ імпліцитно і, звичайно, для всіх зрозумілий, оскільки належить дівчині, жінці. Наприклад:

дати, давати + імпліцит –

На заріччю, пообіччю, там ся рибка терла.

– *Та дайте (імпл.) ми, дівки, трошки, бо ми жінка вмерла*
(Куняк, 445);

Не я винен, но ти винна, / Ти давати (імпл.) не повинна;

Бо я спав під грушкою, / А ти вийшла з подушкою
(Бандурка, 110–111);

Трошки гречки, трошки жита...

Не дам, не дам (імпл.), бо зашита (Бандурка, 112);

Я нікому не давала (імпл.), лиш палямареви.

То, здається, моя мамцю, що-м дала (імпл.) коневі
(Куняк, 447).

Кілька словосполучень побудовані на основі постфіксального дієслова *датися*. Про сполучення *датися зрадити*, *датися на підмову*, *(не) датися з доріжки зводити*, *(не) датися підмовити* уже згадувалося як про синонімічні фраземи до сполучення *втратити віночок*. Наведемо ще деякі приклади:

– *Іди, доню Катерино, іди погуляй си,*

Лиш ті прошу, Катерино, зрадити не дай си.

А вже доня Катерина, вже си нагуляла,

А вже доня Катерина зрадитиси дала (Куняк, 208);

Дай сі, дівко, підмовити або дай сі чути,

Або дай ми таке зілля, щоби ті забути (Куняк, 112).

Є ще кілька фразем із дієсловом *датися*, але вони належать до так званих „пікантних“, тобто надто прозорих і будуть розглянуті в іншому розділі.

3.4. Фраземи зі стрижневим дієсловом *робити*

У цілій низці фразеологізмів у ролі стрижневого слова виступає дієслово *робити* або його префіксальні варіанти. У ролі змістотворного компонента тут виступають іменники різноманітних лексико-семантичних розрядів. Це фраземи:

сліду наробити, зробити бубку, зробити весіллячко, зробити гоца-киця, зробити дурниці, зробити жорна, зробити значьок, зробити тонку соли, робити неславу, робити приємне, робити чоботи, вуха доробити, заробити сережечки, наробити лиха, зробити з когось щось тощо. Наведемо приклади:

сліду наробити —

*То шевчики, то кравчики до мене ходили,
То шевчики, то кравчики **сліду наробили** (Бандурка, 216);*

зробити весіллячко —

*Рак по бережечку лазить / Та на тую плиточку важить:
„Ой плиточко-краснопірочко, / Розстав свої пір'ячка,
Зробимо весіллячко!“
— Зараз, раченьку, зараз,
Зробимо весіллячко гаразд! (Бандурка, 145);*

робити неславу —

*Ти до мене не ходи, не толоч отаву,
Та **не роби** собі встиду, а мені **неславу** (Гулей, 257);*

заробити сережечки —

*Навприсядки, навлежачки / **Заробила сережечки.**
А за тії сережечки
Болить в мене теперечки (Бандурка, 48);*

вуха доробити —

*На печі під кожухом / Зробив хлопця з одним вухом.
Чоловіче, де ти ходиш,
Чом ти **вуха не доробиш?** (Бандурка, 48);*

наробити лиха —

*Піду я з лиха в поле, / Там дівчина пшениченьку поле.
Полола просо, як бір — / Скорчився, зморщився, як звір,
Скрадався, стишився стиха —
Наробив дівчині лиха... (Бандурка, 18);*

наробити шкоди —

*Ой полюбив дружба дружку молодий — молоду.
Та й займили бички пасти — **наробили шкоду** (Куняк, 250);*

зробити значьок —

*Ой у моїм городечьку чісничьок та й мачьок,
Цулуй, цулуй легінику, лиш не зроби значьок* (Записано від Параски Бодоряк, село Перехресне Верховинського району);

робити чоботи —

*Ой шевця я дуже люблю, бо робить чоботи,
Він як зачне в понеділок, скінчить до суботи* (Гулей, 325);

зробити топку соли —

*Січку різав, сіно микав, до стодоли дівку кликав,
Ходи, дівко, до стодоли та зробимо топку соли*
(Гулей, 337);

зробити жорна —

*Василь білий, Василь білий, Василиха чорна,
Зробив Василь Василисі на припічку жорна* (Гулей, 273);

*Тато білий, мама чорна, / Зробив тато з мами жорна;
Тії жорна не мололи,
Взяли тіло розкололи* (Бандурка, 93);

Тато чорний, мама чорна, тато мамі зробив жорна
(Гулей, 262);

зробити дурниці —

*Ой дівчата й молодиці, не йдіть по суніці,
Бо там вівчар пасе вівиці та й зробить дурниці* (Гулей, 329);

зробити гоца-кица —

*Ой гуляли парубочки, ой гуляли німці,
Та зробили гоца-кица богацькії дівці* (Бандурка, 204);

зробити снідані —

*Ішов гуцул з Коломиї, а гуцулка з Бані,
Посідали під смереков, зробили снідані* (із власн. архіву);

зробити вечерю —

*А староста вкрав колач, кухарка печеню,
Пішли собі поза хату, зробили вечерю* (Куняк, 259);

робити приємне —

Хлопці мої молодії, де би вас подіти?

Запру я вас в коробочку мете шкроботіти.

Шкроботіли, шкроботіли хлопці в коробчині

Та й робили там приємне молодій дівчині (із власн. архіву).

3.5. Фраземи зі стрижневими словами *завести, заводити*

У народних піснях оспівується кохання між простими людьми, переважно мешканцями сільської місцевості, тому й зустрічі коханців, а це переважно таємні зустрічі, відбуваються переважно на природі. Далі ми спеціально присвяtimo розділ для опису місця, де саме відбуваються ці таємні, інтимні зустрічі, де відбувається „процес“ кохання. Поки що ж подивимося, куди прагне завести кохану її милий. Отже завести (затягнути, покликати або й разом піти) можна у *корчки, в смеречину, в кукурудзи, в околоті, в загату, у будяки, в лободу, в бараболу, в холод, у темник, у солом, до стодоли, під вербу, під грушку* тощо. Отож, коли дівчина зібралася йти по горішки, як вона ходила по гриби, по підпеньки тощо, хлопець уже тут як тут, уже збирається її зустріти, завести в якесь місце, де вони будуть тільки удвох. Дівчина знає, що там її зустріне коханий, знає, чим це може закінчитися, але це не стримує її:

Пішла мила по горішки та й я йду, та й я йду.

Гірки її горішеньки, як я її знайду.

Гірки її горішеньки, гіркії, гіркії,

Та як я її заведу в корчки густії. (Куняк, 393).

Отже, звичне місце інтимних зустрічей — це „корчки густії“ або щось подібне, наприклад, смеречина:

Николаю, я вмираю, Николаю, гину,

Заведи мні, Николаю, в густу смеречину! (Із власн. архіву).

Для інтимної втіхи кохану ще можна завести чи інколи, якщо вона ще не дає згоди, побоюється, й затягнути:

в кукурудзи —

*Кухарка сі зав'язала на чотири гудзи,
А староста додивився, потяг в кукурудзи* (Куняк, 431);

завести в околоті —

*Завів мене в околоті, / Хотів мене заколоті,
А я кричу: „Ой гвалт, люди,
Вже мені смерть тутай буде“* (Бандурка, 87).

Вище вже йшла мова про те, що нерозбірливе кохання, випадкові зустрічі відбуваються в не вельми пристойних місцях — у будяках, у лободі, в кропиві і т. под. Отже, любовницю можна завести і в будяки, і в лободу:

*З середи на четвер — / Пам'ятаю, як тепер —
Завели мя дяки / По коліна в будяки.
— Не ведіть мя в будяки, / Бо я поколюся,
Ведіть мене в лободу, / То я засміюся,
Ведіть мене в лободу, / Бо лобода дрібна,
Стеліть мені жупани, / Бо я того гідна* (Бандурка, 101).

Наводилася й інша цитата, яка підтверджує, що коханець може завести партнерку не тільки в будяки, але і в якесь узагалі темне, безлюдне місце:

*Кучерявий мельник / Завів мене в темник;
А я його в будяки, / Аж погубив ходаки* (Бандурка, 94);

заводити в холод, затігати в корчі —

*Коли я був молоденький, коли я був молод,
То я любив заводити молодиці в холод.
Тепер старий, та ще й слабий, вже трісутсі моці,
Лиш згадую, як затігав молодиць у корчі...* (із власн. архіву);

завести в бараболю —

*Николочко кучерявий, Николю, Николю,
Заведи мні в бараболю, сама сі заголю* (із власн. архіву);

кликати в солому —

*Ти цілував моє личко, я не боронила,
Бо ти казав: цілуймося, будеш моя, мила.*

*Було мене не кликати в вівсьяну солому,
Було мене відправити зараня додому (Гулей, 333);*

затігнути (затягнути) в загату —

*Ой гонила-м з пасовиська маржинку рогату,
Здибав мене файний хлопець, **затъиг у загату**.
Зачъив мене обіймати, **зачъив обертати**,
Шо не могла-м на ніженъки із загати **встати***

(із власн. архіву).

Молода пара може й сама йти у сад чи кудись у відлюдне місце, тобто тут не обов'язкова ініціатива хлопця:

*А Івась коні пас, а Марися кози,
Забралися за рученьки та й **пішли у лози**.
Я за Йвасьом, я за Йвасьом, **де Івась подівся**,
Взяв Ганнусю за рученьку, **до саду повівся** (Бандурка, 201).*

Як видно з наведених прикладів, в основному саме хлопець проявляє ініціативу та активність у любовних зустрічах, саме він кудись заводить свою партнерку, домагається інтимної близькості з нею. Інколи це може бути спільне бажання, як видно з пісні про Івася та Марисю, а часом, виявляється, що ініціативу можуть проявляти й жінки і кудись там запрошувати свого коханця, наприклад:

кликати до стодоли —

***Кликали** мні **молодиці до стодоли спати**,
Обіцяли подарунки, що ми мають дати (Куняк, 139).*

Це може бути й ініціатива молодої, але вже спокушеної дівчини, яка заманює, принаджує хлопців, заграє з ними, що підтверджують фраземи *принадити парубочків, принадити хлопців*:

*Коло млина яворина й зацвила калина,
Захотіла в саду спати молода дівчина.
Захотіла в саду спати межі яблінками,
Бо хотіла розмовляти всю ніч з парубками.*

*А мати ся розгнівала на свою дитину
Та й казала вирубати усю садовину.
Лишіть мені, мої мамко, хоч дві ябліночки,
А щоби я **принадила** у сад **парубочки**.
Лишіть мені, мої мамко, хоч дві солоденькі,
А щоби я **принадила хлопці** молоденькі (Гулей, 285).*

В іншій пісні, яка вже наводилася вище, дівчина, позбувшись чогось найдорожчого, журиться, чим буде заманювати хлопців:

*Ой ходила Соня по раки, / Викусили „барішню“ собаки:
„Що ж я буду, бідна, робити,
Чим я буду **хлопців манити**?“ (Бандурка, 161).*

3.6. Різноманітність поетично-образних фразем

Вище вже йшлося про те, що всі ці сталі словосполучення, які вживаються для назви любовного „процесу“, інтимного контакту між закоханими, можна умовно поділити на три групи. Одну з них, у якій фраземи називають інтимну акцію прямо, по-вуличному, ми ігноруємо, не розглядаємо, оскільки в плані мовної творчості вони ніякого інтересу собою не являють. Натомість розглядаємо інші дві групи; умовно називаємо їх *поетично-образними*, у яких натяк завуальований, прихований, які глибинно прикривають той чи інший вираз, а за виразом дію, та *пікантними*, у яких вульгаризми мають евфемістичні замітники, субститути, але які досить прозоро, красномовно, натякають на статевий „процес“ чи на певну реалію (відповідний орган тіла людини). Цей поділ, правда, досить умовний, він не має чітких критеріїв і базується скоріше на чутті автора, на інтуїції, на художньо-естетичному сприйнятті того чи іншого вислову. Зрештою, це й не так важливо, в усякому разі ми намагаємося навести у цій праці максимально повний набір тих словосполучень та окремих слів, які в народних піснях використовуються для образного, алегоричного позначення інтимних стосунків

між людьми різної статі та інтимних частин тіла людини. А вже наскільки цей фразеологізм наближений чи віддалений до (від) „оригіналу“, це не так важливо. Важливо мати на увазі, що всі ці евфемістичні замітники у більшій чи меншій мірі прикрито, завуальовано позначають дію, яка є рушієм людського суспільства, навколо якої будуються відносини між людьми, яка, зрештою, є центром людського життя, оскільки пов'язана із продовженням людського роду.

У попередніх розділах ми намагалися скласифікувати за певними критеріями наведені фразеологізми. Далі подаватимемо їх у довільному (в основному, в алфавітному) порядку, оскільки кожен з них є оригінальним утворенням, не подібний на інший і свідчить про феноменальну творчу фантазію укладачів українських народних пісень. Для початку наведемо словосполучення із дієсловом *грати*. У народних піснях та коломийках дуже часто обігрується тема музики, гри на музичних інструментах, ремонту цих інструментів тощо. Тут можна навести такі фраземи:

грати в скрипку —

*За музику я не піду, музики ся бою,
Як поломить скрипку свою, буде **грати** в мою* (Куняк, 420);

грати на бандурці —

*Ой музико, музиченьку, буду ті кохати,
Бо ніхто так не уміє **на бандурці грати*** (із власн. архіву);

смичком тігнути (тягнути) —

*Ой то добре скрипалеви, шо він **смичком тьгне**,
Від него сі не сховаєш — усюди досьигне* (із власн. архіву);

цимбальята рихтувати —

*Ой якби я з цимбалістом нічку переспала,
Я би йому **цимбальята та й порихтувала*** (Гулей, 223);

не жалувати смичка, не жалувати язичка —

*Заграй мені, музиченьку, та не жалуй смичка,
А я тобі не жалую свого **язичка*** (Гулей, 223);

носити заплатоньку —

*Заграй мені, музиченьку, як я тебе прошу,
А я тобі заплатоньку у запасці ношу* (Гулей, 220).

Вище уже йшла мова про фразеологізм *втратити віночок*, про те, що він має цілий ряд синонімічних фразем, у яких стрижневим словом виступає дієслово *загубити* або його синоніми *втратити*, „*потеряти*“, *розсипати* тощо. Усі вони поетично, образно, метафорично позначають втрату дівочої незайманості, цноти. Наведемо ці приклади:

красу загубити —

*Ой висока полонина бобики зродила
Котра файна дівчинонька, красу загубила* (Куняк, 198);

*Ходила Ганцюня по вересу,
Загубила свою красу еще до часу.
Поїхала мати дочки оглядати,
Привезла клубок ниток дочці зашивати.
І клубок згубила, і дочці не зашила.
— Роби донечко, що-сь робила,
Поки будеш жива* (Бандурка, 25);

розсипати коралики —

*Ой жала я пшениченьку ярую, ярую,
Розсипала коралики в траву зеленую* (Гулей, 308);

кунку (куницю) згубити —

*Ой качане, качане, / За що ж мене качаєш,
В мене кунки шукаєш?
Я до міста ходила, / Своєю кунку згубила...* (Бандурка, 152);

золотий перстень потеряти —

*Ой по горах, по низовках, / Ой там дівки сіно гребли;
Ой гребучи, попотіли, / Купатися захотіли!..
Ой там вони роздівались,
Золотий перстень потеряли!* (Бандурка, 133);

перстень загубити —

*Ой зацвила калинонька, в воду ся схилила,
Зажурилась дівчинонька — перстень загубила...*

(із власн. архіву).

Результатом такої трагедії, можливо, стала необережна поведінка дівчини, її загравання з хлопцями, як це оспівано в наступній коломийці:

*Ой я маю срібний перстень, по столі покочу,
Ой не стільки хлопців люблю, лиш сі з ними дрочу*
(Мельникович);

загубити фартушину —

*Упилась я, товаришко, до дому не зайду,
Загубила фартушину, вже її не знайду* (Гулей, 293).

Другий варіант:

*То-м сі впила, то-м сі впила — додому не зайду,
Загубила-м фартушину — відав, ї не знайду* (Куняк, 455).

У першому варіанті пісні героїня зрозуміла, що все втрачено, у другому ж — вона ще сумнівається, не усвідомлюючи, що такою, якою була, вона вже не буде. Ще кілька подібних фразем:

загубити запашину —

*Ой з дуба та на пень — / Тікай, дівко, на весь день;
Ой з дуба на ліщину — / Загубила запашину* (Бандурка, 93);

позбутися спідничини —

*Так сі дружка подружчила коло молодії:
Мала одну спідничину — позбулася й тої* (Куняк, 251);

хустину згубити —

*А ти, козак, що там буде, / Я не іду межи люди:
Межи люди ходила — Хустину згубила* (Бандурка, 98).

Зрозуміло, що до цієї групи належить і фразеологізм *утопити* (тобто втратити) *відерце*, що вже описано вище.

Далі подамо словосполучення з іншими стрижневими дієсловами, які вважаємо поетично-образними:

бабів боронити —

*Чи ти видів, товаришу, як сі баби били,
Хлопи гачі поскидали, **бабів боронили** (Савчук).*

На перший погляд, зміст фраземи начебто не має нічого спільного із статевим актом, але саме на нього вказують слова „хлопи гачі поскидали“, бо інакше, для чого їх було скидати. Наступні фраземи:

брати воду (з бочки), намочити лика (остання уже наводилася) —

*Ой понід гай зелененький бігла коза дика,
Посварився дід з бабою, що бочка велика.
Та ти, діду, не сварися, що бочка велика,
Можеш з неї воду брати ще й намочиш лика (Гулей, 259).*

Словосполучення *взяти під плащ* наводиться в пісеньці, записаній Павлом Чубинським. Якись чотири рядки розкривають українську нещасливу долю. Коли приходив москаль, він грабував, убивав, гвалтував жінок, про що є чимало свідчень, особливо під час Першої світової війни в Галичині. Отже, про те, що тут сталася трагедія, свідчать слова „тепер сиди та плач“.

*А бабуня юпку тне, / А не знає, кожух де.
Прийшов москаль, **взяв під плащ**,
Тепер сиди та плач* (Бандурка, 90).

Інші словосполучення:

винести (щось) в півці —

*Ой вівчарі, вівчарики, найдіть мої вівці.
То, що я вам обіцяла, **то винесу в півці** (Куняк, 84);*

виходити поза браму —

*Ой гуцуле, гуцулику, ти погана віра,
Твоя жінка у середу солонину їла.
Моя віра не погана, а твоя ще гірша,
Твоя їла у п'ятницю, а п'ятниця більша.
Моя їла солонину, а твоя сметану,
Твоя в вечір виходила з кумом поза браму (Гулей, 218);*

гудзи розв'язати —

*Ой кума сі зав'язала в вісімнадцять гудзів,
А кум куму подибає кінець кукурудзів.
— Та зачекай, кумко-любко, щось маю казати,
Ходім-ко ми в кукурудзи гудзи розв'язати* (Куняк, 442);

загасити хвартух —

*Горілки, свату, горілки, / Та зайнявся хвартух у дівки.
А прийшов Івась загасив; / Нехай би горів до пуна,
Щоб було нам горілки куфа* (Бандурка, 82);

запалити хату, подерти перину —

*Воженивсі Ясько, взяв си Катерину,
Полігали спати — подерли перину.
Воженивсі вар'ят взяв си дурну шмату,
Полігали спати, запалили хату* (Мельникович).

Фразеологізм *подерли перину* свідчить про те, що сон молодого подружжя був далеко не спокійний, а навпаки — бурхливий; сполучення *запалили хату* підтверджує сказане — у молодих людей інтимний акт був надто активним і гарячим.

До поетично-образних можна віднести й такі фразеологізми:

зрубати любку —

*Та посію жменю лену, а жменю ячменю.
Доки любку не зрубаю, доти ся не вженю* (Куняк, 140);

зсилати коралики —

*Ой дівчино молоденька, де коралі діла,
Дала хлопцям позсилати, бо сама не вміла.
Хлопці грубі позсиляли, а дрібні лишили,
Та й так мене молоденьку зсилати навчили* (Гулей, 322);

килим ткати —

*Посилала мене мати: / „Йди, доню, килим ткати“.
Як пішла я ткати килим, / Та й зустрілася із милим.
Постояла біля млина, / Задержалась на хвилину.
Постояти я не вміла, / Як година пролетіла.*

Дома мати посварилась: / „Де ж ти, доню, забарилась?
До півночі тебе ждала, / Де ж той килим, що ти ткала?“
„Ой матусю, моя нене, / Не хватило ниток мені.
А щоб кращий килим мати, / Я ще завтра піду ткати“
(Тайстра, 174);

лити воду на сорочку —

Ой у полі криниченька, / Там холодна водиченька.
Ой там Роман воли пасе, / Катерина воду несе.
Ой став Роман жартувати — / З відер воду виливати.
„Ой романе, Романочку, / Не лий воду на сорочку,
Бо не добру матір маю, / Буде бити — добре знаю.
Буде бити ще й лаяти, / Ще й Романом докоряти
(Тайстра, 217);

на кіш сипати, по череву подерти —

Ой піду я до млина, / Аж мелеться новина.
І мелеться, петлюється, / Обнімає, цілується.
І на кіш сипле, І за пуп щипле.
І мірочки не бере, / По череву подере (Бандурка, 45–46).

В іншому варіанті пісні про мельника використаний фразеологізм *пеленочку дерти*:

Ой піду я до млина, / А у млині новина:
Таки ж, мати, мельник, / Таки ж не березник,
Такий, мати, добрий, / Такий, мати, хороший, —
Меле гречку без грошей, / Меле, меле, шеретує,
Обернеться — поцілує. / Він мірочки не бере,
Та пеленочку дере (Бандурка, 131–132);

набити бочку —

Ой бондарю, бондарю, / **Набий мені бочку,**
А я тобі заплачу, / Піднявши сорочку (Бандурка, 49);

наспати (собі) лиха —

Ой широка лава була, на якій я спала.
Наспала-м си вночі лиха — буду колисала (Куняк, 419);

натоптати (наступити) на блоху —

*Ночувала-м я в льоху, / **Натоптала-м на блоху.**
Ой піду я до попа сповідатися,
Та й за тую блоху признаватися...* (Бандурка, 87);

не допустити смерті —

*А я вчора була хора, хотіла-м умерти,
Прийшов любко коло мене, **не допустив смерти**
(Бандурка, 211);*

ниточку розірвати —

*Шовком [дівчина] ніженьки зв'язала,
Для свого друга Івашка [цноту] держала.
А мій Івашко розіграв,
Шовку **ниточку розірвав** (Бандурка, 80);*

шнурочок розірвати —

*Ой дівчина молоденька під калинов спала
Та й шнурочком шовковеньким ніженьки з'їзала.
Білі ніжки мотузочком докупи з'їзала,
Бо для свого миленького цнотоньку тримала.
Прийшла пора — прийшов милий в вишневий садочок
Та й **розірвав** на ніженьках шовковий **шнурочок**
(із власн. архіву);*

пасувати чоботята —

*Купи, любку, **чоботята**, купи, любку, двої,
Та будеш мі **пасувати** на ніженьки мої (Бандурка, 184);*

перебити чорну вовну —

*Спечу тобі, Юрку, / Печеную курку,
І ковбасу, / Й квартиру горілки принесу —
Перебий мені чорну вовну
Да наряди, як бавовну (Бандурка, 37);*

підперти піддаші —

*Сюди-туди за кухарков — де кухарка наші?
А кухарка із старостов **підперли піддаші** (Куняк, 430);*

показати перелазки —

*Ой пішов я до Параски лише два-три разки,
Вона мені **показала** усі **перелазки** (Гулей, 256);*

поломити сумлінняенько —

*Де на тебе нужда впала, як на камінненько,
Та я з тобов **поломила** своє **сумлінняенько** (Бандурка, 181);*

поділити (уділити) кожному потрошка —

*Ой дана, кажи, дана, дві копиці сяна.
Хлопців було вісімнадцять, а я була сама.
Хлопців було вісімнадцять, я була ворожка,
Що мусіла **поділити кожному потрошка** (Куняк, 112).*

Є ще й інший подібний варіант цієї коломийки:

*А я спала в оборозі, а там була яма.
Хлопців було двадцять штири, а я була сама.
Я була сі ізсунула, бо не було дошки...
Я мусіла **уділити кожному потрошки** (Куняк, 416);*

поправити коралі —

*Нема мого миленького, нема мої лялі,
Нема кому **поправити на шиї коралі** (Куняк, 181);*

пояс зав'язати —

*Ой летіла пава, пава, серед села впала,
А дівчина парубкови **пояс зав'язала**.
Вона йому зав'язала в чотирнайцять гудзів,
А він її дав за тото корець кукурудзів (Гулей, 324).*

Тут „інтимний“ підтекст сполучення *пояс зав'язала* розшифровується твердженням, що дівчина одержала за це відповідну плату — корець кукурудзів та ще й, як про це йдеться далі в коломийці, півміха проса, щоб купила собі чоботята і не ходила боса. Вона ж ті кукурудзи на печі сушила і по мищині у фартушині до млина носила, з чого можна зробити висновок, що між дівчиною та її парубком встановилися постійні інтимні зв'язки. Наступний фразеологізм — *прийти по заплату* — коментарів не потребує:

*Ой старосто, старосто, замети ми хату,
Як ся буде **прикладати, прийдеш по заплату** (Куняк, 260).*

Досить оригінальним можна вважати фразеологічне сполучення *розгубити вовницю*:

*Коли б же я добра жона, / То б сиділа б я дома;
Під сюю метелицю / Вертіла б куделицю.
Ой піду я хлопців збирати, / Вовниці перебирати.
Той тицю, той тицю. / Да в мою вовницю.
Ліжника не зробила / І вовницю розгубила* (Бандурка, 126).

Тільки із досить завуальованого контексту можна здогадатися, що означає сполучення *рукав зацінкати*:

*Молодичка, як зірничка, дівчина, як сонце,
Казали ми приходити ввечір під віконце.
Казали ми приходити, обіцяли дати
Шовкової заціночки **рукав зацінкати*** (Куняк, 147);

санки гнути, клинки бити —

*Дід бабі **санки гне**, / По чотири **клинки б'є**:
Постій, бабко, / Бо ще слабо,
Заб'ю п'ятий — / Буде сладко* (Бандурка, 57).

У наведених рядках реальні речі глибоко законспіровані. Тільки в уяві можна порівняти підняті ноги „баби“ із санками, а клинки із сексуальними діями „діда“, який забив уже їх чотири і збирається забивати ще й п'ятий. Аналогічний до *санки гнути* фразеологізм *загнути копаниці*

*Шіда-ріда шіда-ріда, шіда-ріданиці,
Завів дівку в буковину, **загнув копаниці*** (із власн. архіву).

Захований справжній зміст і в наступних фраземах:

смарувати, мастити колісницю —

*Ой пішов я до олійні зичити олію,
Смарувати колісницю, возити Марію* (Гулей, 276);

*Ой мій тато був стрілець, застрілив куницю,
Надер сала із куниці, **мастив колісницю*** (Гулей, 259);

стати на розмову —

*Ой ішла я сночи вночі, надибала Петра,
Як став зо мнов на розмову, аж мені затерпла*
(Бандурка, 198);

судити право —

*Ой я віта дуже люблю, бо він **судить право**,
В понеділок чи в вівторок, на коли припало* (Гулей, 325);

стодолу заперти —

*Ти покидай молотити, я покину терти
Та підемо до стодолі **стодолу заперти*** (Гулей, 244);

тесати лати —

*Ой гуцулик молоденький, гуцул **теше лати**,
Та шо **втеше** дві-три **лати** та й біжить до хати*
(із власн. архіву);

упасти під кубан —

*А староста із кухарков одну раду мали,
А як пішли за дровами, **під кубан упали**
— Ой старосто, старостоньку, що із цього буде,
Як у сорок неділечок **веріцьбити** буде?* (Куняк, 430).

Як бачимо, у змісті наведеної коломийки немає сумніву, чому староста з кухаркою під „кубан“ упали. Ситуацію прояснює тривожне запитання кухарки, яка припускає, що через сорок тижнів може народити дитину.

Наступні словосполучення:

ходити в жорна —

*Ой де ти ся забавила, ти циганко чорна?
Я **ходила**, чоловіче, до сусіди **в жорна**.
Ти **ходила** щовечора до сусіди **в жорна**,
Цілий тиждень **жорнувала**, в неділю **голодна*** (Гулей, 255);

ходити на перевідунки —

*Ой червоно сонце **сходить**, червоно **заходить**,
Біда **знає**, кого **любить**, а до мене **ходить**.
Біда **знає**, кого **любить** та й **носить** дарунки,
А до мене **лише** **ходить** на **перевідунки*** (Гулей, 322).

3.7. Різноманітність „пікантних“ фразеологічних сполучень

Далі наведемо фразеологічні сполучення, які умовно відносимо до так званих „пікантних“, тобто таких, що самі своїм змістом натякають на інтимний контакт між молодими людьми. Ці сполучення стають зрозумілими, в основному, без ширшого контексту, вони більш прозорі і недвозначні. Деякі сполучення цього типу уже наводилися у попередніх розділах, але це було зумовлено їх тематичною класифікацією (фраземи, у яких змістотворним елементом був фітонім чи зоонім, сполучення зі стрижневим дієсловами *дати, давати, робити, завести* тощо). Зрештою, як про це вже йшлося, чітку межу між ними провести важко або не завжди можливо. Наша мета — показати всю різноманітність цих сполучень, творчу фантазію укладачів пісень у вишукуванні метафоричних, алегоричних евфемізмів-субститутів прямих назв інтимного процесу та інтимних частин тіла чоловіка і жінки. А вже той факт, що вони більше чи менше завуальовані чи відверті, не настільки важливий. Зрештою, навіть серед „пікантних“ також є фраземи більш завуальовані, наближені до образних і більш прямолінійні, які інколи межують із сороміцькими. Такі фраземи Є. Бартмінський відносить до „низького“ стилю⁵⁸, який відображає розмовний принцип прямого, буквального найменування, використовує прості, практично, однозначні метафори інтимних стосунків та чоловічих і жіночих статевих органів.

До більш завуальованих відносимо такі: *бити плішку, вертіти дірку, вимести сажу, виспатися на подушчині, виходити спати, відправити парастас, віклепати косу, віорати присадибку, вкритися ногами, гріхи пхати (всередину), даватися вбіймати, датися полапати, дівки зводити, догори летіти (про спідницю), допускати до поділка, дотулятися до стегна, забратися в подушки, заваяти спідничину, загасити фартух,*

⁵⁸ Бартмінський Ежи. „Ясь коней поил“... — С. 455.

загнути копаниці, займати дівчину, залетіти в бідку, заткати каглу, зачати віддаватися, зволочити когось, качьити в болоті, качьитисі на печі, клинки бити, кучері чесати, лиш зашумотіти (про спідницю), лігати коло когось, мозги крутити, мучити до рані, направити ноги, направити ятку, питати (просити) рота, під шкіру зашити, подерти дранку, покрити дівчину, порвати дранку, постелити фартух, постіль слати, постояти (на череві) дуба, прийняти (пустити) під рядно (ряденце), прийняти під реберце, прикладати личко, приперти до смереки, приправити ріг, притулитися до тіла, проорати поле (під фартушком), пустити в периночки, пустити в череду, пустити під реберце, роздерти блюзку, роздерти кафтан, роздерти сорочину, роздерти фартух, розкрілити ноги, розчесати кучері, розципірити пір'є, сіно микати, скочити в гречку, сягати до подолка, „то виймати, то вставляти“, трісти спіднищев, тулити когось до себе, тультитисі до тіла, фартушину валяти, хвіст підносити тощо.

Наведемо деякі з них у контексті, згрупувавши їх, наскільки це можливо, за стрижневим словом. На початок — з дієсловом *пустити*:

пустити в периночки —

Ой чи чуєш, дівчинонько, чи чуєш, чи чуєш?

Пусти мене в периночки, де сама ночуєш (Куняк, 428);

пустити в череду —

Ой ходила по садочку, / По зеленим барвіночку,

Набачила, бідная, / На улиці бугая...

А як бугай перескочив, / До дівчини ся приточив...

Вона його за чуприну: / — Ходи сюди, скурвий сину,

Запряжу тебе в ярмо. / — Ой я бугай не до праці,

Рад би-м тільки молодиці. / Ой бубу, бубу, бубу,

Пусти мене в череду... (Бандурка, 19);

прийняти під реберце —

— Кажі серце, кажі, серце, прийми під реберце.

— Не прийму тя, милий друже: скобочуся друже

(Куняк, 153);

пустити під реберце —

*Утопила дівчинонька золоте відерце,
Та й пустила легіника під своє реберце.
Через тоту криниченьку та й через відерце
Тепер болить у дівчини за миленьким серце* (із власн. архіву);

прийняти під рядно (ряденце) —

*„Катерино, серце, / Прийми під ряденце“.
— Не казала мати / Під рядно приймати,
Бо ти хлопець молодий, / Будеш жартувати*
(Бандурка, 113);

пустити під ряденце (рядно) —

*На вулицю не піду / І дома не всиджу,
Я пролізу, продеруся, / До дівчини в хижку.
Ти, дівчино Ганно, / Ходім волам даймо,
Поки воли поїдять, / А ми погуляймо.
Ти, дівчино, серце, Пусту під ряденце,
Пусту, пусти під рядно, / Бо тутечки холодно*
(Бандурка, 122);

допускати до поділка —

*Ой не дівка, товаришу, не дівка, не дівка,
Котра хлопців допускає до свого поділка* (Куняк, 423).

Приймати під рядно, пускати в периночки, в череду, до поділка тощо — це, так би мовити, жіночі фраземи, тобто сполучення, які відображають ініціативу, активність, „гріх“ з боку дівчини, жінки. Далі ми розділимо всі ці сполучення на чоловічі, жіночі та спільні. А поки що наведемо приклад „чоловічої“ фраземи, у якій також фігурує дівочий поділок, але це вже не дівчина допускає до нього, а сам хлопець намагається до нього дістатися, отже, *сягати до подолка*:

*Українка я, не полька, ти не сягай до подолка,
Бо в подолку є таляри, мені хлопці надавали* (Гулей, 337).

В іншому випадку дівчина також відмовляє або навіть виганяє коханого, який підманув її, який лише користує

з неї, не даючи взамін нічого. Отож раніше дівчина допустила хлопця до своїх подушок, але тепер виганяє його: *забирайся з подушок!*

*Ой ти казав, як прийдеш, грушок, яблук принесеш,
Нема яблук, ні грушок, **забирайся з подушок!*** (Гулей, 317).

Далі наведемо приклади зі словосполученнями, в яких стрижневими словами виступають дієслова *спати, ночувати:*

нічку ночувати —

*Ой ішов я горі селом, всюди сі світило.
Куди я мав повернути, там сі загасило.
А де я мав повернути, **нічку ночувати,**
А там взяли, загасили, полігали спати;*

*А я хлопець молоденький, я хлопець хлопчюю.
Там, де файну дівку чую, там **нічку ночую;***

*Ой Господи, допоможі весни дочекати
Та й з Марічков під смерічков **нічку ночувати***
(Куняк, 137; 135, 175);

*Песику мій волохатий, песику біленький,
Та би-с тогди не дзяворив, як іде миленький.
Та би-с тогди не дзяворив коло мої хати,
Коли прийде мій миленький **нічку ночувати*** (із власн. архіву);

разом нічку спати —

*Через річку воли гнала, високо ся підбрала,
Ой помози воли гнати, будем разом **нічку спати***
(Гулей, 335);

приспати когось —

*Николаю, я вмираю, бо гороху хочу!
Та не вмирай, фіявочко, я ти намолочу.
Николаю, я вмираю, бо вже хочу спати!
Та не вмирай, фіявочко, вже йду **ті приспати***
(із власн. архіву);

виходити спати —

— *Ой голоску мій тоненький, голоску, голоску!*

Чого пустив мій миленький за ня поголоску?

— *Не я пустив, не я пустив, ти сама пустила,*

Сама д'мені в оборіжок спати виходила (Куняк, 185);

виспатися на подушчині, на подушці —

Ой най буде здоров 'ячко молодій дівчині,

Не раз я ся в неї виснав та на подушчині (Гулей, 248);

Бодай тебе так зсушило, як листок на грушці,

Не раз-іс ся, дурню виснав на моїй подушці

(Бандурка, 215);

виспатися на постелі —

Закувала зозуленька в городі на хмелі:

Не раз ти ся, дурню, виснав на моїй постелі

(Бандурка, 213);

виспатися в когось —

Ой най буде здоров 'ячко, дівчині Палагні,

Не раз я ся в неї виснав, як кітка на каглі (Гулей, 248);

спати з кимось —

Ой піду я до покою та тупну ногою,

Заплати ми, паниченьку, що-м спала з тобою!

Заплати ми, паниченьку, за рожеву квітку,

Цілував-іс, обіймав-іс без цілую нічку (Бандурка, 222).

Перш, ніж лягти з кимось спати, треба приготувати місце для спання, тобто *постіль послати* —

.....
А тебе, молоденького, / Прошу до кімнати.

Кажу твою кониченьку / Оброку дати,

А тобі, молоденькому, / Білу постіль слати.

І сама ляжу, / Тяжкий жаль розважу... (Бандурка, 19);

постелити фартух —

Ой зле ореш, мій миленький, зле ореш, —

Не вродиться пшениченька, лиш овес.

*Коб я знала, мій миленький, що ти мій,
То б я тобі постелила фартух свій* (Бандурка, 90);

лігати коло когось —

*Ци я тобі не казала, файний мій Іване,
Та не лігай коло мене, бо буде погано!* (Із власн. архіву).

До цієї групи, очевидно, слід віднести й фразему *вкритися ногами*:

*Ой піду я до комори за тими лижками,
А староста і кухарка вкрилися ногами* (Куняк, 429).

У розділі про поетично-образні фразеологічні сполучення уже наводилися фраземи з дієсловом *робити* та його префіксальними похідними. Тут наведемо приклади ще кількох (у тому числі близьких за семантикою), які, як видно зі змісту, належать до розряду сороміцьких:

з дівки жінку зробити —

*Ой качан-качаночку, / Качай мене щораночку,
В мене шкура овечая — Качай мене щовечора.
Покотив, повалив, / З дівки жінку зробив,
Із пирога — паляницю, / Із дівчини — молодицю*

(Бандурка, 82-83);

зробити (з когось) мамку —

*Ой піду я до покою, потисну на клямку,
Покоївка — файна дівка, зроблю з неї мамку*

(Бандурка, 222);

зробити бубку —

*Бігла коза з пасовиська, поломила роги,
Ой чия ж то дівчинонька заголила ноги?
Заголила білі ніжки, як ішла по воду,
Та й уздріла легіника, файного на вроду.
Упустила з переляку в воду коновчину,
Лиш забула опустити свою спідничину.
А легіник був моторний, почав обіймати
Та й спідничку у дівчини вище підоймати.*

*Найшов ротик під черевком, зачепив за губку,
А дівчина заплакала, що ї зробив бубку (із власного архіву);*

зробити дзюрку в фартушині –

*А староста старостіні зробив дзюрку в фартушині,
А якби був трохи далі, то сидів би в криміналі (Куняк, 259);*

зробити формер (напереді) –

*Компанія, фамілія – хлопці, як ведмеді,
Та й зробили дівчиноньці формер напереді.
Якби-с була, дівчинонько, хлопців не любила,
То би-с була напереді формер не носила (Куняк, 427);*

зробити горбик (напереді) –

*Ой ті хлопці молоденькі, хлопці, як вемеді,
Та зробили дівчиноньці горбик напереді (із власн. архіву);*

зробити черевину –

*Наплюю ти богачику, з твуйов єдиначков,
Замкни хату, запри браму, підопри віячков.
А я браму перескочу, а віячку зломлю,
А я твоїй єдиначці черевину зроблю (Бандурка, 221);*

зробити штири ходки (а також: затичку відкрити, вляти нігролу) –

*Ой кувала зозулечка та й сіла на лозі.
Дідо має самоскид, а баба бульдозер.
У дідовім самоскиді щось загальмувало,
А в бабинім бульдозері нігролу не стало.
Баба затичку відкрила, дідо вляв нігролу.
Як зробили штири ходки, зламали рейсору (Куняк, 440);*

передочком заробити щось –

*Колись моя в селі баба передки водила,
А я своїм передочком „Волгу“ заробила (Куняк, 445);*

змайструвати когось –

*Ой не співай, не співай, ти старий варгуле,
Тебе тато змайстрував на стриху в цибули (Куняк, 421).*

Наведемо кілька прикладів фразеологічних сполучень із дієсловом *датися* (*даватися*):

датися полапати —

*„Таки ж, кумо, дайся, / Таки ж не цурайся,
Таки ж часом під поясом / Полапати дайся!“
„Горе ж мені, давши, / Горе ж і не давши,
Горе ж мойому животові, не полоскотавши!..“*

(Бандурка, 158);

датися повбіймати —

*Дала-м ти сі, легінику, лиш раз повбіймати,
А тепер ті вже не можу псами відогнати* (Савчук);

датися почіхати —

*— Ой дівчино, дівчинонько, покайсі, покайсі,
Як занудить під черевом, почіхати дайсі* (Куняк, 427);

*заче*ти віддаватися —

*Здибав мене мій миленький на поповій нивці,
А він не знав, як сказати мені, чорнобривці.
Зачев мене цілювати, потім обіймати...
Зачсла-м сі на поповій нивці віддавати* (Куняк, 198).

Перше інтимне побачення і перший фізичний контакт дівчини з хлопцем не завжди, як це видно з народних пісень, відбувається за спільним бажанням і згодою. Дівчина, знаючи, чим це їй загрожує (і мати буде ляяти, і сором серед людей, і страх перед вагітністю тощо), побоюється, вагається, тому хлопець проявляє наполегливість, інколи застосовує силу, щоб таки змусити дівчину віддатися йому. Тому такі перші зустрічі закінчуються, як правило, не тільки втратою незайманості, але й псуванням одягу дівчини, що підтверджують такі фразеологізми:

подерти дранку —

*Била мене мати зранку, / Що подерли хлопці дранку.
А я дранку полатаю, / За хлопцями поманджаю*

(Бандурка, 96);

порвати дранку —

Ой Данку та Данку!

Припер мене до лавиці — порвав мені дранку (Куняк, 445);

роздерти сорочину —

Гоп-чук, підскочила, — / Роздерлася сорочина;

Тепер стидно мені буде / Показатись межи люди

(Бандурка, 99);

роздерти фартух —

Ой ті хлопці молоденькі, хлопці, як вемеді,

Та роздерли дівчиноньці фартух напереді (із власн. архіву);

розірвати фартушину —

Ой плакала дівчинонька, плакала дівчина,

Що їй хлопці розірвали нову фартушину (із власн. архіву);

роздерти блюзку —

Ой Никола Николісі роздер блюзку на колесі,

Як зачала гвалтувати, то він мусів зашивати (Гулей, 317);

роздерти + імпліцит —

Хоч їдь, матінко, хоч не їдь,

Бо вже донечці роздер (імпл.) ведмідь! (Бандурка, 80).

Зустрічі коханих на природі, нерозбірливість у виборі місця для цих поспішних інтимних зустрічей призводять до неприємних ситуацій. Дівочий одяг (спідничина, фартушина, сорочина тощо) часто в таких ситуаціях можна не тільки розірвати, подерти, але й, у кращому випадку, вимазати, виваляти, що також відображено в евфемістичних фразеологізмах:

валяти фартушину —

Коб я знала, мій миленький, що ти мій,

То б я тобі постелила фартух свій.

Шкода фартушини валяти,

Бо ти будеш з іншою гуляти.

Коб я знала, мій миленький, що ти наш,

То б я тобі проказала „Отче наш“ (Бандурка, 90).

У народних сороміцьких піснях часто зустрічаються словосполучення зі змістотворним словом *спідниця* (*спідничина*). Це і *заваляти спідничину*, *лиш зашумотіти* (про *спідницю*), *трісти спіднищев*, *погладити спідницю* тощо. Деякі з них надто відверті, належать до розряду сороміцьких. Порівняймо в ілюстраціях:

заваляти спідничину —

*Ой поїхав мій миленький аж до гиця-драла,
Купив мені спідничину, бо-м тамту зваляла* (Бандурка, 182);

лиш зашумотіти (про *спідницю*) —

*Ой дівчино, дівчинонько, що би ти хотіла,
А щоби я притулився до твого тіла?
Ой щоби я притулився до твого тіла,
А червона спідничина лиш зашумотіла* (Гулей, 251);

догори летіти (про *спідницю*):

*Ой дівчино, дівчинонько, що би ти хотіла,
Аби твоя спідниченька догори летіла?* (Куняк, 194);

погладити *спідницю* —

*Цвірінькали воробчики, співали синиці,
Дай же, любко, погладити шовкову спідницю*
(із власн. архіву).

Не менш, а може, й більш відверте наступне словосполучення:

трісти спіднищев —

*Ой дівчино, дівчинонько, не тріси спіднищев.
Не я буду, а заїду в біду колісницев* (Куняк, 422).

Часто в любовно-еротичних коломийках зустрічається дієслово *тулити(ся)* та його префіксальні похідні, наприклад:

тулити когось до себе —

*Ой ішов я горі селом, всюди сі світило,
Куди я мав повернути, там сі загасило.*

*Куди я мав повернутим, люльку прикурити,
Ще й чорненьку дівчиноньку до себе тулити* (Куняк, 137);

тулитися до когось —

*Слава Богу найвищому, що-м вже оженивсі.
Вже я буду сеї ночі до жінки туливсі* (Куняк, 152);

притулитися до тіла —

*Ой дівчино, дівчинонько, що би ти хотіла,
А щоби я притулився до твого тіла?* (Гулей, 251);

дотулятися до стегна —

*Як я ішов на весілля, жінка мні стерегла,
Аби я ся не дотуляв до чужого стегна* (Куняк, 433);

прикладати личко —

*Ой кохала легіника дівчина, кохала,
Щовечора д'його личку своє прикладала.
Прикладала своє личко до його личенька,
Бо кохала легіника з цілого серденька* (із власн. архіву).

Як уже зазначалося, у любовних перипетіях, інтимних зустрічах, залищаннях, заграваннях тощо ініціатива належить, як правило, хлопцеві. Саме він підмовляє дівчину, усіляко підлещується до неї, спокушає її, обіцяє золоті гори, щоб тільки „використати“ її, а потім, коли доб'ється свого, коли зведе з прямої і порядної дороги, часто покидає її. Не завжди він і зізнається в цьому, наприклад:

*Кажуть люди, що я гільтай, що я дівки зводжу,
А я собі щовечора до одної ходжу* (Гулей, 264).

Іноколи дівчина здогадується, що хлопець зраджує її, що він не вірний їй, що обманює її:

*Ей ти, любку солоденький, злу натуру маєш,
Нащо мені мозги крутиш, коли другу маєш?* (Куняк, 129).

Однак і дівчина, коли вже має досвід, коли вже їй утратити нічого, стає не менш активною, навчає хлопця, як він повинен вести себе в інтимних ситуаціях. Це може підтвердити

коломийка, яку виконує Микола Савчук із сільською ключівською співачкою:

*Ти не знаєш, парубочку, до мене ходити,
Ти не знаєш парубочку, мене полюбити.
Навчу тебе, парубочку, як мене любити, —
Одну ручку за пазушку, другов обіймити.
Одну ручку за пазушку та й поскоботати,
Другов ручков обіймити та й поцілювати (Савчук).*

А ось хлопець скаржитися, що дівчина розволочила його, як він був ще хлопчиною. Це підтверджують фраземи *зволочити (розгуляти) когось, на біду перевести когось*:

*Ой Бог би тя, к... побив з твоїми очима,
Ой ти мене зволочила, ще я був хлопчина.
Ой Марійо, заведійо, з чорними очима,
Та ти мене розгуляла та й розволочила;*

*Ой гілява черешенька, гілява, гілява,
На біду мнє перевела дівчина білява.
На біду мнє перевела та й розволочила,
Ой чого на світі не знав, вона мнє навчила (Бандурка, 187).*

Наведемо ще кілька ілюстрацій до фразеологічних сполучень, наближених до поетично-образних:

просити (питати) рота —

*У моєму городочку росте папорота.
Хто не знає цілувати, най не просить рота (Куняк, 128);*

*Ой піду я на весілля та ще подубочу.
Питає в ні любко рота — я ніби не хочу (Куняк, 171);*

*Ой зацвила черешенька понад самий плотик,
Та так хлопець рота просит, як молока котик (Савчук);*

направити ноги —

*Пам'ятаєш, дівчинонько, як я тебе бавив,
Як ти мала криві ноги, я тобі направив (Куняк, 418);*

розставити пір'ячка —

*Рак по бережечку лазить
Та на тую плиточку важить:
„Ой плиточко-краснопірочко,
Розстав свої **пір'ячка**,
Зробимо весіллячко!“* (Бандурка, 145);

розщипирити пер'є —

*Рачок-неборачок / По бережочку лазить,
А на тую плотичку важить. / — Моя ти пліточко,
Краснопірочко, / **Розщипір** мені **пер'є**,
Щось тобі вдію тепере* (Бандурка, 21);

бити плішку —

*Ой спала я цієї ночі в деревинім ліжку,
Так сі шпара розісохла — треба **бити плішку***
(із власн. архіву);

проорати поле (під фартушком) —

*Ой плакала дівчинонька, плакала дівчина,
Що їй хлопці розірвали нову фартушину.
Ой плакала дівчинонька: гірка моя доле,
Проорали мені хлопці під фартушком **поле*** (із власн. архіву);

проорати нивку (під спідницею) —

*Ой плакала в саду дівка, опершись на сливку,
Що їй хлопці **проорали** під спідницею **нивку*** (із власн. архіву);

хвіст підносити —

*Ах, вай васідус на жидівські кучки,
Приїхали два жиди до нашої сучки.
Наша сучка цванцік пуриц високо сі носить,
Скоро рабін на поріг, вона **хвіст підносить*** (Бандурка, 210);

узвити в розчоу —

*Віяв вітер буйнесенький згори надолину,
Кохав гуцул в холодочку молоду дівчину.
Припер її до смереки, смерека сі хилит,
Узвив дівку у **розчоу** та й гилит, та й гилит*
(із власн. архіву);

відправити парастас —

*Просив в мене дяк Микита, аби-м йому дала,
Як відправив парастас, то я ледве встала* (Куняк, 419);

під шкіру зашити —

*Кінчається весілля, молодий ся сміє,
Що він собі сеї ночі під шкіру зашиє* (Куняк, 428);

чіхрати вовну —

*Вже би тобі, молоденький, не спати, не спати.
Вже би тобі чорну вовну чіхрати, чіхрати* (Куняк, 429);

постояти (на череві) дуба —

*Дівчинонько моя мила, дівчинонько люба,
Ци би-с дала постояти на череві дуба?* (із власн. архіву);

віклепати косу —

*Ой на трави зелененькі впали буйні роси,
Прийди любку-косарику, вікленай ми косу* (із власн. архіву);

вертіти дірку —

*Ой горілки, свату, горілки, / Да було б не брати в нас дівки,
Да було б не вертіти їй дірки! / А то хто хотів, той вертів,
А кому боліло, той тернів* (Бандурка, 145);

вимести сажу —

*Ішла баба на базар, здибав її коминяр:
— Чекай бабо, чекай ту, най ти сажу вимету* (Куняк, 314);

заткати каглу —

*Закуривсі димок білий з новенької хати,
Просила мні молодиці каглу ї заткати* (із власн. архіву);

кучері чесати —

*Ой не стій під вікном, бо стріхи низенькі,
Бо ти собі закудовчиш кучері дрібненькі.
Та не стій під вікном, але йди до хати.
Дам я тобі гребінець кучері чесати* (Куняк, 154);

качьитисі на печи —

*Як маю йти на весілля та й маю мовчѣти,
Волю сі з своїм дідом на печи качѣти* (Куняк, 433).

3.8. Пікантно-сороміцькі словосполучення

Уже йшлося про те, що серед так званих пікантних фразем можна виділити сполучення, які більше тяжіють до поетично-образних, і сполучення, які перебувають на межі „фолу“, на межі пристойності, тобто дуже близькі до сороміцьких, у яких речі називають своїми іменами. Тут „речі“ своїми прямими, „вуличними“ іменами не названі, вони все-таки мають евфемістичні замітники, однак, як уже зазначалося, субститути недвозначно вказують на ці „речі“, тобто тут без контексту зрозуміло, що означає те чи інше сполучення. А означає воно одне — сексуальний, інтимний процес, тілесний контакт між особами чоловічої і жіночої статі. Це, зокрема, фразеологічні сполучення: *на черево злізти, вилізти, лазити на когось, лізти межги ноги, залізти в штани, попастися межги стегна, між ніженьки вбратися, запхатися між колінці, впахатися межги ноги, закидати ногу (на когось), погладити по череві, корінь попарити, вертіти гузицев, задерти ніженьку, задирати спідницю, кінчик замочити, кривулину тикати, лягати під хлопа, надавити мозолець, приперти до плота, попахати табаки, „то виймати, то вставляти“ і деякі інші.*

Оглянемо спершу сполучення, стрижневим словом у яких є дієслово *лізти* (*лазити*) з його префіксальними похідними, а також із його синонімами (*попастися, впахатися, запхатися*, тощо), наприклад:

на черево злізти —

— *Ой ти гуско моя, / Ти голубко моя,
На тобі колосок з їсти,
Пусти мене на черево злізти* (Бандурка, 37, 142).

Ця цитата уже наводилася двічі, оскільки тут, крім сполучення *на черево злізти*, є ще фразеологізми *колосок тикати* та *колосок з їсти*, які розглядалися у відповідних місцях цієї праці. Ще кілька словосполучень із цими дієсловами:

вилізти, лазити на когось —

Сварилася молодиця, що я малий виріс.

Хоть би яка молодиця, я би на ню виліз (Куняк, 141);

Ой старосто, старостоньку, в тебе чорні очи.

А я видів, як ти лазив на кухарку сночи (Куняк, 430);

лізти межі ноги —

Ой на горі, на високій, там висіли роги,

Дівки хлопців научили лізти межі ноги (Куняк, 427).

Хоч у цій праці ми аналізуємо лише пісенний фольклор України, зазначимо, що не менш цікавий і насичений евфемістичними фраземами та окремими виразами й усний, розповідний фольклор, зокрема анекдоти на еротичну тематику. Наведемо тут один, на наш погляд цікавий та оригінальний анекдот, у якому фігурує фразеологізм *залізти в штани*:

На автобусній зупинці стоїть дівчина в дуже вузьких джинсах, що облягають стегна. Хлопець дивиться-дивиться, потім питає:

— І як можна *залізти в такі штани*?

— Спочатку в ресторан поведи,— відповіла дівчина, зрозумівши його по-своєму.

Ще кілька прикладів:

попастися межі стегна —

Та як я сі оженив, жінка ні стерегла,

Аби я сі не попав межі чужі стегна (Куняк, 432);

між ніженьки вбратися —

Продрав котик стелю, / Та впав на постелю:

Поти качався, / Поті валявся,

Поки тій Марусеньці / Між ніженьки вбрався!

(Бандурка, 143);

запхатисі між колінці —

*Та дав би-м зо штири гривні тій білявій дівці,
Лиш аби сі мож **запхати між її колінці.**
Через тоту білявочку, через довгі ноги
Не найду тепер спокою для своєї голови (із власн. архіву);*

впхатисі межі ноги —

*...Кукурудзи луцу.
Як **сі впхаю межі ноги**, нікого не пуцу (Куняк, 445);*

учепитися межі ноги —

*А я пас-їм там барана, а дівчата вівці,
Учепився мій баранец межі ноги дівці (Мельникович);*

закидати ногу (на когось) —

*Оженився молодий, та вже, слава Богу,
Тепер буде **на що закидати ногу** (Мельникович);*

задирати спідницю —

*Віддавайсі, дівчинонько, добре тобі буде,
Буде Василь **задирати спідницю** на груди (Куняк, 424);*

кінчик замочити —

*Дала би-м ти, мій миленький, **кінчик замочити**,
Коби-с пішов день орати, два дні волочити (Куняк, 448);*

корінь попарити —

*А я ішов горі лісом та й надибав Марю.
Лягай, Марю, під смереку — **най корінь попарю** (Куняк, 413);*

погладити по череві —

*Ой діду, дідунику, та я твоя бабка,
Погладь мене по череві, аби-м була гладка (Куняк, 440);*

надавити мозолець —

*Ой, кумцю, каже, любцю, наробив ти мені,
На череві мозолець надавив ти мені (Куняк, 321);*

кривулину тикати —

*Пригадуєш, файна любко, як я тебе кликав,
Межі твої білі ніжски кривулину тикав? (Із власн. архіву);*

задерти ніженьку —

*Ходила Марієчка по піску,
Задерла ніженьку на тріску.
Потекла кривця, як з рукавця,
Од Івасенька-молодця* (Бандурка, 25);

задерти ноги —

*Ішов баран понад гори / Та закрутив роги.
Багацькая дівчинонька — / Та задерла ноги* (Бандурка, 91);

лягати під хлопа —

*Танцювала баба з дідом та й казала „гона!“
Чи я буду на тім світі лігати під хлопа?* (Із власн. архіву);

приперти до плота (когось) —

*Ой любив я дівчиноньку, припер ї до плота,
А кілі сі полонило — пропала робота!* (Із власн. архіву);

„то виймати, то вставляти“ —

*Що ти мені виробляєш — / То виймаєш, то вставляєш?
Засунь мені хоч на три дні, / Щоб забула свої злидні*

(Бандурка, 53).

Як можна було переконатися із наведеного ілюстративного матеріалу, в українській народній пісенній творчості дійсно існують необмежені можливості для творення фразеологічних сполучень з метою евфемістичної субституції інтимного акту між людьми чоловічої і жіночої статі. В усякому разі нам вдалося зафіксувати понад 350 таких словосполучень, перелік яких подамо в додатку до праці, оскільки не всі вони ілюстровані прикладами з народних пісень. Як уже зазначалося, їх може бути утворена безмежна кількість; виявлений і продемонстрований ряд цих фразеологізмів незамкнений, відкритий і може бути поповнений будь-якої миті, коли народиться нова пісенька, коломийка еротичного змісту. Чи це буде оригінальний фразеологізм, чи це буде якась певна модифікація уже існуючого, — це залежатиме від творчої фантазії укладача, від його художнього, образного мислення, уміння знайти вдалу метафору, порівняння тощо.

IV. Лексичні засоби позначення інтимного акту між людьми

Наведеними фраземами не завершується демонстрація лексико-фразеологічних засобів образного, алегорично-метафоричного позначення інтимного акту між молодими людьми. Крім наведених фразем існують ще цілі ряди окремих дієслів, які називають цю пікантну дію. Далі спробуємо навести цей вельми багатий і різноманітний арсенал лексичних засобів, скласифікувати, наскільки це можливо, цю лексику за певними лексико-семантичними розрядами, поділити їх на „чоловічі“, „жіночі“ та „спільні“, за деякими іншими критеріями. Одиничних дієслів-замінників прямої назви інтимного процесу виявлено наполовину менше, ніж фразеологічних сполучень, але цифра 160–170 – це теж кількість немала. Наведемо тут найбільш частотні та яскраві: *будити, валятися, вертїти, вбєрнути (обертати), випорошити, витоптати, відгромадити, віддавати(ся), відмантачити, віклепати, вкосити, возити, впороти, гасити, гахнути, гіблювати, гилити, годувати, гонити, гопати, гоцадрала, грати, громадити, давати, дерти, дзьобнути, добувати, душити, жєрновати, жититися, заграти, задротувати, зажелити, зажити, закаблучити, заколисати, заколотити, застукати, зашивати, звівчарити, змайструвати, змолотити, зогрішити, зцілювати, измудрувати, їхати, качати (качьчитити), качатися, кивати, колисати, колихати, колядувати, косити, кохати, крутити, латати, лікувати, лоскотати, любити, мастити, молотити, мучити, намолотити, напростити, насипати, ночувати, орати, пакнути, перевернути, перекотити, петлювати (питлювати), пилювати, пігратисі, пломбувати, повалити, пообійматись, поворушити, позашивати, поїхати,*

поколихати, покотити, полапати, полатати, полоскотати, полюбитися, попаса́ти, попа́хати, попірчити, порушити, потолочити, потрясти, потягнути, потягтися, поцілувати, пошморгати, пошпигати, приспати, проколоти, розправити, розправічити, роздерти, розтолочити, розчесати, сколоти, скучерявити, спасатися, спаскудити, спати, спетлювати, співати, споганити, тарабанити, тарахнути, телепати, терти, тилип-тилип, тиснути, тицю-тицю, тицяти, тиць-тиць, товкачити, товкти, торкотати, тріснути, трясти, тультити(сі), тюжити, тюрю-тюрю, увихатися, умочати, хитю-хитю, цілувати, чарувати, чесати, шарити, шкодити, шкроботіти, штуркати, штухати та інші.

Як видно із наведеного переліку дієслівних субститутів прямої назви фізично-сексуального контакту між закоханими, ці евфемізми теж можуть умовно поділятися на поетично-образні та більш відверті – пікантні, пікантно-сороміцькі. Як і з фразеологічними сполученнями, так і з окремими дієслівними лексемами цю класифікацію можна провести досить умовно, тобто тут досить складно визначити ту межу, яка мала б розділити їх на визначені розряди. Покладаючись на власне сприйняття, спробуємо згрупувати їх за цими розрядами.

4.1. Поетично-образна субституція

У першу чергу відберемо ті дієслова, що відображають певні дії, процеси в галузі сільського господарства, пов'язані з рільництвом, сільським побутом тощо. Це лексеми: *витоптати, вікленати, вкосити, громадити, жерновати, звівчарити, змолоти, косити, молоти, намолотити, орати, петлювати (питлювати, спетлювати), попаса́ти* тощо. Деякі з цих дієслів уже проілюстровані як такі, що входять у певні словосполучення (*вкосити сіна, намолотити гороху, змолоти, спетлювати пшениченьку* тощо), тому тут повторно показувати їх немає потреби, а деякі будуть проілюстровані в групі сороміцьких.

На початку йшла мова про коня, про барвінок, про те, що кінь – це символ чоловічої сили, чоловічого ества,

а барвінок — символ дівочої незайманості, чистоти. Отож, коли кінь витоптує барвінок, це треба розуміти як алегорію — „він“ витоптує дівочу честь. Ця цитата вже наводилася. Наведемо цей раз лише її фрагмент:

*...Где ся взяв мій миленький, / Пустив коня у барвінок,
Кінь барвінок **витоптав**... (Бандурка, 9).*

Наведемо інші приклади:

віклепати —

*Ой на трави зелененькі впали буйні роси,
Прийди любку-косарику, **віклепай** ми косу (із власн. архіву);*

гребти —

*Гнате, граблі нате, чому не берете?
Та я чую через люди, що добре **гребете** (Гулей, 271);*

жерновати —

*Коло пеца навстоячки / **Жерновала** корець гречки.
Гірка ж мені тая гречка, / Обдерлася, як овечка.
Гон! Сіла та на себе погляділа:
Була красна, тепер біла (Бандурка, 89);*

звівчарити —

*Ой вівчарю молоденький, вівчарю, вівчарю,
Йшла би-м з тобов в полонину, йшла би-м у мочари.
Йшла би-м з тобов на край світа через твої чари,
Бо ти мене, дівчиноньку, молоду **звів-чарив** (із власн. архіву);*

змолоти, спитлювати (спетлювати) —

*— Ой мельнику, мельниченьку, / **Змели** мені пшениченьку.
— Не так змелю, як спитлюю, / Прийди, серце, поцілюю.
Коли, серце, нараз, нараз, / **Змелю** тобі зараз.
А як будеш **питлювати**, / Треба, серце, ночувати*

(Бандурка, 23);

орати —

*Співаночки, співаночки, де я вас співала?
Попід гаєм зелененьким на жито орала.*

*Милий орав, милий орав, а я волочила,
Милий співав співаночки, а я ся навчила* (Шумада)⁵⁹;

попасати —

*Я пожену коровицю, а ти жени коні.
Будем вбоє **попасати** на однім загоні* (Куняк, 186);

розтолочити —

*Щоб ти тільки, дівочила, як я парубочив,
Щоб ти тільки грушок з їла, як я **розтолович*** (Гулей, 281).

Велика група евфемістичних субститутів-дієслів, які часто вживаються в українських еротичних піснях, пов'язана з фізичним рухом. Проілюструємо їх прикладами:

возити —

*Де я буду, то буду, / То робити не буду;
Куплю собі санчата, / Буду **возити** дівчата.
Зроблю собі копаниці, / Буду **возить** молодиці.
— Ой де ідеш? Вернися, / В мого батька наймися;
В мого батька дівчина / З чорними очима*
(Бандурка, 107–108);

*Ой пішов я до олійні зичити олію,
Смарувати колісницю, **возити** Марію* (Гулей, 276);

возитися —

*Ой пішов дід у буфет, горівки напився.
На бабинім самоскиді цілу ніч **возився*** (Куняк, 440);

поїхати —

*Я з своїм дідом / Коли схочу, то **поїду**:
Чи пізенько, чи раненько / Тюрю, тюрю помаленьку*
(Бандурка, 91);

колисати (колихати)—

*Як була я мала, мала, / Колисала мене мама;
Як начала підростати, / Взяли хлопці **колисати**,*

⁵⁹ Ілюстрація подається за кн.: Коломийки. / Упорядкування Н. С. Шу-
мади. — Київ: Музична Україна, 1973.

*Взяли колисати хлопці — То в решеті, то в коробці;
Ходжу, ходжу коло хати, / Та не ляжу сама спати,
Треба мене колихати. / Колихали мене хлопці
У решеті та в коробці, / А я спати не хотіла,
Аж коробка торохтіла: / І по хаті торох-торох!
І по сінях торох-торох! (Бандурка, 121);*

*Я писаря дуже люблю, бо він файно пише,
Бере перо межи пальці, рукою колише (Гулей, 325);*

колисатися —

*Заспівав би-м в отсім домі, не знаю, як буде,
Подивлюся в кватирочку, вартують ні люди.
Та я тої вартівочки вдома не боявся,
А всю нічку в миленької ручках колисався (Бандурка, 205);*

заколисати —

*Ти гусар, і я гусар. Оба гусари взяли
Дівку на коліна та й заколисали (Бандурка, 112);*

поколисати —

*Ой лишу тя, файна любко, ой лишу тя, лишу,
Сідай, любко, на коліна, най тя поколишу (Бандурка, 185);*

поворушити —

*Ой у полі грушка не трушена,
Ще ж наша дівочка не **ворушена!**
Хто ж тую грушечку потрусить
Та й нашу дівочку **поворушить!** (Бандурка, 142);*

порушити, будити —

***Будив** мене Вакула, / Та я добре не чула.
Як порушив Кирило, / То аж мі ся змикало (Бандурка, 99);*

качати —

*Ой качан-качаночку, / **Качай** мене щораночку,
В мене шкура овечая — / **Качай** мене щовечора
(Бандурка, 82);*

перевернути —

*Дудка в Дудки ночував, / Дуда в Дуди дудку вкрав.
А Дудиха нелінива, / Сіла, пана здогонила:*

— Або мені в дуду грай, / Або дуду верни,
Або мене **перевєрни** (Бандурка, 130);

кивати —

Ой гаю мій зелененький, мій зелений гаю!
Притулив ні мій Никола — **кивай**, Николаю!
(Із власн. архіву);

потягнути —

Ой у тебе тютюн добрий, / А у мене чубук довгий,
Ой дай мені тютюну — **Навстоячки потягну**
(Бандурка, 54);

потягтися —

Коли б хліб, то б я їла, / Коли б сіль — посоліла,
Коли б вода — напилася, / Коли б із ким — **потяглася**
(Бандурка, 127);

потолочити —

Ой діду, дідунику, та я твоя бабка.
Якби-с мене **потолочив**, я би була гладка (Куняк, 286);

телепати —

Гадав сми си оженити, а тепер не буду,
Найму собі за гріш бабу, **телепати** буду (Бандурка, 213);

товкти —

— Ой кумусю, кумусю, / Позич пиона на кашу.
— Не позичу, не продам, / Прийди, серце, дарма дам,
Прийди, серце, уночі — / Будем **товкти** на печі,
Прийди, серце, у пору — / Будем **товкти** на полу,
Прийди, серце, вранці — / Будем **товкти** на лавці,
Будем, будем, будем / **Товкти** обоє (Бандурка, 15);

товкачити —

Затужила молодиця: хоч бери та й плач —
Поламався, позгинався від ступки товкач.
Вже не буде **товкачити** у ступці товкач,
А ти сиди, молодице, та хоч плач, хоч скач
(із власн. архіву);

трясти —

Лізла кітка на горище, наздогнав її котище,
Притиснув ї до драбини і **тряс** її півгодини (із власн. архіву).

У багатьох піснях сексуальна дія позначається дублетними вигуками типу: *тилип-тилип, тицю-тицю, тиць-тиць, торох-торох, тюрю-тюрю, хитю-хитю*. Проілюструємо їх:

ТИЛИП-ТИЛИП —

*Ой післала мене мати з Пилипом по ябка,
Мене Пилип тилип-тилип та й розсипав ябка* (Куняк, 63);

ТИЦЮ-ТИЦЮ —

*Наїхали купці з Холма, / Питаються, чому вовна?
Чорная вовна — / По червоному сповна,
А білая вовна — / По золотому сповна.
Руно на руно клали / Й усередині дірки шукали:
Тицю-тицю у білу вовницю,
Утрапили червону криницю* (Бандурка, 33);

ТИЦЬ-ТИЦЬ —

*Як я була молода, не лінивая,
Догонила джигуна коло Києва.
Фартух чорний, / Квасниць повний;
Тому тиць, тому тиць,
А все добрих квасниць* (Бандурка, 92);

ТОРОХ-ТОРОХ —

*Колихали мене хлопці / У решеті та в коробці,
А я спати не хотіла, / Аж коробка торохтіла:
І по хаті торох-торох! / І по сінях торох-торох!*
(Бандурка, 121);

ТЮРЮ-ТЮРЮ —

*Я з своїм дідом / Коли схочу, то поїду:
Чи пізенько, чи раненько
Тюрю, тюрю помаленьку* (Бандурка, 91);

ХИТЮ-ХИТЮ —

*...козак ... гукає:
„Чи тут моя Хима є, чи немає?“
Ой хить, Хима спить,
Хитю, хитю та й не чує,
Що козаченько жартує...
— Таки Хима спить, Таки Хима спить!..* (Бандурка, 136).

Серед дієслівних евфемізмів, що використовуються для заміни прямих назв інтимного „процесу“, є група дієслів із музичної сфери. Це дієслова *грати, вигравати, заграти, музичити, співати, пігратисі*. Наведемо тексти, в яких вони використані:

грати –

*Ой ведут мні на вісільи, ведут мні, ведут мні,
А вже моя душы чує, шо **грати** будут мні;*

*Маєш тобі, Гандзю, книш, тебе (тобі) **грают**, а ти спиш;*

*Ой нікому так не добре, як моїй білявці:
Місяць світит, а я **граю** під вікном на лавці;*

вигравати, музичити –

*Той музика-цимбалістий дівку си позичив,
На цимбалах **вигравав** ї, день і ніч **музичив**;*

заграти –

*Як **заграєш**, музиченьку, як умієш **грати**,
Буду тобі кожний вечір співанки **співати**;*

співати –

*Вой на горі, на високій пассі бугай дикий,
Котра дівка **не... співала** має гріх великий;*

*Ой що з того, співанчику, що файно **співаєш**,
Я не піду за тобою, бо грошей не маєш.*

До цієї групи залучимо й евфемізм *пігратисі* (погратися):

*Вой я жьшила кукурудзи попід саму межу,
Як сі нині **не піграю**, то тиждень відлежу*

(усі – із власн. архіву).

Інші дієслова-замінники важко згрупувати за окремими лексико-семантичними розрядами, тому подамо їх в алфавітному порядку, поділивши їх лише на поетично-образні та пікантні чи пікантно-сороміцькі. Отже, далі про поетично-образні. Сюди ще можна віднести такі, як: *бачити, вибити*,

вертіти, гасити, годувати, гостити, гоцадрала, добувати, дохторувати, душити, живитися, задротувати, зажелити, заколоти, застукати, зашивати, зогрішити, зілувати измудрувати, колядувати, лапати, латати, лоскотати, любити, мучити, напростити, ночувати, полапати, полоскотати, попахати, поранити, поцілувати, пошморгати, пошпигати, пощипати, проколоти, розправити, сколоти, скучерявити, спати, споганити, тарабанити, торкотати, тюжити, увихатися, чарувати, шкодити, шкроботіти, итухати та ціла низка інших.

Проілюструємо їх:

бачити —

Гей, я тую багатую / Сім раз бачив за хатою
(Бандурка, 102);

вертіти —

*Викотили, викотили / Смолую бочку;
Виманили, виманили / У Паціорихи дочку;
Положили, положили / На новій кроваті;
Що хотіли, те й робили / Чужому дитяті:
Хто хотів, той вертів, / А кому верчено, той терпів*
(Бандурка, 116);

вибити —

*Ой на ставу, на ставочку / Білий гусак гинув.
Дала би-м ті три копійки, / Щоби-сь мене вибив*
(Бандурка, 99);

гасити, поливати —

*Запалила баба ріці та й сі задивила,
Пішов вогонь на спідницю, спідниці сі ймила.
Схапав дідо відра в руки, побіг по водицю,
Зачьив бабу поливати, гасити спідницю (із власн. архіву);*

годувати —

*Чи я тобі не казала, / Щоб нікому не давала,
А ти мене не слухала, — / Аж трьох разом годувала*
(Бандурка, 98);

гоцадрала —

*Ой не відти місяць зійшов, звідки ясне сонце,
Мусить бути гоцадрала тої ночі конче* (Бандурка, 217);

добувати —

*Та спасибі батькові, / Та спасибі матері,
Що нас добули. / Як нас добували,
Жито розсипали / Вночі на печі* (Бандурка, 71);

дохторувати, лікувати —

*А я ішов дорогою та й зайшов до жида,
Жид жидівку дохторує, бо вкусила гнида* (Гулей, 257);

*Вой горіла шумилина, солома горіла,
Прийди, прийди, мій миленький, бо-м сі розболіла.
Та як зачъив мій миленький мене лікувати,
То не могла-м три години із постели встати*

(із власн. архіву);

душити —

*Потихесеньку, / Помалесеньку
Старий душить молоду, / Молодесеньку* (Бандурка, 125);

живитися —

*Хоч стій, хоч дивися, / Хоч на хліба та живися;
То-сь відколи вродився, / Тим зіллям не живився*
(Бандурка, 98);

задротувати —

*Не піду за дротаря, / Дротаря ся бою:
Задротував моїй мамі, / Задротує й мою* (Бандурка, 160);

зажелити —

*Була собі риба-плітка, / А стояла вона собі скритка.
Где ся взяв окунь / Да не дав їй спокій,
Як її зажелив, зажелив, / Аж її заболів, заболів.
Вона казала, що умру, / А він „я ж тебе люблю“*

(Бандурка, 7–8);

заколоти —

*Завів мене в околоту / Хотів мене заколоту,
А я кричу: „Ой гвалт, люди,
Вже мені смерть тутай буде“ (Бандурка, 87);*

застукати —

*Сама мама мя послала, / Щоб заступа де достала,—
І заступа не дали, / І в куточку **застукали** (Бандурка, 90);*

зашивати, позашивати —

*Не підю я за шевця, / Бо шевця ся бою:
Позашивав усі діри, / **То зашиє** й мою (Бандурка, 160);*

зогрішити —

*Ішов милий в полонину, так ми наказував,
Жиби моє біле личко ніхто не цілував.
Ай, бо я си, молоденька, борзо поспішила,
Ще не вийшов в полонину, я вже **зогрішила** (Бандурка, 183);*

зцілювати —

*Качки жито сталували, хто ж го буде жати?
Хлопці личко **зцілювали**, хто ж мі схоче взяти?
(Бандурка, 190);*

измудрувати —

*Ой у моім городечьку чісничьок та й мацьок,
Цулуй, цулуй, легінику, лиш не зроби значьок.
Ти сім гівок **измудрував** та й из них смієсси,
Та ти мене не **змудруєш**, так мені здаєтси (Записано від
Параски Бодоряк, село Перехресне Верховинського району);*

колядувати —

*Та й у моім городчику зацвіли індички,
Були в мене, моя мати, вночі коляднички.
Ой та були, каже, були, та й **колядували**,
Та й вони мі, моя мамо, всю ніч **цілювали** (Бандурка, 190);*

лапати —

*Ой козаче, козаченьку, де-с ся заталапав?
— Я в лісочку по пісочку дівчиноньку **лапав** (Бандурка, 186);*

латати, полатати —

*Коли б же ти, вража бабо, / Не подрана була,
То б я тебе **полатав** / Да за глек молока.
Латав бабу на печі, / **Латав** і на лаві,
Да не роби вража бабо, / На все село слави (Бандурка, 45);*

лоскотати —

*Соколе мій, чоловіче, / Третій півень кукуріче,
Чом ти мене не лоскочеш, / Бо я знаю, що ти хочеш
(Бандурка, 69);*

любити —

*Вой у горах сніги впали, гуцул сі не журут:
П'є горівку, **любит** дівку, аж сі порох курут!
(Із власн. архіву);*

міряти —

*Сеї ночі опівночі снів ми ся музика,
Шо м'я **міряв** на постелі, яка-м завелика.
До півночі мене **міряв**, яка-м заширока,
По півночі мене **міряв**, яка-м заглибока (Куняк, 421);*

мучити —

*Кажуть люди, що музики — хлопці непогані.
Як лапають файну дівку, то **мучать** до рані (Куняк, 420);*

напростити —

*Ой повівяв буйний вітер та й виламав трощу,
Прийди, прийди, горбатенька, я тебе **напрощу**
(Бандурка, 213);*

ночувати —

***Ночувала**-м із миленьким під високим муром,
Попід очи посиніло, як би потьгг шнуром (із власн. архіву);*

повбійматись —

*Усьо-м уже поробила, маю ше три річи:
Шматі прати, повбійматись і до склепу бічи
(із власн. архіву);*

полоскотати —

*Ой мамуню, мамуненько, венгир вікном лізе!
Ой не бійся, моя доню, він ті не заріже.
Ой мамуню, мамуненько, він грішми бренькоче!
Ой не бійся, моя доню, він ті **полоскоче** (Бандурка, 192);*

попахати —

*Та найшов я чорнобриву, молоду дівцию,
Просив дати **попахати** червону косицю (із власн. архіву);*

попірчити, поранити —

*Трохи мене рак не **поранив**,
Да, спасибі, дядько побачив.
Трохи мене півень не **попірчив**:
Уже був хвіст розтопірчив (Бандурка, 37);*

поцілувати, поцілювати —

*Ой мати, мати, козак у хаті,
Пустує, жартує, не дає спати!
— Ой доню, доню, не будь дурною,
Бий його, доню хоч кочергою.
— Боюся, мати, щоб не злякати,
Довелось, мати, **поцілувати** (Бандурка, 123);*

*Відколи мні **поцілював** молодий Никола,
Відтоді мні не обходить запаска довкола (Куняк, 184);*

пошморгати —

*Заганяйте квочку в бочку, / А курчата в вершу,
Признавайся, Марусенько, / Хто **пошморгав** спершу?
(Бандурка, 147);*

пошпигати —

*Який їхав, таку здибав,
Не подобав, лиш **пошпигав** (Бандурка, 89);*

пощипати —

*Нема в світі над козака, / Скочив в річку, зловив рака,
Не мав де його подіти — / Вкинув взапіч межі діти,
А рак дівку **пощипав**, / Козак дівку сподобав (Бандурка, 14);*

приспати —

Николаю, я вмираю, бо вже хочу спати!

Та не вмирай, фіявочко, вже йду ті приспати

(із власн. архіву);

проколоти —

Де ви мене, люди, поведете, / Де ви мене спати покладете?

— Поведемо до току, / Постелемо осоку,

Постелемо околоту, / Щоб швиденько проколоти

(Бандурка, 140);

розправити —

Ци кімуїш, файна любко, як я тебе бавив?

Мала-с криву жолобину, я тобі розправив (із власн. архіву);

розправічити —

Удосвіта, ізраненька кугут кукурічив,

Яка була проста дівка, я ї розправічив (із власн. архіву);

роздерти —

Хоч їдь, матінко, хоч не їдь,

Бо вже донечці роздер ведмідь (Бандурка, 80);

сипати, насипати —

Мой, сип, насипай,

Буде хлопець Николай! (Із власн. архіву);

сколоти —

Не йди, дівчино, у поле: / Там тебе бугай сколе

Довгою тичиною, / Не будеш дівчиною (Бандурка, 32);

скучерявити —

— А в нашої, кажи, дружки кучеряві мушки.

— А хто її скучерявив? — Дружба коло грушки (Куняк, 248);

спаскудити —

Та гуцуле, гуцулику, коби-с не гуцулив,

Була в мене една дівка, та й ту єс спаскудив

(Бандурка, 191);

спати —

— Ой дівчино, відчини, / Собі кривди не роби.
„Не буду я відчиняти,
Бо ти будеш зо мною **спати**“ (Бандурка, 109);

споганити —

Ой цигане, циганочку, то-с ся проциганив,
Єдно було дівча файне, та й тото-с **споганив**
(Бандурка, 192);

тарабанити —

Ти, Андруху, гони муху, а ти, Грицю, кицю,
Ти, Іване, **тарабани** файну молодицю (Бандурка, 198);

тиснути —

Ішов гуцул з Коломиї, а гуцулка з Бані,
Посідали під смереков, зробили снідані.
Ой яке то сніданічко та пишне, та пишне,
Віліз гуцул на смереку та й **тисне**, та й **тисне**
(із власн. архіву);

торкотати —

Дід бабу **торкоче**, / А бабі ся не хоче.
А дід бабу за тіло, — / Бабі ся схотіло (Бандурка, 10);

тріснути —

Ой співаку, небораку, на що ся надієш?
Ци на тоті співаночки, що багато вмієш?
Не надійся, легінику, на співанки, пісні,
Але мене, молоденьку, до постелі **трісни** (Бандурка, 205);

тужити —

Батько по донечці тужить / Та цілу ніч матір **тужить**:
— Оддала, стара, цюю —
Будем старатись на другу (Бандурка, 145);

увихатися —

Відправила чоловіка калину ломати,
Взяла хлопця за рученьку, завела до хати.

*Та й дивиться у віконце, старого не видко,
Увихайся, мій миленький, коло мене швидко* (Гулей, 238);

умочати —

*Одну козу продала, / А другу пропила,
А третью цяпала / Да для дяка держала,
Ой щоб мій дяк не цвірчав, Положивши, умочав*

(Бандурка, 46);

цілувати —

*У нашої господині драби ночували,
Як їй дали торбу муки, всю ніч цілували* (Бандурка, 190);

*Цілував мі пан вокоман, цілував мі писар,
Ще мі буде цілувати той грубий комісар* (Бандурка, 222);

чарувати —

*Звідки ти, пане-брате, чи не з голоденьки?
Сім раз тебе чарувала, а ти здоровенький* (Бандурка, 15);

шкодити —

*Ой я з Петром кохаюся, Петро мені шкодить,
Через Петра моя крайка мене не обходить* (Гулей, 276);

шкроботіти —

*Хлопці мої молодії, де би вас подіти?
Запру я вас в коробочку мете шкроботіти.
Шкроботіли, шкроботіли хлопці в коробчині
Та й робили там приємне молодій дівчині* (із власн. архіву);

штухати —

— *Кухарочко молоденька, де сі дів твій кухар?
— Відправила-м по водицю, бо мні дуже штухав*

(Куняк, 260).

4.2. Пікантно-сороміцькі одиничні субститути назв на позначення інтимного акту

Серед прикладів, виписаних із фольклорних збірників, є, як уже про це не раз ішлося, більше і менш приховані замітники, більше і менш відверті; окремі з цих більш відвертих таки не приховують справжнього стану речей. І хоча сам евфемізм, як правило, вишуканий, оригінальний, цікавий, зате контекст, у якому він використаний, викриває справжній зміст вислову. Інколи цей контекст може бути взагалі вульгарним, тому в переліку одиничних дієслівних лексем ми подамо всі ці евфемістичні замітники, однак ілюстрації, контексти до деяких із них наводити не будемо; вони в нашій книжці друкові не підлягають, оскільки суперечать задекларованій концепції праці. І все ж ті, які, можливо, менше шокуватимуть читача, наведемо:

вбернути, вбертати, обертати, крутити —

*А хто мене поцілює, а хто мене **вберне**,
А хто мої білі ніжки на боки **розверне**? (Куняк, 423);*

*Ой ти газдо молоденький, Іване, Іване,
Твою жінку на зарінку **вбертали** цигани (із власн. архіву);*

*А я бабу **обертаю**, а я бабу **кручу**,
Шляк би тебе, бабо, **трафив**, як з тобов сі мучу
(Мельникович);*

випорошити —

*Давали ми дівчатонька дві кварта **гороху**,
Та щоби я **випорошив** біду від пороху (Куняк, 422);*

відгромадити —

*Ішов гуцул з полонини, гуцулку **провадив**.
Нім **спровадив** надолину, сім раз **відгромадив** (Куняк, 411);*

впороти —

*Ой засвіти, місяченьку, й **зайди** за комору,
Вийди, вийди, дівчинонько, **най** ті добре **впору**
(Бандурка, 176);*

гиблювати —

*Ой нікого так не люб'ю, як тону Явдошку,
Цілу нічку на припічку **гиблював**, як дошку (із власн. архіву);*

гилити, кохати —

*Віяв вітер буйнесенький згори надолину,
Кохав гуцул в холодочку молоду дівчину.
Припер її до смереки, смерека сі хилит,
Узьив дівку у розчоху та й **гилит**, та й **гилит**
(із власн. архіву);*

гонити —

*Пишла-м сночи до сусіда позичити соли,
А сусіда жінку **гонит** в сінех на фасоли (із власн. архіву);*

гопати, нагопати —

***Гопав** мене мій миленький в стайни і в хатчині,
Гопав вчора ізвечора до самої днини.
Гопав вчора, **гопав** нині в стайни і в хатчині
Та так **гопав**, шо **нагопав**, певне, з дві дитині
(із власн. архіву);*

гостити —

*А я хлопиц молоденький, хлопиц з Ковалівки,
За одну ніч, як удастсі, **гощу** по три дівки
(із власн. архіву);*

громадити —

*— А де ж ти ся забавляєш, моя нареджена?
— Бо я сіно **громадила**, гадино скажена.
А я сіно **громадила**, було се невидко,
Підіймила фартушину: **громадъ**, любий, швидко
(Бандурка, 186);*

гузичити —

*Ишов гуцул з полонини та й сі закосичив.
За кавалок солонини цілу ніч **гузичив** (Куняк, 411);*

дерти —

*Ой на горі Тимко косить, / Біжить дівка та й голосить,
Налякалася вовка, / Біжить просто до Тимка.*

*Ой прибігла: „Тимку, Тимку, / Дери мені пазушинку“.
А той Тимко кинув кіс, / Ложить дівку на покіс.
Як взяв їй Тимко дерти, / Викрутилась аж від смерти*
(Бандурка, 116);

дзьобнути —

*Ой на ставу, на ставочку качка воду пила,
Качур качку дзьобнув заду, качка сі втопила*
(із власн. архіву);

дримбати —

*Ой гуцулику-дримбарю, в тебе файна дримба,
Та й не одну-с молодицю під копицев дримбав!*
(Із власн. архіву);

заїхати —

*Вой дівчино-фіявочко, фіявко-потіхо!
Таку маєш файну браму — возом би-м заїхав*
(із власн. архіву);

закаблучити —

*Кажуть люди, кажуть люди, що дідо не годен.
Дідо бабі **закаблучив** на сімнадцять годин* (Куняк, 439);

засунути —

*Що ти мені виробляєш — / То виймаєш, то вставляєш?
Засунь мені хоч на три дні, / Щоб забула свої злидні*
(Бандурка, 53);

їхати —

*Ой на горі, на високій сорока скрегоче,
Дідо бабу зубелає, бо **їхати** хоче* (із власн. архіву);

качьити —

*Хвалиласі дівчиночка, що перстені злоті.
Ї цигани за перстені **качьили** в болоті* (Куняк, 197);

перекотити —

*Легінику молоденький, вус ти си засіяв,
Шtiri-с разки **перекотив**, ничо-с ми ни вдіяв!*
(Бандурка, 181);

пилувати —

*Ой на горі, на горі старий віл пасеться.
Дідо бабу так **пилує**, аж гора трясеться* (Куняк, 440);

полюбитися —

*Цвірінькали воробчики, співали синиці,
Хотів любко погладити одну молодицю.
Та дай, любко, погладити милої розкохи,
Поки прийде чоловік твій, **полюбімся трохи***
(із власн. архіву);

пошолопати —

*Припер мене до лавиці — грішні мої кости,
Та так мене **пошолопав** — Боже його прости!*
(Куняк, 445);

розчесати —

*Ой Марічко, Марієчко, Марічко-чечері,
Прийшов би-м ті **розчесати** на чічці кучері* (із власн. архіву);

тарахнути —

*Як блискавка засвітила, мене засліпило,
Як грім ясний з неба бахнув, мене хтос **тарахнув***
(із власн. архіву);

тикати (тицяти) —

*Прийшов Ключко / Під віконечко
Та й кличе... / Підняв запаску,
Вийняв ковбаску / Та й **тиче*** (Бандурка, 137);

тульнитися, притулитися —

*Ци я тобі не казала, файний мій Іване,
Не **тульийсі** коло мене, коли сі забagne!
А ти мене не послухав добре-с **притуливсі**,
Тепер мене не питайсі, де Гаврило взывсі* (із власн. архіву);

штуркати —

*Сеї ночі, опівночі, якийсь дідько гуркнув.
А я гачі та й на плечі, лиш два рази-м **штуркнув***
(Куняк, 425).

Деякі із зафіксованих дієслівних лексем, як уже було зазначено, свідомо не ілюструємо. Тут доречно зауважити, що в новітній українській літературі деякі занадто „розгальмовані“ автори широко вживають, по-перше, жаргонну лексику на позначення статевого акту, а, по-друге, вишукують всілякі інші евфемістичні замітники, які в пісенному фольклорі не зустрічаються. Так, проф. Леся Ставицька у своєму „Короткому словнику жаргонної лексики української мови“ наводить цілу низку інших дієслівних лексем зі значенням „займатися коханням“, виписаних із творів сучасної літератури, зокрема: *барати, боротися, вдуги, вставити, грати, взуги, вжарити, драти, відідрати, дрючити, жаліти, жарити, жаритися, жигати, журиги, зірвати, натягнути, оформляти, пекти, петрушити, пилососити, заквасити, поштрикатися, розслаблятися, ударити, фестивалити, шпарити, шпилити, шпокнути* тощо⁶⁰, та деякі інші, не надто приємні для слуху. Можна зустріти деякі незвичні дієслівні лексеми, що вживаються як евфемізми для заміни прямих назв статевого акту в усному (розповідному) фольклорі. Це переважно іншомовні, громіздкі за структурою дієслова, які не тільки в пісенному фольклорі, але і в народному мовленні не вживаються або вживаються рідко. Підтвердженням цьому може бути анекдот, у якому розповідається про солдата, що стояв на варті, і біля нього крутилася дівчина. Це побачив командир і почав сварити його, чому він допускає до важливого військового об'єкта посторонніх. Солдат виправдовується, що він відганяв дівку, а вона все одно пристає. Командир радить йому: „А ти її *ігноруй!*“ „Та я вже п'ять раз *проігнорував* її, а вона все одно пристає!“ – поскаржився солдат. Закономірно, що сучасні анекдоти відбивають і сучасну лексику, яка, за словами Л. Ставицької, несе печать мовного смаку епохи. Правда, в сучасних коломийках можна зустріти теж чимало вишуканих, у тому числі й іншомовних слів.

⁶⁰ *Ставицька Леся. Короткий словник жаргонної лексики української мови. – Київ: Критика, 2003. – 336 с.*

V. Класифікація вербальних засобів позначення статевого акту відносно ініціатора акту

Інтимні відносини завжди передбачають існування двох суб'єктів протилежної статі, тому закономірним є те, що пісні про кохання можна поділити на „жіночі“, „чоловічі“ та „спільні“, тобто це залежить від чийого „імені“ йде мова, хто є ініціатором у взаємостосунках, хто провокує любовний контакт, хто закликає до нього, пропонує, хто кого заводить, хто до кого залицяється тощо. За такими трьома моделями, фактично, можна скласифікувати як фразеологічні сполучення, розглянуті в попередньому розділі, так і окремі дієслівні лексеми на позначення статевого акту між коханцями. Як свідчить ілюстративний матеріал, запрезентований у цій праці (а також і той, який тут з певних причин не наведений), у більшості випадків звабником, ініціатором, призвідцем тощо є хлопець, чоловік (або й дід), тобто коханець. Спробуємо згрупувати ці лексико-фразеологічні засоби, що вжиті в піснях як евфемізми-субститути прямих номінацій інтимного контакту між (переважно молодими) людьми різної статі. Отже до „чоловічих“ висловів віднесемо такі: *бабів боронити, бити плішку, бобичок посіяти, бородою покивати, брати воду з бочки, брати воду з криниці, вертіти дірку, вести в лободу, вести під вербу, вести під грушку, взяти під плащ, вилізти на когось, вимести сажу, вирвати борозну, виспатися на комусь, виспатися на чомусь, витоптати барвінок, відправити парастас, віклепати косу, вінка збавити, віорати присадибку, вкосити сіна, вляти нігролу, возити когось, впахатісі межі ноги, вуха доробити, гнати худобинку, горіх розколупати, горіх розкусити, горіх розтолочити, грушку розтолочити, грати в скрипку, грати на бандурці, гріхи пхати, дати раду, дівки зводити, догори летіти (про спідницю), дотулятися до стегна,*

душу закропити, з дівки жінку зробити, з доріжки зводити, забратися в подушки, завести в бараболю, завести в будяки, завести в загату, завести в корчики, завести в околоту, завести в смеречину, завести в темник, заводити в холод, загнути копаниці, задирати спідницю, заїхати колісницев, займати дівчину, закидати на когось ногу, закрутити роги, залізити в штани, залізити під спідницю, замочити стручок, запхатися між колінці, затігнути в загату, заткати каглу, змайструвати когось, зробити (з когось) мамку, зробити бубку, зробити горбик напереді, зробити гоца-кица, зробити дзюрку в фартушині, зробити дурниці, зробити жорна, зробити значьок, зробити черевину, зрубати любку, їсти солонини, калину ламати, качьити в болоті, кінчик замочити, кликати в солому, кликати до стодоли, клинки бити, колосок тикати, конем валяти, коників (пустити) в збіжжя (в ячмінь), косити барвінок, косити сіно, красти солонину, кривулину тикати, кунку мотати, кусати горіхи, кучері чесати, лазити на когось, лити воду, лиш зашумотіти (про спідницю), лігати коло когось, лізти межі ноги, мастити колісницю, між ніженьки вбратися, мозги крутити, молоти жито, молочко помпувати, мучити до рані, на бандурці грати, на кіш сипати, на черево злізти, набити бочку, надавити мозолець, надерти сала, намолотити гороху, намочити лико, напитися водиці, направити ноги, направити ятку, напувати коня, наробити лиха, наробити шкоди, не допустити смерті, не жалувати смичка, ниточку розірвати, пасувати чоботята, пеленочку дерти, перебити чорну вовну, питати (просити) рота, під шкіру зашити, погладити по череві, подерти дранку, покрити дівчину, поломити сумлінненько, попахати косицю, попахати розжу, попахати табаки, попарити корінь, попастися межі стегна, поправити коралі, порвати дранку, постояти (на череві) дуба, потоптати барвінок, потягти в кукурудзи, пояс зав'язати, прийти по заплаву, приперти до плота, приперти до смереки, приправити ріг, приспати когось, притулитися до тіла, проорати поле, проорати нивку, прочуханки дати, робити неславу, робити приємне, робити чоботи, роздерти блюзку, роздерти сорочину, роздерти фартух, розірвати фартушину, розчесати кучері, руту топтати, санки гнути, скочити в городець, сліду наробити, смарувати

колісницю, смичком тігнути 'тягнути', судити право, сягати до подолка, терти маку, тесати лати, „то виймати, то вставляти“, толочити отаву, толочити ячмінь, узьвити в розчоху, учепитися межі ноги комусь, фартух загасити, фартушину валяти, ходити на перевідунки, чіхрати вовну, шовковий шнурок розірвати тощо.

Статус деяких із цих фразем було б неможливо встановити без контексту, бо, наприклад, *кликати в солому, кликати до стодоли, наробити (собі) лиха, наробити (собі) шкоди, притулитися до тіла, робити приємне, надавити (собі) мозолець* може й дівчина, жінка, не тільки хлопець, чоловік; так само вона, жінка, спрагла, без чоловіка, зустрівши коханця, може й *душу закропити* і навіть, ненаситна, може й *мучити* коханця аж до *рані*. Однак контекст, тобто пісні та коломийки, виявлені при дослідженні і наведені нами у відповідних місцях, вказують, що саме хлопець, чоловік тут є ініціатором любовного контакту, тобто усі ці фраземи можемо вважати „чоловічими“. Отож, якщо поррахувати усі „чоловічі“ фразеологічні одиниці, то їх виявиться 187, хоч, як про це вже йшлося, ряди цих фразем та окремих дієслівних лексем не замкнені, будь-якої миті, з народженням нової коломийки число їх може зростати.

Тут доречно було б розподілити й окремі дієслівні лексеми на позначення статевого акту. Серед матеріалу, який є у нашому розпорядженні, виявлено 145 лексеми, які належать до „чоловічих“. Це, зокрема, такі: *будити, вертїти, вбернути, вибити, випорошити, витоптати, відгромадити, відмантачити, віклепати, вкосити, возити, впроти, гасити, гахнути, гіблювати, гилити, гладити, гонити, гопати, гостити, грати, гребти, гримати, громадити, музичити, дерти, дзьобнути, дохторувати, дримбати, душити, жартувати, жититися, заграти, задротувати, зажелити, зажити, закаблuchити, заколисати, заколоти, застукати, засунути, зачіпатися, зашивати, змолоти, зцілувати, ігнорувати, проігнорувати, измудрувати, їхати, качати, качьити, кивати, колисати, колихати, колядувати, косити, кохати, крутити, кувати, латати, лікувати, лоскотати, мастити, міряти, молоти,*

молотити, мучити, напростити, намолотити, обертати, орати, пакнути, перебирати, перевернути, перекотити, петлювати (питлювати), пилювати, пломбувати, повалити, поворушити, позашивати, поколихати, покотити, полапати, полатати, полоскотати, попахати, попірчити, порушити, потолочити, потрясти, потягнути, пошморгати, пошолопати, пошпигати, пощипати, приспати, проколоти, розправити, розправічити, роздерти, розтолочити, розчесати, сколоти, скучерявити, спасатися, спаскудити, спетлювати, споганити, тарабанити, тарахнути, телепати, терти, тикати, тилип-тилип, тиснути, тицю-тицю, тицяти, ткати, товкачити, товкти, торкотати, тріснути, трясти, тюжити, увихатися, умочати, хитю-хитю, цілувати, чесати, шарити, шкодити, шкроботіти, штуркати, штухати, шурнути тощо. Наведемо деякі приклади „чоловічих“ фразем та окремих лексем, які ще не наводилися:

заїхати колісницьв —

Ой дівчино, дівчинонько, не тріси спідницьв.

Не я буду, а заїду в біду колісницьв (Куняк, 422);

кувати —

Коваль кує, коваль кує, ковалиха дує,

Ковалиха ковалеви задній міст рихтує (Куняк, 434);

перебирати —

Ой музико, музиченьку, як ти файно граєш!

Пальці би ти золотіли — як перебираєш (Куняк, 105).

Отож, якщо взяти 187 фразеологічних сполучень та 145 дієслів, то виходить, що в українських народних піснях еротичного змісту налічується понад 330 варіантів евфемістичного номінування акту кохання, тобто інтимного, любовного контакту між закоханими людьми чоловічої і жіночої статі, які демонструють ініціативу хлопця, чоловіка.

Як свідчать приклади з українського пісенного фольклору, не менш активною у любовних відносинах є і дівчина, жінка.

Якщо вона вже „спокушена“, ввійшла „у смак“, коли вже вона усвідомлює, що втраченого не повернеш, вона починає проявляти активність. Правда, це не стосується всіх, це залежить від моралі, етики, виховання дівчини. Одна буде оплакувати свій необачний вчинок, свою поступливість аж до можливого заміжжя чи до кінця життя, інша на це не зважає і заводить флірти з усіма потенційними коханцями. Отже, таких фразем, які свідчать про активність жінки, у нашому реєстрі засвідчено 138 одиниць. Це, зокрема, такі: *бобу наїстися, буряченьки садити, винести в півці, виходити поза браму, виходити спати, віночок утратити (втратити), віночок згубити, втратити цноту, гостити парубочків, гриба надибати, гриби брати, громадити сіно, грушку з їсти, давати бур'яну, давати запащини, давати зерня, давати їсти, давати пички, давати сала, даватися вбіймати, дати бараболі, дати віночок, дати гребінини, дати заціночки, китайочки, дати мнікушкі, дати молочка, дати насолоди, дати подарунки, дати попахати, дати поціхатися, дати риби, датися зрадити, датися на підмову, датися підмовити, датися полапати, дірки зашивати, доносити віночок, допускати до поділка, жару давати, з їсти зерня, з їсти курку з пазурами, з їсти пташка, заваляти спідничину, загубити вінок, загубити запащину, загубити фартушину, загубити цноту, задерти ніженьку, задерти ноги, залетіти в щось (про муху), заробити сережечки, затичку відкрити, зачати віддаватися, зволочити когось, згубити цноту, зсильати коралики, іти в будяки, їсти кубаси, їсточки ревати, килим ткати, кислиці їсти, козубеньку згубити, колосок з їсти, кониченька (кудись) взяти, красу загубити, кукурудзу (сиру) їсти, лягати під хлопа, меду пити, молочком (когось) напоїти, на гриби ходити, на шишку пробитися, назбирати жолудиків, наспати (собі) лиха, настромитися на колик, натоптати (наступити) на блоху, не жалувати язичка, ноги розкрілити, носити заплафоньку, оброку (коневі) дати, огірочки вибирати, передочком заробити щось, перстень загубити, перстень потеряти, по гриби ходити, по кропиві ходити, по опеньки (підпеньки) ходити, по раки ходити, по ряску ходити, подати на коника руку, поділити*

кожному по трошка, подоїти кури, позбутися віночка, позбутися спідничини, показати перелазки, порихтувати цимбала, постелити фартух, постіль слати, прийняти (пустити) під рядно (ряденце), прийняти під реберце, прикладати личко, принадити парубочки, принадити хлопці, пробити ногу на будяк, продати віночок, проколотися на будяк, пустити в периночки, пустити в череду, пустити коня, пустити під реберце, розгубити вовницю, розсипати коралики, розставити пір'ячка, розципірити пір'є, рукав зацінкати, сіно гребти, сіно микати, залізити в ногу (про скалку), спати з кимось, трісти спідниці, тулити когось до себе, тультисі до тіла, тютюнець носити, утопити відерце, хвіст підносити, хлопців годувати, хлопців манити, ходити по раки, хотіти гороху, хустину згубити, цимбала рихтувати, цнотоньку тримати, черешеньки рвати, щось дати, щось трошки дати, яблучко рвати, яблучко давати та деякі інші. В основному ці фраземи в контексті наводилися в попередніх розділах, тут наведемо лише такі:

назбирати жолудиків –

*Піду я в ліс по опеньки,
Там знайду дуб зелененький,
Сюди-туди дубчиком стрепену,
А назбираю жолудиків у пелену.
Приїхали купці з сторони,
Закупили жолудики з пелени:
Ані жолудиків в пелені,
Ані козаченьків при мені (Бандурка, 18).*

Як і між „чоловічими“ сполученнями, тут є і вульгарніші вислови – бика здоїти:

*Чи ти, дівко, одуріла, чи ти ошаліла, –
Три корови на оборі, – ти бика здоїла (Бандурка, 100).*

Сюди додамо, як і в першому випадку, окремі дієслівні лексеми на позначення інтимного контакту, ініціатором якої є дівчина чи жінка. Якщо серед фразеологічних сполучень тих,

які називаємо „жіночими“, є 138, то серед окремих лексем на позначення цього акту є лише 17, що становить 10,0 % від усіх цих одиничних лексем проти 145 чи 85,2 % „чоловічих“. Це, зокрема, такі: *валятися, віддаватися, годувати, давати, жерновати (жорнувати), качатися, любити, ночувати, піратисі, повбійматись, поїхати, потягтися, поцілувати, тиць-тиць, чарувати*. Поза контекстом серед цих дієслів „жіночими“ однозначно можна назвати хіба що дієслова *віддаватися, давати* та ще, може, присудковий дублетний вигук *тиць-тиць*. Інші ж дієслова – *годувати, жерновати (жорнувати), ночувати, повбійматись, поїхати, поцілувати* тощо можуть стосуватися як жінки, так і чоловіка, тобто залежно від контексту вони можуть означати дію, що йде або від чоловіка, або від жінки. Саме в такій, двоякій, функції зафіксовані дієслова *ночувати, любити*:

*Ночувала-м із миленьким під високим муром,
Попід очи посиніло, як би потьиг шинуром* (із власн. архіву);

*А я хлопець молоденький та й батяруватий,
Там, де файну дівку найду, іду **ночувати*** (із власн. архіву);

*Ой їж, ой їж на здоров'я, аби-с була годна.
Цілу ніч любила дружбу, а тепер голодна* (Куняк, 249);

*Вой у горах сніги впали, гуцул сі не журут:
П'є горівку, **любит** дівку, аж сі порох курут!*
(Із власн. архіву).

Інші ж наведені дієслова відносимо до „жіночих“, оскільки наявні у нас приклади підтверджують, що зазначена дія іде саме від дівчини чи жінки. Наведемо деякі приклади, хоча, можливо, деякі з них наводилися вище:

жорнувати –

*Коло пеця навстоячки
Жерновала корець гречки.*

*Гірка ж мені тая гречка,
Обдерлася, як овечка (Бандурка, 89);*

поїхати —

*Я з своїм дідом / Коли схочу, то поїду:
Чи пізенько, чи раненько
Тюрю, тюрю помаленьку (Бандурка, 91);*

чарувати —

*Звідки ти, пане-брате, чи не з голоденьки?
Сім раз тебе чарувала, а ти здоровенький (Бандурка, 15).*

Як серед фразеологічних сполучень, так і серед окремих дієслівних лексем є вислови на позначення інтимного процесу, які можна назвати спільними, оскільки вони вказують на спільний, добровільний статевий контакт між чоловіком та жінкою, що красномовно ілюструється прикладами. Серед фразеологічних сполучень виявлено таких 32 одиниці, зокрема: *бички пасти, виганяти блошки, вкритися ногами, гудзи розв'язати, жито розсипати, запалити хату, зробити весіллячко, зробити вечерю, зробити снідані, зробити топку соли, зробити штири ходки, крупи дерти, ленок вибирати, ленок простилати, на печи качьитисі, нічку почувати, нічку переспати, околотити трясти, олій бити, пасти худобу, під кубан упасти, підперти піддаші, піти по горішки, піти у лози, подерти перину, пригорнути(ся) до серденька, проломити кукурудзи, разом нічку спати, різати січку, скакати в гречку, стодолу заперти, струни погубити. Майже всі ці сполучення проілюстровані в попередніх розділах, наведемо тут лише такі приклади:*

скакати в гречку (в травичку, в пшеничку) —

*Памнітаєш, моя любко, як ми сі кохали,
То в травичку, то в пшеничку, то в гречку скакали?*
(Із власн. архіву);

струни погубити —

*Віддала-с ня, моя мамко, за цимбалістого,
Цимбали сі поломили — та й що мені з того?*

*Цимбали сі поломили, струни погубили –
Отак ми сі, моя мамко, двоє доробили* (Куняк, 105).

Щодо фраземи *бички пасти*, то вона може означати спільне бажання і спільні дії закоханих, а може стосуватися тільки жінки, що підтверджується прикладами:

*Ой полюбив дружба дружку, молодий – молоду.
Та й займили бички пасти – нарobili шкоду*
(Куняк, 250);

*Як я була молодейка, то я бички пасла
З гайдучками під бучками, аж ся земля трясла*
(Бандурка, 223).

До 32 фразеологічних одиниць, які означають спільні дії закоханих, можна додати ще вісім окремих дієслівних лексем: *добувати, полюбитисі, попасати, спати, співати, тульитисі, гоцадрала, тюрю-тюрю*. Приклади-ілюстрації на ці дієслова також наводилися в попередніх розділах.

VI. Класифікація евфемізмів відносно сфер життя і діяльності людини, з якими асоціюється її інтимне життя

Огляд наведених евфемістичних фразем та окремих дієслівних лексем дає підстави зробити висновок, що вони виникають на ґрунті широких і різноманітних асоціацій. Кожен із цих субститутів – чи з більшим чи з меншим ступенем емоційно-експресивного забарвлення – сприймається позитивно, має переважно жартівливе, гумористичне забарвлення, хоча інколи, можливо, й дещо звульгаризоване. Як видно з прикладів, у ролі цих заміників-евфемізмів виступає лексика та фраземіка, яка не належить до інтимної, еротичної сфери людини, а навпаки, цілком нейтральна – з різних галузей життя людини, яка тільки в контексті набуває необхідного змісту, певної конотації та експресії. Можна розробити навіть спеціальну типологію цих заміників, визначити, з яких саме сфер життя людини походить той чи інший евфемізм, який називає статевий акт. У попередніх розділах уже наводилися різноманітні приклади образної заміни прямої назви статевого акту, тепер спробуємо ще раз виділити основні сфери життя людини, з якими асоціюється чи порівнюється інтимне життя людини. Це, зокрема, такі галузі:

– сільськогосподарська праця (*орати, сіяти, косити, гребти, громадити, відгромадити, молотити, сіяти, буряченьки садити, вирвати борозну, віорати присадибку, вкосити сіна, жито розсипати, кукілю натикати, ленок вибирати, оброку дати, огірочки вибирати, околотити трясти, олій бити, проломити кукурудзи, проорати нивку, розорати борозенку* тощо). Наведемо

приклади (деякі з цих прикладів уже демонструвалися в попередніх розділах):

*Ой мамуню, мамунонько, маю таке горе!
Вийшла заміж за дурного — цілу нічку оре* (Куняк, 436);

*Ішов орач молоденький звечора-ззавидку
Молодиці віорати її присадибку.
Ішов орач молоденький зранку-пораненьку
Молодиці розорати плужком борозенку* (із власного архіву);

*Ти покидай молотити, я покину прясти,
Та й підемо до стодоли околоту прясти* (Гулей, 244);

*Огірочки-пупіночки в мене коло хати,
Та, як прийде мій миленький, будемо збирати.
Вибирала-м огірочки з миленьким до ночі,
Тепер мені не забути ласки парубочі* (із власн. архіву);

— різні роботи в господарстві (*гримати, жорнувати, мантачити, молоти, петлювати, пилювати, прясти, терти, віклепати косу, зробити жорна, зробити коновочку, зсиляти коралики, клинки бити, крупи дерти, кунку мотати, на кіш сипати, надерти сала, подоїти кури, розправити жолобину, стодолу заперти* та інші):

*Тато чорний, мама чорна, тато мамі зробив жорна,
Як зачали жорнувати, повтікали діти з хати* (Гулей, 262);

розправити жолобину —

*Ци кімуїш, файна любко, як я тебе бавив?
Мала-с криву жолобину, я тобі розправив* (із власн. архіву);

— збирання овочів, фруктів, грибів тощо (*збирати сливочки, піти по горішки, розтолочити грушку, тютюнець носити, черешеньки рвати (збирати), яблучка рвати* та ін.):

*Пішла мила по горішки та й я йду, та й я йду.
Гіркі її горішеньки, як я її знайду* (Куняк, 393);

*Ой ходила дівчинонька та й яблучка рвала,
Та й молодим парубочкам через пліт давала* (Гулей, 250);

Ой пішов я з дівчиночков черешеньки рвати.

Вна вилізла та й потрясла, я почав збирати (Куняк, 215);

— праця ремісників (*вертіти, гиблювати, міряти, пломбувати, бити плішку, вертіти дірку, міст рихтувати, цимбальята рихтувати, набити бочку, тесати лати*):

*Сеї ночі опівночі снів ми ся музика,
Шо мні міряв на лавиці, яка-м завелика.*

*Міряв мене на лавиці, яка-м заширока,
Не міг ми ся доміряти, яка-м заглибока (Куняк, 104);*

*Ой гуцулик молоденький зрані лати теше,
Та шо дві-три лати втеше та й до хати чеше*

(із власн. архіву);

— гра на музичних інструментах (*дримбати, грати, заграти, колядувати, співати, грати в скрипку, на бандурці грати тощо*):

*Ой пішла я до музики позичити серпа,
А музика жінку грає, аж нога затерпла (Куняк, 421);*

*Ой за гаєм, гаєм, гаєм зелененьким,
Там орала дівчинонька воликом чорненьким.*

*Ой орала, орала, зачала гукати,
Упросила козаченька на бандурці грати (Укр. пісні та думи);*

— приймання їжі (*бобу наїстися, грушку з їсти, дати молочка, дати риби, з їсти зерня, з їсти курку з пазурами, з їсти пташка, колосок з їсти, кукурудзу їсти, меду пити, молочком напоїти, їсти солонини, їсти кубаси*):

*Попід корчі доріженька, під колоче терні,
Хлопець горіх розколупав, дівка ззіла дзерні;*

*Прийди, прийди, мій Николю, я коровки дою,
Та я тебе, мій Николю, молочком напою (із власн. архіву);*

— нищення чи ремонт одягу (*дірки позшивати, пеленочку дерти, порвати дранку, порвати штанці, роздерти блюзку, роздерти сорочину, роздерти фартух, розірвати фартушину та інші*):

*Бодай тебе біда взяла з такими дівками,
Усі дірки позшивали чорними нитками (із власн. архіву);*

Ой Никола Николісі роздер блюзку на колесі,
Як зачала гвалтувати, то він **мусів зашивати** (Гулей, 317);

Сварила мя мати вранці, що **порвали хлопці штанці**,
А я штанці полатаю і з миленьким погуляю
(з пісні „А калина не верба“).

Цікаво порівняти українські коломийки з польськими народними піснями про кохання та, зокрема, про статеві відносини між молодими людьми різної статі. Із того матеріалу, який наводить польська дослідниця „miłości ludowej“ Доброслава Венжович-Зюлковська⁶¹, можна зробити висновок, що субститути-евфемізми тут також можна розподілити відповідно до їх семантики за подібними типами. Наведемо деякі її ілюстрації, приклади і переклад їх українською мовою (переклад автора цих рядків):

1. *Plakała w izdebce, plakała w stodole,
Bo jej przeorali pod fartuszkim pole.*
(Плакала в хатині, плакала в stodole,
Бо їй **проорали** під фартушком **поле**).

2. *U nasy Małgosi Maciek łączkę kosi,
Wojtek siano grabi, / Niech ich porwą drabi!*
(В нашої Малгосі Яцек **нивку косить**,
Войтек **сіночко гребе**, хай їх дідько забере).

3. *Niewola była Jadwidze, poszła z koszykiem na rydze;
Takiego rydza znalazła, co ledwo spod niego wylazła.
Ej rydzu, rydzu, rydzu mój, jaki twardy korzeń twój!*
(Мусіла Ядвіга та й піти по гриби,
Та такого **гриба надібала**, що ледве від нього оклигала.
Ой грибе, грибе, грибе мій, який же твердий **корінь** твій!).

4. *Stary rok się kończy, a nowy nastaje,
Niech że każda panna wymieść komin daje.*
(Старий рік минає, новий рочок настає,
Хай кожна дівчина **комин вимести** дає).

⁶¹ Wężowicz-Ziółkowska Dobrosława. Miłość ludowa. — S. 150–160.

5. *A ja mularz, kominy muruję,
Która dziewczka krzywa w dupie, to ja **naprostuję**.*
(А я собі муляр, комінки мурую,
Котра дівка кривозада, то я **випростую**).

6. *Dziękuję ci, Wojtek, za piskolkę z portek,
Tak ci pięknie **grala**, aże dupka drgala.*
(Вдячна тобі Войтку, за пищавку з шортів,
Ой вона ж так **грала**, що я аж дрижала).

7. *Oj bieda mi, bieda – ubogiej sierocie,
Da **zjadłam ptaszka z nóżką** – grzebie mi w żywocie.*
(Біда мені, біда, бідній сиротині,
З'їла пташка з крильцем – дере всередині).

Пор. подібний український варіант, який наводить Дмитро Гулей:

*Ой нікому так не добре, та як бідній сироті,
З'їла курку з пазурами, воркотить їй в животі*

(Гулей, 317).

8. *Lezelimy na łacie, **ozdarła mi półgaci**,
A z pondzialka na wtorek ja jej **ozdarł nadolek**.*
(Ми лежали на латі, вона **подерла мені гачі**,
А з понеділка на вівторок, я їй **подер подолок**).

9. *Stoi Zośka pod chlewikiem i nazywa Pietrka bykiem.
Jak se Pietrek **róg przyprawił**, calo Zośkie **podziurawił**.*
(Стоїть Зоська під хлівком, кличе Петрика бичком.
Як Петрусь свій **ріг приправив**, цілу Зоську **подірявив**).

VII. Евфемістичні найменування інтимних органів людського тіла

Велику різноманітність являють собою евфемізми-субститути, які позначають інтимні частини тіла людини. Вдалі евфемізми надають цим поняттям додаткової пікантності. Як видно з прикладів, евфемізми на позначення статевих органів чоловіка та жінки утворюються внаслідок асоціацій з різноманітними навколишніми предметами. Це в основному апелює, які належать до різних лексико-семантичних розрядів слів, але в основному – предмети побуту, різноманітний інструментарій, господарський реманент, назви свійських тварин, звірів, птахів, дерев, квітів, овочів, інших різноманітних рослин тощо. Особливо широкий вибір вербальної субституції має жіночий статевий орган.

7.1. Евфемістичні найменування жіночої „принади“, зафіксовані в українських народних піснях

Важливим символом-евфемізмом жіночого лона є український музичний інструмент бандура. Як на Заході України, так і на Сході здавна існують пісні про бандурку, власне, під цією назвою й виданий часто цитований у книзі збірник сороміцьких українських пісень. Існує кілька варіантів пісні „Бандурка“, про один із них писав навіть Іван Франко, який не приховував свого негативного ставлення до цієї пісні. Як зауважує упорядник збірника „Бандурка“ М. Сулима, навіть у первісному („пристойному“) варіанті фігурували предмети, які провокували їх двозначне тлумачення, не кажучи вже про другий, відвертіший і красномовніший варіант. Овальної форми, з отвором-голосником у верхній деці, бандура викликає цілком недвозначні асоціації з певною частиною

тіла жінки. Наведемо тексти цих варіантів. Варіант перший, „пристойний“:

*Ой їхав козак доли рікою —
Гоп-дзень-дзень, гоп-дзень-дзень, доли рікою.
Надигав дівчину з бандуриною.
„Добрий день, дівчино, як ми ся маєш?
Позич ми бандурки, що на ній граєш“.
„Я би-м ти бандурки не боронила,
Коби мя матуся за ню не била.
Бо мя бандурка з самої міді,
Хто на ній заграє, не знає біди.
Бо мя бандурка з самого срібра,
Хто на ній заграє, трясе го фрибра,
Бо мя бандурка з самого злата,
Хто на ній заграє, знесе охота“ (Бандурка, 168).*

У другому варіанті козак також просить дати йому заграги на бандурці, яку має дівчина, повідомляючи її, що в нього є „слухний палець“, яким буде струни перебирати. Наведемо її текст:

Піснь козацкая

*Ой там за Дніпром, там над водою
стояла дівчина з бандурою своєю.
Ой їхав козак да з України,
Надигав дівчину з чорними гочима.
„Бог помагай, Бог, дівчино, та як же ся маєш?
Дай же ми заграги, бо бандурку маєш“.
„А в мене бандурка велми красная,
Чорная, як жук, жук та й волосяная“
„Дай же ми дівчино, на бандурку граги,
Маю слухний палець перебирати“.
Дівчина єму та й дозволила,
Бандурку дала, очи закрила.
Ох як взяв козак на бандурку граги,
Стала ся дівчина велми сміяти.
„Ох цит, дівчино, прошу, мовчи же,
Перед маткою нич не кажи же“.*

*„Ой рада ж би я та й не казати,
Может ся матка сама здогадати“.
„Ох цит, козаче, ох біда ж мені,
Сказив єс бандурку, не забуду тобі“.
„Я єще молод та й не женився,
На бандурку грати рад би-м навчився.
Буд же ти, дівчино, на тоє здорова,
Тільки ти за мене та й проси Бога“ (Бандурка, 168–169).*

Треба відзначити, що метафора „бандурка“, тобто порівняння жіночого тіла з цим українським музичним інструментом, була дуже вдалою і постійно обігрувалася в народі. Один із варіантів цієї пісні наводить П. Чубинський:

*Гей під горою, під перевозом
Стояла дівчина з своїм обозом.
Гоничі, гоц, гоц, гоц, гоничі!
„День добрий, дівчино, як собі маєш?
Позич мені бандури, що в себе маєш“.
Гоничі, гоц, гоц, гоц, гоничі!
— Прийди, козаче, пшениці жати,
Дам тобі бандури на всю ніч грати.
В мене бандура не дорогая,
Як щирії меди, дуже смашная.
Добрії струни да не порвуться, —
Куди не потягнеш, все подаються.
Ой мати, мати, козак у хаті,
Пустує, жартує, не дає спати!
— Ой доню, доню, не будь дурною,
Бий його, доню, хоч кочергою.
— Боюся, мати, щоб не злякати,
Довелось, мати, поцілувати (Бандурка, 123).*

Ще інший варіант пісні, в якій обігрується образ бандури, наводить П. Лукашевич:

*Приходив козак в червоній шапці,
Полапав Химку да й сів на лавці.
Химка зраділа, / В долоні плеще,
Устань, козаче, / Полапай іще!*

Під терном, терном, / Під терниченьком,
 Там лежить Химка / Догори личеньком.
 —Хто ж тебе, Химко, / Положив тута,
 Не закрив очей, / Чорного пупа?
 — Положив мене козак із Лубен,
 Що гра на бандурі / І вночі і вдень.
 Тая бандура не дорогая,
 Чорна, як жук, / Волосяная —
 Не порветься, не подереться,
 Куди потягни — / Все роздається (Бандурка, 39).

Як бачимо, в усіх цих варіантах натяки вельми прозорі. Дівчина стоїть з „бандуркою“, „бандуриною“, „бандурою“, зі своїм „обозом“, без сумніву, чекаючи на козака. Козак у „червоній шапці“, який має „слухний палець“, підїхавши на своєму „коні“, відразу залицяється до дівчини. Дівчина спочатку вагається, бо боїться матері, в іншому разі вимагає певної плати („прийди пшеницю жати“), але врешті погоджується та ще й розхвалює свою „бандурку“, що вона із міді та із „срібра“, та із „злота“, що вона „вельми красная“, як ширі меди, „смашная“, чорна, як жук, волосяная тощо. Видно, що дівчина вже не дорожить „нею“, бо в кожному разі підкреслює, що й „не дорогая“.

Як зазначає упорядник збірника під назвою „Бандурка“ М. Сулима, другий варіант пісні („Піснь козацкая“) відомий ще з кінця XVII — початку XVIII століття. Можливо, що цю пісню або просто лише сюжет, образ бандурки запозичили й поляки, бо ще десь у 1902 році в Любельському воєводстві була записана така пісня:

1. *Między góręmi, między lasęmy*
Stoji łózecko z poduszeckięmy.
2. *Na tem łózecku prześlіcna pęni*
*Trzymo **bęndurkę** między nogęmy.*
3. *Na tyj **bęndurce** włosięnne struny,*
Grać temu wolno, co nima zony.
4. *A ta **bęndurka** z cystego złota,*
Chto nę nią spojrzy, bierze go ochota.

5. *A ta bęńdurka to z cystej stali;
Chto nę nią spojrzy, zaraz się wali*⁶².

Зробимо переклад:

*Ой між горами, ой між лісами
Стоїть ліжечко з подушечками.
На тім ліжечку – прекрасна пані,
В неї бандурка межи ногами.
На тій бандурці з волосся струнки,
Той на ній грає, хто є без жінки.
А та бандурка з чистого злата,
Хто її вгледить, – візьме охота.
А та бандурка з чистої сталі,
Хто її вгледить, то з ніг ся звалить.*

Бандурка – це, так би мовити, класичний евфемізм для заміни прямої назви певної частини жіночого тіла, але поряд із ним використовується ціла низка подібних метафор, порівнянь, які чи більш поетично, чи більш відверто, прямолінійно називають цю реалію, у ролі яких виступають, як уже було зазначено, переважно апелюючи з різних галузей людського життя.

Лише з того матеріалу, який є у нашому розпорядженні, можна вибрати 220 таких евфемізмів, однак, як слід думати, це далеко не повний перелік, бо, як уже про це йшлося, він не замкнений, може поповнюватися новими варіантами, залежно від образного мислення автора, укладача коломийки. Отже, це в основному окремі лексеми – іменники жіночого роду, субстантивовані прикметники та займенники, а також сталі словосполучення. Звертає на себе увагу спосіб імпліцитного вираження того чи іншого поняття, тобто спосіб, при якому читачеві пропонується самому додумувати текст. Такі приклади вже наводилися в попередніх розділах, а далі розглянемо це питання детальніше. Спробуємо поки що провести класифікацію іменників, які виступають у ролі цих евфемізмів, за лексико-семантичними розрядами.

⁶² *Wężowicz-Ziółkowska Dobrosława. Miłość ludowa. – S. 155.*

Як показує матеріал, найчастіше в народних піснях цей пікантний жіночий орган асоціюється з деревами та рослинами, зокрема й з городніми овочами. Це такі назви: вишеньочка, ябліночка, грушка, сливка, волоський горіх (горішок), калинонька, квасниця, кислиця, мохначка 'персикове дерево', черешенька, бараболя, гарбуз, дзеренце, динька, зелений часник, кабак, капуста, капустина, цибуля, бур'ян, табака, табачка, трава, тютюн, ячмінь, зілля, печеричка, трава, квітка, калинова квітка, квіточка, косиця, рожка, рожсєва квітка, троянда, цвіточка, чічка (чічка) тощо. З тваринного світу зустрічаються в піснях такі назви: бирька, ягничка, кудлатая ягничка, ярочка, чорний баранок, коровиця, чорний пес, свинка, кітка, кицька волохата, мицька пелехата, куниця, кунка, куночка, вив'юрка, вив'юрочка, риба, ворона, гава, чорна гава, пташка, пташечка та інші.

Можна навести ще й інші групи лексики, наприклад, посуд, ємності: бочечка, бочка, горнець меду, горщик, коновочка пива, ступка, ринка, макітра, сервіз, коробочка, коробчина, шкатулочка, козуб, скриня, калитка, торба, жолобина, шкалубина, яндола і навіть трунва; господарські приміщення, елементи будівель: брама, загородка, обора, оборіжок, оборочка, хатка, хлівець, обоз, тюрма, улей, ятка, криниченька, червона криниця, мальовані дверці, кагла, комин, комінок; страви, їжа, продукти: варениця, живиця, кусак солонини, сало, мед, той мед, що спереду, мнікушка, паляниця, пиріг, пиріжок, пироги на маслі, стулень, потерушка, юшка, яблуко; частини тіла: вушко, мацьок, очко, ротик, пичка, біле тіло, солодше тіло, чорна печінка, язичок; одяг, елементи одягу: блюзка, кавалочок кожушини, клапані 'лисяча шапка', кожушьянка, червона кожушина, лндик, поділок 'подолок', пуста латка, спідниця, фартух, фартух чорний, червона китайочка, чорна латка, шьитка 'шапка', шовкова заціночка; якісь конкретні предмети, інструменти тощо: скрипка, бріфташка, коса, кушка, вістрі 'вістря', дзигарок 'годинник', каляндар, парасоля, рура чорна 'труба', самоскид, санки, тарадайка, жорна, перстенина, гребінина, файфурик 'керамічний ізолятор на електричних чи телефонних стовпах', міна, біла вовниця, чорна вовна, пер'є,

пир'ячко, пирина 'перина'; господарські угіддя, території: *борозна, городець, доріженька, лучка (лука), нивка, поле*; отвори: *вороночка, гніздечко, діра, дірка, дірочка маціцька, калабанька, розпір, шпара*; це різноманітні okazіоналізми: *манда, паталаха, тюнда* (можливо, від *тюніка* — 'верхня частина подвійної жіночої спідниці'), *фитя-митя, шелестьохо*; назви осіб жіночої статі: *баришня, президентка*. Одну з найбільших груп лексики, що використовується для номінації цієї частини тіла, складають різноманітні абстрактні назви: *біда, чорна біда, бідашка, бідище, бідка волохата, бідонька, краса, коштрубані* (< кострубатий, кошлатий), *лихо, насолода, небога, нендза* (з польської — 'нужда, біда'), *паскуда, пестьохо, потіха, потюенька* (та, що потіє, пов'язана з потом), *принадонька, рай Божий, розкішниця, розкоха, забавка хлопцям, хлопчача приманка, цнота, цноточка, цюнка* (< цюняти 'пісяти' — з дитячого мовлення), *заплатонька* 'плата', *заплаточка* 'плата', *давалка, дідько, ковирза, коляда, пекло, чорненький знак*.

В окремих випадках ця реалія може називатися субстантивованим прикметником (*солоденька*), прикметником з указівним займенником (*та золота, тая волохата*), а також указівним займенником та описовим словосполученням (*та, що коло гузиці, то, що обіцяла, то, з чим сі вродила, тото, що розтьмте*). Часто в піснях відсутня сама назва цього органа тіла, але зате наводиться яскраве порівняння: *як брифтайшка, як курячий гребінь, як мазниця, як цебер, як колесо заднє, як цибуля* тощо.

На початок наведемо пісню, яка ілюструє використання назв з різних лексико-семантичних груп, пісню, в якій читачеві чи слухачеві пропонується самому здогадатися, про що йде мова. У цій пісні лірична героїня, яка вже має репутацію доступної для всіх, запрошує, заманює до себе коханців, вихваляючи свою „принаду“, і для цього використовує цілу низку яскравих епітетів. Свій предмет гордощів вона зашифрує під якісь невинні назви об'єктів навколишньої дійсності; основне ж семантичне навантаження тут відіграють прикметники-епітети, які вказують на імпліцитно „виражений“ (захований)

об'єкт зацікавлення коханців. Пісня побудована на ефекті дотепної несподіваності: читач настроївся почути щось одне, щось пікантне, аж тут раптом — звичайна буденщина — якась доріженька, криниченька, капустана, ягничка тощо. Ця пісня має різні варіанти, наводимо той, який є у нашому архіві і який вважаємо найповнішим:

*Прийдіть, хлопці, прийдіть, хлопці, до мене —
Кучерява, кучерява у мене,
Кучерявая ярочка в загороді у мене.*

*Прийдіть, хлопці, прийдіть, хлопці, до мене —
Широкая, широкая у мене,
Широкая доріженька біля хати у мене.*

*Прийдіть, хлопці, прийдіть, хлопці, до мене —
Просторная, просторная у мене,
Просторная оборочка на газдівстві у мене.*

*Прийдіть, хлопці, прийдіть, хлопці, до мене —
Розложиста, розложиста у мене,
Розложиста капустана у городі у мене.*

*Прийдіть, хлопці, прийдіть, хлопці, до мене —
Глибокая, глибокая у мене,
Глибокая криниченька під горою у мене.*

*Прийдіть, хлопці, прийдіть, хлопці, до мене —
Холодная, холодная у мене,
холодная криниченька під горою у мене.*

*Прийдіть, хлопці, прийдіть, хлопці, до мене —
Червоная, червоная у мене,
Червоная калинонька у садочку у мене.*

*Прийдіть, хлопці, прийдіть, хлопці, до мене —
Солодкая, солодкая у мене,
Солодкая черешенька у садочку у мене.*

*Прийдіть, хлопці, прийдіть, хлопці, до мене —
Пристиглая, пристиглая у мене,
Пристиглая вишеньочка у садочку у мене.*

*Прийдіть, хлопці, прийдіть, хлопці, до мене —
Винненькая, винненькая у мене,
Винненькая ябліночка у садочку у мене.*

*Прийдіть, хлопці, прийдіть, хлопці, до мене —
Розпашіла, розпашіла у мене,
Розпашіла вже квіточка у квітничку у мене.*

*Прийдіть, хлопці, прийдіть, хлопці, щось вам дам,
Не давала, не давала, тепер дам,
Даватиму щовечора, обіцяю, хлопці, вам (із власн. архіву).*

Зустрічаються й інші, коротші варіанти цієї пісні:

*До мене, хлопці, до мене, / Кудлатая у мене,
Кудлатая ягничка / на кошарці у мене (Бандурка, 97).*

Треба відзначити, що в народних піснях для номінування статевого органа доволі часто використовуються поряд з евфемізмами образні перифрази, натяки, які імпліцитно вказують на певну частину тіла, дозволяють читачеві додумувати текст, як це продемонстровано у наведеній вище пісні. Можна навести ще низку прикладів:

*Дайте голки, дайте нитки, най зашию (імпл.) аж до литки,
Най зашию, залатаю, забожуся, що не маю (Куняк, 422);*

*А я з гори на долину теліжками кочу,
Ніхто мене не питає, що (імпл.) в дівчини хочу?
(Бандурка, 174);*

*На заріччю, пообіччю, там ся рибка терла.
— Та дайте (імпл.) ми, дівки, трошки, бо ми жінка вмерла
(Куняк, 445);*

Трошки гречки, трошки жита...
Не дам, не дам (імпл.), бо *защита* (Бандурка, 112);

Я нікому не давала (імпл.), лиш *палямареви*.
То, здається, моя мамцю, що-м дала (імпл.) *коневі*
(Куняк, 447);

Вой дівчино-фіявочко, яка ти штудерна,
Я ще не встиг розщепити (імпл.), *а ти вже піддерла* (імпл.)
(із власн. архіву).

Як бачимо, в сороміцьких піснях за допомогою натяку, асоціації, метафоричного перенесення створюється відповідний, переважно гумористичний, але завжди пікантний колорит.

А зараз наведемо деякі інші приклади-ілюстрації вживання тих чи інших евфемізмів у народних піснях. Отже, спочатку **флористичні** назви, хоча деякі з них уже ілюструвалися:

бараболя —

Прийшов рудий до рудої: / „Давай, руда, бараболі“.
Сирі дрова не вгоріли, / Бараболі не вкипіли! —
Взяла вона по поліні, / Бараболя докипіла (Бандурка, 111);

бур'ян —

Барвара і Дем'ян / Сварилися за бур'ян;
Барвара Дем'яну / Не давала бур'яну (Бандурка, 91);

волоський горішок —

Ой сиділа дівчинонька та під оборіжском,
Та й дурила легіника волоським горішком.
Ходи сюди, легінику, ходи сюди, серце,
Та дам тобі з волоського горіха зеренце (Гулей, 333);

гарбуз —

Ой казала дівчина, / Що гарбуз не доріс;
Як мі дала половину, То-м насилу доніс (Бандурка, 111);

динька —

— *Ой на тобі, Бугаю, / Спільенької диньки!*
Да просила Марусенька / До себе на родинки (Бандурка, 56);

кабак —

*Ой казала дівчина, / Що кабак не доріс;
Вона ж йому кабак дала, що він ледве доніс* (Бандурка, 24);

кабака —

*Як стояла під вербою, / Та махала пеленою:
Сюди, сюди, козаки, / Дешевої кабаки!* (Бандурка, 54);

капуста —

*Чогось хлопці потрухли, бо їм носи попухли,
Дайте, дівки, капусти, най їм трохи попустит* (Гулей, 253);

квасниці —

*Фартух чорний, / Квасниць повний;
Тому тиць, тому тиць, / А все добрих квасниць*
(Бандурка, 92);

зелений часник —

*Прийди, прийди сам, сам, / Щось тобі дам, дам —
Зеленого часнику, / Припаде тобі до смаку* (Бандурка, 6);

зілля —

*Хоч стій, хоч дивися, / Хоч на хліба та живися;
То-сь відколи вродився,
Тим зіллям не живився* (Бандурка, 98);

табачка —

*Ой ходив я до дівчини та й до одиначки.
Стара дає їсти-пити, молода табачки* (Куняк, 436);

тютюн —

*Ой у тебе тютюн добрий,
А у мене чубук довгий,
Ой дай мені тютюну —
Навстоячки потягну* (Бандурка, 54).

Жіночий „скарб“ дуже часто порівнюється в піснях із різноманітними квітами. У піснях любовно-еротичного змісту дівчину, дівоче ество часто порівнюють із трояндою, яку в західних областях України переважно називають рожею,

або запозиченням з польської — ружею. Нижче наведемо коломиїку, в якій є цілий набір різноманітних назв самого видового поняття — квітки. Отже, це *квітка*, діалектні назви цієї реалії — *косиця* (та ще й *червона*, а не будь-якого іншого кольору!), *чічка* (в гуцульських коломиїках — *чічка*), *рожа*, може бути *ружа*, *троянда*, наприклад:

*Ідут хлопці на зальоти, та й я йду, та й я йду,
Та може, я дівчиноньку чорнобриву найду.
Та найшов я чорнобриву, молоду дівцию,
Просив дати попáхати червону косицю.
Ой не можу, легінику, не можу, не можу
Дати тобі попáхати свою пишну рожу,
Бо ти її обламаєш, ти її притиснеш
І зів'яне моя **чічка**, перестане цвистити.
І зів'яне моя **квітка**, не буде вже цвистити
Та не буде вже буяти, а ти мені свиснеш...*

(із власн. архіву).

Зустрічається ще один лексичний варіант іменника квітка — *цвіточка*, що видно з коломиїки, яка вже також наводилася раніше:

*Ой попід гай зелененький, ходить мій миленький
Та збирає в капелюшок розмай зелененький.
Нащо тобі, мій миленький, розмаю, розмаю,
Та я тобі на неділю **цвіточку** тримаю (Гулей, 258–259);*

калинова квітка —

*В саду рясно розцвітала червона калина.
Під калинов ночувала молода дівчина.
Зав'язала ніжки міцно шовковов позлітков,
Щоб зберегти для любчика **калинову квітку** (із власн. архіву);*

рожева квітка —

*Заплати ми, паниченьку, за **рожеву квітку**,
Цілував-іс, обіймав-іс без цілую нічку (Бандурка, 222);*

чічка —

*Ой багацька дівчинонька вілізла на дулю.
Таку **чічку** показала, як добру **цибулю** (із власн. архіву);*

Наведемо деякі приклади із зоонімами:

кунія, кунка, куночка, куниченька —

*Заманила мене д'собі файна молодиці,
Фалиласі, шо у неї мніконька куніці.
А у тої куниченьки дійсно мнікі губки,
Вой ніколи не забуду солодкої любки* (із власн. архіву);

*Попадали під бороною / Догори кунюю;
Під боржницею / Догори куніцею* (Бандурка, 165);

мицька (пелехата) —

*Ой стояла дівчинонька під біленьков хатов,
Задурила легіника мицьков пелехатов* (із власн. архіву);

кицька (волохата) —

*Ой дівчино-дівчинонько, в мене така гадка
В тебе кицька волохата, в мене тичка гладка*
(із власн. архіву);

кітка —

*Любив мене молодець, / Купив мені гребінець;
Купив мені щітку / Розчесати кітку* (Бандурка, 95);

бирька ('овечка') —

*Умирала стара баба та й заледви вмерла,
А бирька сі роззівила та й рот не заперла* (із власн. архіву);

чорний пес —

*Ой Семене, Семене, не йди ввечір до мене,
Бо в мене є чорний пес, як укусить, то умреш* (Гулей, 317);

чорний баранок —

*Ой дівчино, дівчинонько, яка ти циганка,
Обіцяла та й не дала чорного баранка* (Гулей, 247);

чорна ґава —

*Вона йому не давала, лишень показала,
— Мамко моя солоденька, яка чорна ґава!* (Куняк, 429);

вив'юрочка —

*Як я була молода, то-м пила з панами
Та й за тоту вив'юрочку, що межи ногами* (Куняк, 456);

пташка, пташечка —

*Ой то мене покарали за дурну дурницю,
Що помацав за пташечку одну молодицю* (із власн. архіву);

*Полюбила тракториста молода кухарка.
Дві неділі пташку мила, бо текла солярка* (Куняк, 431);

коровиця —

*Ой у селі Ясениці новина ся стала,
Марусина коровиця їсточки ревала* (Бандурка, 201);

свинка —

*— Добривечір, кумцю моя, / А в городі свинка твоя.
„Нехай, кумцю, ночує, / Вона морковцю чує“*
(Бандурка, 94);

риба —

*— Ой дівчино, рибчино моя, / Дівчино, любе серце,
Дай же мені риби, / Що давала перше*
(Бандурка, 106–107);

ворона —

*А в нашої кухарочки запаска трясеться,
Бо у неї під запасков ворона несеться* (Куняк, 429).

Жіноча принада часто асоціюється з посудом, із певними смностями. Наведемо деякі приклади для підтвердження:

бочка —

*Ой бондарю, бондарю, / Набий мені бочку,
А я тобі заплачу, / Піднявши сорочку* (Бандурка, 49);

горнець меду, коновочка пива —

*Ой хто ж мене за рученьку — / Тому рукавички;
Ой хто ж мене за ніженьку — / Тому черевички!*

*Біля мене полежить, / За пуп мене подержить —
Тому горнець меду, / Коновочка пива —
Щоб стояла жила! / А я думала, що не буду жива;
А я жива-живісінька, / Як тая роза та повнісінька!*

(Бандурка, 36);

горщик —

*На припічку сиділа, / Сова в горщик влетіла;
А я мамі не казала, — Сова в горшку почувала,
Дивіться, хлопці, / Совенята в бочці* (Бандурка, 100);

коробка —

*Колихали мене хлопці / У решеті та в коробці,
А я спати не хотіла, / Аж коробка торохтіла*

(Бандурка, 121);

коробочка, коробчина —

*Хлопці мої, хлопці, де би вас подіти?
Запру я вас в коробочку, мете шкроботіти.
Шкроботіли, шкроботіли хлопці в коробчині
Та й робили там приємне молодій дівчині* (із власн. архіву);

макітра —

*Ой дам тобі, мій миленький, горівки півлітри,
Лиш принеси макогона до мої макітри* (із власн. архіву);

ринка —

*Ти Гриць, я Маринка, в тебе яйці, в мене ринка.
Ходім, ходім на долинку, будем бити яйці в ринку*

(Куняк, 449);

ступка —

*Летів журавель із левадоньки,
Просив ступки у паніматки.
— Моя ступка не порожня —
Товче шляхта подорожня* (Бандурка, 13);

сервіз —

*Молодого любасика дівчина кохала,
У пахучім оборозі сервіз показала* (із власн. архіву);

скриня —

*Цапу-лапу по драбині,
Заліз котик до скрині;
Котку можна, бо є за що,
А тобі не можна, бо-сь ледащо* (Бандурка, 85-86);

козуб —

*„Коли ти мені муж, то будь мені дуж, а як не гриб, то не лізь
у козуб“* (Бандурка, 234);

шкатулочка —

*Банував я за дівчинов та й за молодицев,
Та й за тотов шкатулочков, що вкрита спідницею*
(із власн. архіву);

калитка —

*Коб ти знав, що я знала, / Коб ти мав, що я мала.
Під коліном, під литкою / Маю гроші з калиткою;
Хоч з тобою спати ляжу, / Таки тобі не покажу*
(Бандурка, 89);

торба —

*Ой ішов ведмідь, здивав бабу,
Найшов торбу, встроїв лабу.
Який ведмідь, така баба,
Яка торба, така лаба* (Бандурка, 104);

жолобина —

*Ци кімуїш, файна любко, як я тебе бавив?
Мала-с криву жолобину, я тобі розправив* (із власн. архіву);

шкалубина —

*Як помащуся солониною,
Приваблю хлопців шкалубиною.
Купи, миленький, срібний дзвіночок
Та причепи під подолочок.
Куди ся рушу, дзвонити мушу,
А все, миленький, по твою душу* (Бандурка, 97);

трунва —

Любі мої молодиці, ой відов я умру!

*Коби-сте мні поховали межи ноги в **трунву** (Куняк, 392);*

яндола —

*Ішов кум до куми / Просить в куми **яндоли**:*

*— Дай, кумо, **яндоли!** —*

*Кума ногу підняла: **Оце тобі яндола!** (Бандурка, 59).*

Як уже зазначалося, у ролі заміників прямої назви жіночого статевого органа можуть виступати назви **страв, продуктів:**

живиця —

Ой казала дівчина музиці:

*„Заграй мені, дам тобі **живиці**“.*

*Казала: „Дам тобі **живиці***

З-під тої дорогої спідниці“ (Бандурка, 92);

кусак (кусок) солонини —

Заграй мені, музиченьку, до танцю, до танцю,

*Дам ти **кусак солонини** грубий на три пальці*

(із власн. архіву);

мед, що спереду —

Туду, туду, тудаси, ти казала, що даси

*Того **меду**, що спереду, а я тобі — **кубаси** (Куняк, 455);*

мнікушка —

Ой заграйте, музиченьки, дрібної дрібушкі,

*То дам я вам зсередини самої **мнікушки** (із власн. архіву);*

паляниця —

Ой вийду я на вулицю та й свисну я в палець,

*Ой дай, дівко, **паляниці**, візьму тебе в танець (Гулей, 251);*

Коб то мені до неділі, буду танцювати,

*Дам музиці **паляниці** — буде добре грати (Шумада);*

пиріг —

*Ой ти мене не мороч, бо я знаю, що ти хоч,
А ти хочеш **пирога**, в мене нині середа (Гулей, 338);*

*Якби ми ся який трафив додому довести,
Я би такий **пиріг** дала — не міг би донести (Куняк, 456);*

пиріжок, рожок, кабака —

*Ой зятю, зятю, бійся Бога;
Повернися з Запорога,
Та припадь тещеньці до ніжок
За той тепленький **пиріжок**.
Не за той печений,
А за той прирожений (Бандурка, 117);*

*Та вже ж тая вмерла, / Що кабаку терла,
А ще в тії сестра є, / Що кабаку продає.
По копійці рожок, / На закуску **пиріжок** (Бандурка, 54);*

потерушка —

*Ой просив у дружки дружба тої **потерушки**,
А молодий в молоді тої золотої (Куняк, 429);*

сало —

*А я тобі **сала** / Давала,
А ти мені ковбаси / Не даси (Бандурка, 121);*

стулень —

*Знайшла ж баба рака,
Обертає туди-сюди — / Чи є в рака [...]?
„Ой ти раче-небораче, / Який же ти дурень!
Чом ти в баби не питаєш, / Чи є в баби **стулень**?“*

юшка —

*А староста із кухарков фист сі посварили,
Бо староста у кухарки **юшки** попросили (із власн. архіву).*

Цікаву евфемістичну назву жіночого статевого органа використав письменник Василь Шкляр у романі „Чорний ворон“ — *варениця*: „Не знав тоді Вовкулака, що завела Ціля

й брата його до підвалу під бакалійною лавкою Ліхтера, тільки замість допитувати розтулила свої хтиві варги, розстебнула на грудях шкіряну жакетку, скинула рожеві панталони і впустила його у свою **вареницю**⁶³.

Назви господарських приміщень, елементів будівель у ролі евфемізмів:

брама —

Вой дівчино-фіявочко, фіявко-потіхо!

Таку маєш файну браму — возом би заїхав (із власн. архіву).

Цікаво, що цю ж лексему у цьому ж значенні зустрічаємо в романі Марії Матіос „Нація“. Прочитуємо: „Фуляччині примівки не допомагали: Юр’яна щороку ходила тяжка. Можна було піти в Вижницю до докторів. Якось вони там уміли чимось закривати ту **браму**, звідки просилися на світ Божий діти. Але за Румунії задля цієї маленької дурнички треба було спродати маєток, а тепер — за совітів — уже й остерігатися треба, аби не затруїли кров“⁶⁴.

Інші лексеми цієї групи:

загородка —

Ци кімуїш, моя любцю, ту щісливу днинку,

Як до твої загородки гнав-їм худобинку? (із власн. архіву);

кагла —

Закуривісі димок білий з новенької хати

Просила мні молодиці каглу ї заткати (із власн. архіву);

криниця (червона) —

Наїхали купці з Холма, / Питаються, почому вовна?

.....
Руно на руно клали / Й усередині дірки шукали:

Тицю-тицю у білу вовницю,

Утрапили червону криницю (Бандурка, 33);

⁶³ Шкляр Василь. Чорний Ворон. — Київ: Ярославів Вал, 2009. — С. 87.

⁶⁴ Див.: Марія Матіос. Нація. — С. 8.

мальовані дверці —

*Та я піду до дівчини, дверці допомогою,
Втвори, душко-фіявочко, най переночую!
Втвори, душко-фіявочко, **мальовані дверці**,
Щоби туга відходила від мого серця* (із власн. архіву);

обоз —

*Гей, під горою, під перевозом
Стояла дівчина з своїм **обозом*** (Бандурка, 123);

оборіжок —

*Запросила мене любка у свій **оборіжок**.
Тепер мені не забути тих біленьких ніжок* (із власн. архіву);

оборочка —

*Прийдіть, хлопці, прийдіть, хлопці, до мене —
Просторная **оборочка** на газдівстві у мене* (із власн. архіву);

тюрма —

*— Ой Северине та Севериновичу! / — Чого?
— Не ходи, серце, на долиночку! / — Чому?
— Там на долиночці появилася... / — Що?
— У дівчини черево та провалилося... / — Дак що?..
— Дівчина дурна, між ногами **тюрма**. / — Дарма...
— На гору ішла — утомилася... (Бандурка, 47);*

улей —

*У нашої кухарочки запаска спереду.
Бджоли **улей** там зробили — наносили меду* (Куняк, 430);

хатка —

*Мамцю моя дорогенька, дорогенький татку,
Хлопці мене обступили, хочуть зайти в **хатку***
(із власн. архіву);

хлівець —

*Попід гору на узліссі — зелений ялівець,
Прийди, любку, та й заженеш бичка у мій **хлівець***
(із власн. архіву).

Назви одягу та елементів одягу у ролі субститутів:

блюзка —

*Ой Никола Николісі роздер блюзку на колесі,
Як зачала гвалтувати, то він мусів зашивати* (Гулей, 317);

кавалочок кожушини —

*Я що тобі обіцяла, то те маю дати —
Кавалочок кожушини штани залатати* (Куняк, 420);

клапані, спідниці —

*Запалила баба ріщі та й сі задивила,
Пішов вогонь на спідницю, спідниці сі ймила.
Схапав дідо відра в руки, побіг по водицю,
Зачьив бабу поливати, гасити спідницю.
Гасив дідо, поливав ї з вечора до рані
Не міг вогонь загасити — згоріла клапані* (із власн. архіву);

линдик —

*Заболіла головочка, засвербіли плечі
Та й засвербів самий лндик, як настане вечір* (Куняк, 449);

поділок, (подолок) —

*Ой мав же я дві дівчини, обі Катерини,
А як мене відобрали, жаль мені за ними.
А як мене відобрали, то я дуже плакав.
А хто буде дівчаточка за поділки хпав?* (Куняк, 425);

пуста латка —

*...Не показуй цілу біду — наложать податки,
Та й будемо бідувати з-за пустої латки* (Куняк, 456);

чорна латка —

*Дала би-м ти, мій миленький, дала би-м ти, дала.
Та за тоту чорну латку біла би мні мама* (Куняк, 448);

червона китайочка —

*Казала ми приходити, обіцяла дати
Червоної китайочки дуди застібати* (Бандурка, 174).

шовкова заціночка —

*...Казали ми приходити, обіцяли дати
Шовкової заціночки рукав зацінкати* (Куняк, 147);

шыпка —

*Та як я ще був маленький, сидів коло хати,
Робив шыпку з кожушынкі, учивсі вбирати*
(із власн. архіву).

Назви частин тіла у ролі заміників-евфемізмів:

біле тіло, солодше тіло, те тіло —

*І батько велів, / І мати казала,
Сама захотіла / Червоного буряка
До білого тіла* (Бандурка, 77);

*Ой ніхто так не заграє, як бубніст дрібонько,
Нема тіла солодшого, як в мої любоньки*
(із власн. архіву);

*А ти мене не скобоч, бо я знаю, що ти хоч.
А ти хочеш того тіла, звідки вода дзюркотіла*
(Куняк, 415);

мацьок —

*Ой богацька дівчинонька, богацька, богацька,
Впала з печі на припічок та й розбила мацька*
(Гулей, 250);

пичка —

*Не бий мене, чоловічку, за маленьку пичку,
Я не спала із миленьким, лишень одну нічку* (Куняк, 417);

вушко —

*...А легіник був моторний, почав обіймати
Та й спідничку у дівчини вище підоймати.
Найшов вушко під черевком, зачепив на гáчок,
Дівчина сі розплакала, шо ї зробив значок*
(із власн. архіву);

очко —

*Аби мене коштувала горівочки бочка,
Я сі мушу подивити, яке в тебе очко* (із власн. архіву);

чорна печінка —

*Талая-талая по болоті до чужої жінки,
Аби дала з-під черева чорної печінки* (Куняк, 433).

Субститути-евфемізми — назви конкретних побутових, домашніх предметів, інструментів тощо:

гребінина —

*Чи далеко до дівчини, щоби я ся допитав,
Щоби дала гребінини, то би я ся зачесав* (Гулей, 254);

дзигарок —

*Ой дівчино, я дам шкварок, лиш покажи свій дзигарок.
Показала та й сховала, я не видів, який мала*

(Гулей, 318);

вістрі —

*Ой музики файно грали, йа вдарили в бубни,
Завбернули стару бабу вістрім на полудне*

(із власн. архіву);

каляндарь (календар) —

*Ішла баба через ліс, здибав її шандарь,
Зачьив її провірьити, ци має каляндарь* (із власн. архіву);

коса —

*Ой на трави зелененькі впали буйні роси,
Прийди любку-косарику, віклей ми косу.
Моя коса неклепана та висит на клинку,
Маєш, любку, острый брусок, прийди на годинку*

(із власн. архіву);

кушка —

*Та я собі затанцюю з косарем дрібушки,
Підпасував свій брусок до моєї кушки* (із власн. архіву);

самоскид —

*Ой пішов дід у буфет, горівки напився.
На бабинім **самоскиді** цілу ніч возився* (Куняк, 440);

санки —

*Ой на горі **санчата**, / Спускалися дівчата,
Спускалися із гори, / Хлопцям **санок** не дали* (Бандурка, 15);

перстенина —

*Ей Андрію, Андрієнку, не кажи нікому,
Дам я тобі **перстенину**, як прийду додому.
Дам я тобі **перстенину** з трьома камінцями,
Лиш не кажи коло корими межи легінями* (Бандурка, 180);

файфурик —

*Любка моя дорогенька, за паню ті маю,
Коби-с дала **файфурика** — я свій цибух маю!*
(записано від П. Арсенича);

міна —

*Дідо має револьвера, баба має **міну**,
Полягають на печі і б'ють по Берліну* (Куняк, 438);

вовниця —

*Під сюю метелицю / Вертіла б куделицю.
Ой піду я хлопців збирати, / **Вовниці** перебирати.
Той тицю, той тицю, / Да в мою **вовницю**.
Ліжника не зробила / І **вовницю** розгубила* (Бандурка, 126);

чорна вовна —

*Спечу тобі, Юрку, / Печеную курку,
І ковбасу, / Й квартиру горілки принесу —
Перебий мені **чорну вовну** / Да наряди, як бавовну*
(Бандурка, 37);

пер'є, пір'ячко —

*— Моя ти пліточко, / Краснопірочко,
Розципір мені **пер'є**, / Щось тобі вдію тепере* (Бандурка, 21);

„Ой плиточко-краснопірочко, / Розстав свої пір'ячка,
Зробимо весіллячко!“ (Бандурка, 145);

пирина (перина) —

Ой прийшов я до дівчини, а дівчина спляча.
Я помацав за **пирину** — **пирина** гаряча (Бандурка, 172).

Приклади з назвами **господарських угідь**, територій у ролі евфемізмів-замінників уже наводилися в попередніх розділах, тому повторимо лише деякі:

борозна —

...Стишився, знизився, як лис — / Дівчині **борозну** притис.
Ото-то, дівчино, брач, / **Вирвав борозну** тобі, хоч плач
(Бандурка, 18);

нивка, поле —

Ой плакала дівчинонька: гірка моя доле,
Проорали мені хлопці під фартушком **поле**.
Ой плакала в саду дівка, опершись на сливку,
Що ї хлопці проорали під спідницев **нивку** (із власн. архіву).

У ролі субститутів прямої назви використано, як зазначалося, кілька лексем, що позначають **різноманітні отвори, заглибини в чомусь**. Це, зокрема:

вороночка —

Горобей по бочечці скаче, / Заглядає у **вороночку**:
— Бідная моя да головочка, / **Що** малая да **вороночка**,
Що не влізе да головочка (Бандурка, 77).

Тут з бочечкою в автора наведеної пісеньки, як видно, асоціюється жіночий живіт. Наведемо ще інші приклади:

гніздечко —

Ой Марічко, гарна чічко, люба Марієчко,
Пусти ж мого воробчика у своє **гніздечко** (із власн. архіву);

дірка —

Оженився дід Пацірка, та не знайде, де та **дірка**
(Куняк, 425);

*Хто то може відгадати: невелика гірка,
А навколо лісок густий, всередині дірка?* (із власн. архіву);

дірочка маціцька —

*Ой заріцька дівчинонька, заріцька, заріцька,
Волосічко кучерьиве, дірочка маціцька* (із власн. архіву);

дучка —

*Ой сиділа на припічку, сиділа, сиділа,
Аж тут сова вітрищена в дучку залетіла* (із власн. архіву);

калабанька —

*Ішла дівка з молочарні, несла білу баньку,
Хлоп до неї причепивсі, заліз в калабаньку* (із власн. архіву);

розпір —

*Ой піду я да до торгу до нового,
Да наберу полотенця кращого,
Да пошю сорочку у сім піл;
Сюди-туди повернуся —
Аж розпір.
Треба мені кравчика молодого
До свого розпору красного* (Бандурка, 84);

шпара —

*Ой спала я цеї ночі в деревйинім ліжку,
Так сі шпара розісохла — треба бити плішку* (із власн. архіву);

ямка —

*Як сі тото називає, шо ти дала мамка,
Що навколо кучерики, всередині ямка?* (із власн. архіву);

Далі наведемо приклади використання в ролі евфемізмів різноманітних **оказіоналізмів**:

давалка —

*Я давала, я давала по чотири рази в день,
А тепер моя давалка одержала бюлетень* (Куняк, 447);

паталаха —

*Просив, просив сват у свахи тої паталахи.
Я ти, свату, не бороню на цілу долоню* (Куняк, 442);

тюнда —

Ой гур-гурку, да по ярмарку!..

Трохи мені гарман

Тюнди не вирвав (Бандурка, 166);

фитя-митя —

Ой якби ти, дівчинонько, / Та моторна була —

*То ти б нам **фитю-митю** / Й на солomé дала (Бандурка, 151);*

шелестьоха —

Напиласі горівочки молода Павліна

*Та й за тоту **шелестьоху**, шо вище коліна (із власн. архіву).*

Для назви цієї жіночої „шелестьохи“ підбираються інколи вишукані фемінізми (**назви посад, образні назви жінки**), наприклад:

президентка —

Пригощав мні мій миленький в зеленому гаї

*Та й за тоту **президентку**, що кучері маї (із власн. архіву);*

баришня —

Ой ходила Соня по раки,

*Викусили „**баришню**“ собаки:*

„Що ж я буду, бідна, робити,

Чим я буду хлопців манити?“

Не журися, серце, Василю:

*Шкуратяну „**баришню**“ пришию...*

Єсть у мене голка без вушка,

*Та пошию „**баришню**“ з кожушка (Бандурка, 161).*

Як відзначалося, велику групу лексем, що використовуються для номінації „жіночої“ частини тіла, складають різноманітні **абстрактні назви**. Проілюструємо це прикладами, хоч контекст деяких із цих назв надто вульгарний, тому з етичних міркувань подаємо не всі ілюстрації:

біда —

Чи я тобі не казав — не лізь на драбину.

*Не показуй цілу **біду**, лишень половину (Куняк, 455);*

біда чорна —

Сидить баба на порозі, вишиває ковнір.

Наставила біду чорну — напудився жовнір (Куняк, 441);

бідище, хата —

Давала ми молодиці вой цілу зарплату,

Аби я ї від пороху віпуцував хату.

А я узяв драпачище, шурую бідище,

Грка ж моя головонька, який порошище! (із власн. архіву);

бідонька —

Наїлася, напилася усякого трунку...

Свербить її так бідонька, що нема ратунку (Куняк, 423);

дідько —

Ой ішов я понад річку, беріг заломивсі,

А в старої Комарихи дідько роззівивсі (Куняк, 451);

заплатонька —

Заграй мені, музиченьку, як я тебе прошу,

А я тобі заплатоньку у запасці ношу (Гулей, 220);

ковирза —

Сидить баба на возу, / Розставила ковирзу.

Лізьте, раки, в ковирзу, / На продажу повезу (Бандурка, 13);

коляда —

Ой тупну я ногою, / Зоставайся вдовою,

Зосталася молода, / Буде хлопцям коляда.

Признаюся, хлопці, вам, / Як давала, так і дам...

(Бандурка, 93);

коштрубані —

Ой догори швидко йдучи, вдолину поволи,

Шукаючи коштрубаню попід обороги (Куняк, 421);

Напила- м сі горівочки, напила-м сі меду

Та за тоту коштрубаню, що висить спереду (Куняк, 450);

краса —

*Темного лугу калина, / Доброго роду дитина;
Сім літ по ночах ходила, / При собі **красу** носила;
Купці купували — не продала, / Хлопці просили — не дала*
(Бандурка, 93);

лихо —

*— Ой кувала зозулиця та й стиха, та й стиха,
Або дай мі, або продай, любко, твого **лиха**.
— Ни що бих ти, — каже, — дала, ни що бих продала,
Земля би ся розступила, в землю бих потала* (Бандурка, 186);

насолода —

*По цісарській доріженьці їхала машина,
А в машині з машиністом їхала дівчина.
По цісарській доріженьці машина торкоче,
Призналасі дівчинонька, що вже хлопців хоче.
Вна за ними зазирає, шукає нагоди —
Собі взяти й хлопцім дати тої **насолоди**.
Насолода, насолода, така солоденька,
Шо давала їй хлопцім дівка чорнявенька* (із власн. архіву);

небога —

*Ой на горі, на високій комарі бриніли,
Та вни бідну комариху мало не заїли.
Ціле тіло повбгризали, ноги відкусили,
А тоту, шо найсолодша, — **небогу** — лишили* (із власн. архіву);

нендза —

*Ішла **нендза** через воду, на камени сіла,
Питаласі вода **нендзи**, ци ковбаси їла* (із власн. архіву);

паскуда —

*Ой, туда, кажи, туда, свербить ня **паскуда**.
Цілу нічку я не спала, **паскуду** чесала* (Куняк, 453);

пестьоха —

*А у тої дівчиноньки пещена **пестьоха**,
Попестив ї та й покинув дурисвіт-пройдоха* (із власн. архіву);

потіха —

*Ой стояла дівчинонька під новеньков стріхов,
Та й манила легіника розкішнов **потіхов** (із власн. архіву);*

потюененька, цюнка —

***Цюнка** Марунка по кропиві ходила, / **Цюнку** згубила.
Кури сокочуть, / **Цюнку** волочать.
А мій милий когутеньку, Верни мені **потюененьку**,
Бо то моя (Бандурка, 26);*

принадонька —

*Ой сусідний парубоньку, сусідний, сусідний,
Дала я ти **принадоньку**, тепер будеш бідний*
(Бандурка, 180);

рай Божий —

*Ой пішов я з дівчиночков черешеньки рвати.
Вна вилізла та й потрясла, я почав збирати.
Збираючи черешеньки, вгору подивився,
А я думав, що на небі **рай Божий** втворився (Куняк, 215);*

розкішниця —

***Розкішниця, розкішниця** — я в ній розкошую,
Коли в свої миленької ніченьку ночую (із власн. архіву);*

розкоха —

*Цвірінькали воробчики, співали синиці,
Хотів легінь погладити любку-молодицю.
Та дай, любко, погладити милої **розкохи**,
Поки прийде чоловік твій, полюбімсі трохи*
(із власн. архіву);

хлопцям забавка—

*Ой дівчино, куди ідеш? / Скажи мені, що несеш?
Чи грушки, чи ябка, / Чи **хлопцям забавка**? (Бандурка, 115);*

хлопчача приманка —

*...Чорна, як циганка, / **Хлопчача приманка**.
Приманула, не дала: / Отака-то я була!.. (Бандурка, 139);*

цнота, цноточка —

*Добрей мати дитина, / Хоть поночі ходила,
При собі цноточку носила. / Просили ей хлопці, не дала —
Чорним шовком ніженьки зв'язала (Бандурка, 24).*

В окремих випадках, як відзначалося, жіноча принада може називатися **субстантивованим прикметником з указівним займенником та, тота** тощо:

тота солоденька —

*Ой файніська моя любка і ззаду, й спереду,
В неї тота солоденька солодиша від меду (із власн. архіву);*

та золота —

*Ой просив у дружки дружба тої потерушки,
А молодий в молоді тої золоті (Куняк, 429);*

тая волохата —

*А я йшов та й знайшов тую волохату.
Я не знав, що то є — кинув у загату (Куняк, 457).*

Наведемо ілюстрації для комплексних структур:

та, що під спідницею —

*Ой кликала любка в гості файна молодиці,
Обіцяла показати ту, що під спідницею (із власн. архіву);*

то, з чим сі вродила —

*Як настане темна нічка, то чорна година,
Йде староста до кухарки, би йому заплатила.
А кухарка йому каже: „Ще-м не заробила,
Хіба тобі тим заплачу, з чим я сі вродила (Куняк, 430);*

тото, що розтьєте —

*Ой у горах сніги впали та я змерзла в пійити,
Змерзла в плечі, змерзла в руки й в тото, шо розтьєте
(із власн. архіву);*

то, що обіцяла —

*Ой вівчарі, вівчарики, найдіть мої вівці.
То, що я вам обіцяла, то винесу в півці (Куняк, 84).*

У ролі імпліцитної назви цієї частини жіночого тіла може виступати самий указівний займенник *тото*:

*Як сі тото називає, шо ти дала мамка,
Що навколо кучерики, всередині ямка? (Із власн. архіву).*

Часто в піснях може бути відсутня сама назва цього органа тіла, але зате наводиться яскраве порівняння: з *рукавицю*, на *дві шапки*, як *бріфташка* (з німецької — сумка для листів), як *горнець*, як *колесо заднє*, як *курячий гребінь*, як *мазниця*, як *макітра*, як *півфунта мньиса*, як *цебер*, як *цибуля*, *чорна*, як *циганка*, як *шапка з барана* тощо. Ці приклади в основному мають наліт вульгарщини, тому наведемо лише деякі з цих порівнянь:

як *колесо заднє* —

*Яке було припишненьке, яке було ладнє,
А тепер сі розмололо, як колесо заднє (Куняк, 456);*

як *горнець* —

*Оженився дід Пацірка, та не знайде, де та дірка.
Засвітив він каганець — така діра, як горнець (Куняк, 425);*

як *цебер* —

*Ой на горі, на горі ззіли бабу комарі.
Ні кісток, ані ребер лиш косиці, як цебер (із власн. архіву);*

як *цибуля* —

*Ой багацька дівчинонька вілізла на дулю.
Таку чічку показала, як добру цибулю (із власн. архіву);*

як *два кіля сала* —

*Мене мама породила, та не облизала.
Таку мені біду дала, як два кіля сала (Куняк, 435).*

Як видно з прикладів, усі ці порівняння мають негативний аксіологічний заряд, усі вони свідчать про певну зневагу до цього органа тіла. Ясна річ, що таку оцінку дістає вже „тіло“ осоружної жінки, жінки, яка вже „проїлася“, переважно особи старшої за віком і ставить її уже теж перенасичений чоловік. Молода ж дівчина або коханка одержує протилежну

оцінку, про неї та про її тіло чоловік, коханець, милий говорить із захопленням, називаючи її принадлежностями найніжнішими словами. Це *вишенька, вив'юрочка, гніздечко, дзеренце, динька, заплатонька, калинонька, квітка, квіточка, кицька, косичка, краса, куничка, куночка, медок солоденький, мицька, мнікушка, насолода, нивка, печеричка, пиріжок, пир'ячко, принадонька, потіха, пташечка, розкішниця, розкоха, цноточка, чічка, шкатулочка, ягничка, ярочка* та багато інших, які позитивно насажені, несуть позитивний аксіологічний заряд. Але, як видно, попри насолоду та задоволення, які повинна давати чоловічій половині людства ця „частина“ жіночого тіла, що запрограмовано їй самою природою, вона не завжди має радісні назви. Часто в житті, очевидно, „вона“ приносить і неприємності як її „власниці“, так і тому, хто „користувався“ нею, про що свідчать такі номени, як *біда, бідуща, бочка, брама, бур'ян, дідько, діра, кагла, коштубані, макітра, міна, нендза, парасоля, паскуда, паталаха, пекло, пуста латка, ринка, самоскид, свинка, скриня, тарадайка, торба, трунва, чорна біда, чорна гава, чорна латка, чорна рура, чорний пес, шпара, ятка* і подібні, а також ті, що наводилися вище у порівняннях.

Евфемістичні назви жіночого статевого органа, як видно з переліку та з наведених прикладів, теж можна характеризувати по-різному, в залежності від рівня образності чи приземленості. Однак самі назви без контексту в основному безневинні, пікантності чи вульгарності їм надає контекст. Тому, можливо, не на всі назви наведені ілюстрації, бо, як уже зазначалося на початку розділу, деякі з пісеньок, у яких вони використані, мають надто відверте або й вульгарне забарвлення.

7.2. Евфемістичні назви чоловічого „єства“

З усього видно, що в чоловіків творча фантазія розвинута краще, ніж у жінок, принаймні в плані уміння знаходити влучні вторинні – художні – найменування для евфемістичної заміни прямих назв жіночого статевого органа. В оригінальності не

можна відмовити й жінкам, вони теж уміють знаходити дотепні замітники прямим назвам чоловічої „сили“, однак у кількісному плані чоловіча субституція кількісно значно менша, ніж жіноча. Отож, якщо для евфемістичної вербалізації жіночої принади в піснях та коломийках, які вдалося записати чи опрацювати, виявлено понад дві сотні лексем та словосполучень, то для номінації чоловічого „господарства“ — на цілу сотню менше, тобто лише більше ста тридцяти назв. Правда, щодо творчої фантазії чоловіків та жінок — це лише жарт, оскільки ніколи не відомо, хто саме був автором тієї чи іншої коломийки — чи це чоловік, чи жінка. Чи це чоловік оспівував жіночі принади, чи сама жінка їх вихваляла і свої вихваляння втілила в пісню? Можна припустити, що все-таки чоловік, оскільки український фольклор в основному віддзеркалює патріархальну картину світу. Так само могли чоловіки самі про себе складати коломийки — чи це в серйозному, чи в іронічному, чи навіть у критично-саркастичному плані. Але перейдемо до огляду арсеналу чоловічих евфемістичних назв.

Польська дослідниця Доброслава Венжович-Зюлковська, вивчаючи польський фольклор, констатує, що чоловіче „начало“ асоціюється в ньому з предметами гострими, видовженими, здатними до удару, заглиблення, пересування, тобто переважно з такими, як: *плуг, коса, цій, коник, веретено, молот, гриб, жолудь, ковбаса, смичок, пташок, яструб, півник, ключ, олівець* і под. Зрештою, вона в цьому не оригінальна, адже ще у фрейдистському реєстрі символів довгі чи видовжені предмети наводилися як такі, що символізують чоловічий статевий орган. Такий висновок можна зробити, й оглядаючи матеріал, що наводиться у цій праці. Отож, як відзначає польська дослідниця, у ролі евфемізмів можуть виступати також назви певних професій, зокрема, таких, як: *коваль, косар, орач, сіяч муляр, коминяр* тощо. Жіноче „начало“, навпаки, асоціюється із заокругленими предметами, які мають заглибини та отвори тощо, зокрема: *рілля, поле, борозна, лука, жолоб, пічка, комин, кошик, запаска, фартух, горщик, скрипка,*

бандурка, коза, миша, замо́к та інші⁶⁵. В українському пісенному фольклорі засвідчена значно ширша і повніша номенклатура евфемістичних субститутів-замінників пікантних частин людського тіла, але і в українському, і в польському фольклорі існує однаковий підхід щодо підбору цих найменувань.

Якщо ж оглянути вибрані з народних пісень субститути прямих назв чоловічого інтимного органа, то їх можна поділити на кілька лексико-семантичних груп. Як і серед жіночих назв, тут виділяються групи лексем, що репрезентують поняття зі сфери рослинного світу (*барабольки, біб, бобик, будяк, буряк, гриб, кабак, кабака, качан, кислиця, колосок, корінець солодкий, корінь, кукурудза, кульбака, морковця, помідори, прутень, стручок, цибух, червоне ябко, шишка, шулюк* (качан кукурудзи)); різноманітні зооніми (*баранец, бичок, блоха, бугай, воробчик, гусяча шийка, когутенько, котик, котище, коток, курка з пазурами, лошук, окунь, паршук, півень, півничок, пташок з крильцем, рак, слимак, сова, худібка, худобинка, яструбець*); різноманітні назви господарських та побутових предметів (*билень, брус, брусок, гачок, гвоздець, голка, голка без вушка, дармовис, дзигарнічка 'мундштук', драпачище, дрончик, клинок, кльоцок, коштурик, кривулина* (крива ломака), *макогін, путо, скалка, тичина, тичка, товкач, чесало, чубук довгий, „те, що мак тре“*); назви частин тіла людини чи тварини (*голова лиса, головочка, гулька, гульочка, дойок 'дійка', жила, кишка, кінчик, лаба, природжіні, п'ята нога, ріг, слушний палець, сустав, хвіст, чорне тіло*); назви різних інструментів (*гибель 'рубанок', долото, коса тупая, ножик, пилник 'напильник', пістоль, плішка, пломбір, револьвер, свердло, сворінь*); назви транспортних засобів, їх складових частин (*віз, дишіль, колісниця, люшня, мотор, плужечок, орчик, циліндер*); назви осіб (*вуйко, герой, грузчик, козак у червоній шапці, свекор, фірманець*); назви предметів їжі (*кавалок пляцка, ковбаса, ковбаска, ковбасонька, мелай, сало,*

⁶⁵ Wężowicz-Ziółkowska Dobrosława. Miłość ludowa. – S. 161.

шкварок); назви музичних інструментів (*клярник, пищавка, ручка від баса, смичок, сопілчина, цимбал*); предмети одягу (*жупан, китичка, кутас*); деякі оказіоналізми чи оноματοпеїчні утворення (*піненька, пундер, шванець*). Є серед цих назв іменник *господарство*, який часто вживається саме в такому значенні і в усному мовленні людей, та універсальний, як виявляється, іменник *біда*, що дуже часто використовується в піснях еротичного змісту для евфемістичного позначення жіночого „єства“. Далі наведемо приклади, ілюстрації, хоча й не на всі наведені назви, оскільки, по-перше, деякі з цих ілюстрацій уже наводилися раніше, а, по-друге, деякі з них через свій занадто відвертий контекст не можуть бути тут представлені. У наведених прикладах виділятимемо не тільки чоловічі назви, але й жіночі, хоч вони вже, можливо й ілюструвалися раніше.

Почнемо із флористичних назв:

барабольки –

Ой гуцули, ой гуцули, ой гуцули-бойки.

Сорочина по коліна – видно барабольки (Куняк, 411);

біб –

Зачіпавсі зо мнов хлопец низенького росту,

На колінах пархи має, на бобі коросту (із власн. архіву);

бобик –

Полюбила тракториста, така її долі.

В нього [руки] у солярці, бобик в солідолі (Куняк, 431);

будяк –

Полола моркву і пастернак, / Сколола ноженьку на будяк.

Коле, коле ноженьку будяком,

Болить мене серденько за дяком (Бандурка, 13);

буряк –

І батько велів, / І мати казала, / Сама захотіла

Червоного буряка / До білого тіла (Бандурка, 77);

гриб —

*Ой дівчина в темнім гаї грибочки збирала
Та знайшла такого гриба, що ледве підняла.
Тепер більше вже не ходить у гаї за грибами,
Бо маленьке грибенятко дригає ногами (із власн. архіву);*

кабака —

*Баба діда сповадила,
За кабаку погладила (Бандурка, 64);*

колосок —

*Гусак гуску кличе, / Крізь тин колосок тиче:
— Ой ти гуско моя, / Ти голубко моя,
На тобі колосок з їсти,
Пусти мене на черево злізти (Бандурка, 37);*

корінець солодкий —

*Ой плакала дівчинонька, як жмикала портки.
— А де ж ти ся звідси подів, корінець солодкий?*

(Куняк, 452);

корінь —

*Де ти такий уродивсі, ти мій милий Дмитре,
Шо сам ходиш попри землю, — корінь на півмитра!*

(із власн. архіву);

кукурудза сира —

*Кукурудзу сиру їла, / Кукурудза набубніла.
— Чи ти, доню, ошаліла —
Кукурудзу сиру їла? (Бандурка, 19–20).*

кульбака —

*Коли б мені сивий кінь, — / Я кульбаку маю —
Поїхав я на майдан, / Там дівчину маю (Бандурка, 112);*

морковця —

*— Добровечір, кумцю моя, / А в городі свинка твоя.
„Нехай, кумцю, ночує, Вона морковцю чує“ (Бандурка, 94);*

помідори —

*Ой музики, музиченьки, та як вам не встидно,
Розщепилися штани — **помідори** видно (Куняк, 421);*

прутень, шулюк —

*А я хлопиц з Хімчина, в мене **прутень** з качіна,
А я хлопиц із Трачьи, в мене шулюк з копачьи
(із власн. архіву);*

цибух —

*Любка моя дорогенька, за паню ті маю,
Коби-с дала **файфурика** — я свій **цибух** маю!
(записано від П. Арсенича);*

червоне ябко —

*Ой гадка ми, моя мамо, ой гадка ми, гадка,
Любка кусав, мені давав **червоного ябка** (Бандурка, 212);*

шишка —

*Під їлкою спала, / Не дівкою стала:
З гори покотилася / Да на **шишку** пробилася
(Бандурка, 148).*

Далі подамо приклади на використання зоонімів у ролі евфемістичних субститутів:

блоха —

*Ночувала-м я в льоху,
Натоптала-м на **блоху**.
Ой піду я до попа сповідатися,
Та й за тую **блоху** признаватися... (Бандурка, 87);*

бугай —

*Не йди, дівчино, у поле: / Там тебе **бугай** сколе
Довгою **тичиною**, / Не будеш дівчиною (Бандурка, 32);*

воробчик —

*Ой Марічко білявенька, любя Марієчко,
Пусти ж мого **воробчика** у своє **гніздечко**
(запис. від П. Арсенича);*

КОТИК —

*Цапу-лапу по драбині,
Заліз котик до скрині* (Бандурка, 85);

КОТОК —

*Продрав коток стелю / Да упав у постелю.
Потіль качався, валявся,
Покіль Марусі між ноги убрався* (Бандурка, 60);

курка з пазурами —

*Ой нікому так не добре, та як бідній сироті,
З їла курку з пазурами, воркотить їй в животі*
(Гулей, 317);

лошук —

*Йшов староста дорогою та й щось собі мошив,
Ворота сі розтворили, лошук сі сполошив* (Куняк, 430);

окунь —

*Була собі риба-плітка, / А стояла вона собі скритка.
Где ся взяв окунь / Да не дав їй спокій,
Як її зажелив, зажелив, / Аж її заболів, заболів*
(Бандурка, 7–8);

паршук —

*То ж то мене поре, ріже, / Як до мене паршук лізе!
Ой коб гарний і догідний, / То б забула за всі злидні*
(Бандурка, 85);

півень, рак, хвіст —

*Трохи мене рак не поранив,
Да спасибі, дядько побачив.
Трохи мене півень не попірчив:
Уже був хвіст розтопірчив* (Бандурка, 37);

півник, півничок —

*Курочка сокоче, / Бо півника хоче,
А півничок краче, / На курочку скаче* (Бандурка, 21);

пташок з крильцем —

*Біда мені, біда, бідній сиротині,
Зїла пташка з крильцем — дере всередині (із власн. архіву);*

сова —

*Ой сиділа на припічку, сиділа, сиділа,
Аж тут сова вітріщена в дучку залетіла.
Та я буду на припічку сидіти, сидіти,
Може, друга сова схоче в дучку залетіти (із власн. архіву).*

Іменник *худобинка*, який уживається в ролі евфемізму, уже наводився в розділі про фразеологічні сполучення як назви інтимного акту; цей же іменник, а також його синонім *худібка* ми використали також для перекладу польської пісеньки ще з 1700 року, яку записала Д. Венжович-Зюлковська на Мазовщі і наводить у згадуваній праці. Прочитуємо її тут:

*A tam-ci ja tam, troje bydelecka,
A u mojej kochanecki ciasna oborecka.
A bodejze to bydelko wszystko wyzdychało,
Inom-ci jedno wepchną, a dwoje zostało⁶⁶.*

У нашому перекладі це могло б звучати так:

*Ой маю я, маю аж три худобини,
Тісна загородка в моєї дівчини.
Бодай та худібка була поздихала,
Тільки одне загнав, двоє позостало.*

Досить часто в пісенному фольклорі зустрічаються у ролі евфемістичних заміників чоловічого дітородного органа різноманітні господарські та побутові предмети. Наведемо деякі приклади:

брус, брусок —

*Ой на трави зелененькі впали буйні роси,
Прийди любку-косарику, віклепай ми косу.*

⁶⁶ *Węzowicz-Ziółkowska Dobrosława. Miłość ludowa. — S. 1 52.*

*Моя коса неклепана та висит на клинку,
Маєш, любку, острый брусок прийди на годинку.
Моя коса неклепана з минулого року,
Прийди, любку, відмантачиш, маєш брус нівроку*
(із власн. архіву);

гачок —

*...А легіник був моторний, почав обіймати
Та й спідничку у дівчини вище підоймати.
Найшов вушко під черевком, зачепив на гчок,
Дівчина сі розплакала, шо ї зробив знчок* (із власн. архіву);

гвоздець, яструбець —

*Ой чия то курочка / Да по вулиці ходила,
Заросилася, замочилася, / Хвостичок опустила?
Ганноччина курочка / Да по вулиці ходила,
Заросилася, замочилася, / Хвостичок опустила!
Ой де взявся яструбець / Да вбив гвоздець під хвостець:
Тая курочка — наче не вона —
Засокотала, вгору полетіла...(Бандурка, 160);*

голка —

*Ишли дівки з Яворівки та й запали вовка,
Цілу ніч вони шукали, де у вовка голка* (Мельникович);

дармовис —

*Дід до баби підбивавсі, хоть голова лиса,
Обіцьив ї показати свого дармовиса* (із власн. архіву);

дзигарнічка —

*Сидит дідо за комином, баба на припічку,
Дідо бабі показує свою дзигарнічку* (із власн. архіву);

драпачище —

*Давала ми молодиці вой цілу зарплату,
Аби я ї від пороху віпуцував хату.
А я узыв драпачище, шурую бідище,
Гірка ж моя головонька, який порошище!* (із власн. архіву);

дрончик —

*Казала йому приходити молода Павліна,
Бо учула, що він має дрончик по коліна (із власн. архіву);*

клинок —

*Дід бабі санки гне, / По чотири клинки б'є.
Постій, бабко, / Бо ще слабко,
Заб'ю п'ятий — / Буде сладко (Бандурка, 57);*

кльоцок —

*Ой шасть, кума дасть / По череві кльоцком,
Як зроблю кумі сина, / Назвімо Стецьком (Бандурка, 17);*

коштурик —

*Старі стали-смо, мій діду, така наші доли,
З твого зробивсі коштурик, з мої — парасолі (із власн. архіву);*

путо —

*Питаїсі старий зьиті, ци він має віно,
А той їму показує путо по коліно (із власн. архіву);*

скалка —

*Через пліт лізла, / Скалка в ногу залізла:
Ой козаче, йди помози, / Вийми скалку з ноги (Бандурка, 99);*

тичка —

*Ой дівчино-дівчинонько, в мене така гадка:
В тебе мицька волохата, в мене тичка гладка
(із власн. архіву);*

товкач —

*Затужила молодиця: хоч бери та й плач —
Поламався, позгинався від ступки товкач.
Вже не буде товкачити у ступці товкач,
А ти сиди, молодице, та хоч плач, хоч скач (із власн. архіву);*

чесало —

*Ой Марічко, Марієчко, Марічко-чечері,
Прийшов би-м ті розчесати на чічці кучері.*

*Чесав, чесав аж до рані, шо аж сонце блисло,
Аж **чесало** зігнулося, як батіг, повисло (із власн. архіву);*

чубук довгий —

*Ой у тебе **тютюн** добрий, / А у мене **чубук** довгий,
Ой дай мені **тютюну** — Навстоячки потягну (Бандурка, 54);*

те, що мак тре —

*Ой казала приходити дівчина Тереса
Та й казала приносити **того, що мак треться** (Гулей, 237).*

Близькою до наведених вище евфемізмів є група лексем на позначення різноманітних інструментів:

гибель —

*Дідо вмер, дідо вмер, а баба не в горі —
Залишив він свої **гиблі** в бабиній коморі (із власн. архіву);*

коса (тупая) —

*Треба куми просити, / Щоб дала косити.
— Коси, кумцю, кілько хоч, / Тільки трави не толоч.
Моя **трава** густа, / Твоя **коса** тупая (Бандурка, 17);*

ножик —

*„Ой мамцю, мамцю, / До комори ведуть!“
— Цить, доню, / Тобі меду дадуть!
„Ой мамцю, козак / На мене лізе!“
— Цить, доню, / Він тебе не заріже!
„Ой мамцю, вже й **ножик** виймає!..“
— Цить, доню, він Боже думає! (Бандурка, 142);*

пломбір —

*Коби я ся, молоденька, та й сего дожила,
Щоби-м собі межи ноги лічильник вложила...
Та я знаю, що то треба лічник пломбувати.
Але треба до тих пломбів добрий **пломбір** мати (Куняк, 458);*

пістолі —

*Умер вуйко, умер вуйко та й лежить на столі,
Вуйна ходит та й голосит — пропали **пістолі** (із власн. архіву);*

револьвер —

*Дідо має револьвера, баба має міну,
Полягають на печі і б'ють по Берліну* (Куняк, 438).

У народних піснях нерідко зустрічаються в ролі евфемістичних заміників назви частин тіла людини чи тварини, наприклад:

голова лиса, чорне тіло —

*Катерина полюбила / Старого Дениса,
А в Дениса чорне тіло / І голова лиса* (Бандурка, 115);

головочка —

*Горобей по бочечці скаче, / Заглядає у вороночку:
— Бідная моя да головочка, / Що малая да вороночка,
Що не влізе да головочка* (Бандурка, 77);

гулька —

*Ой плакала дівчинонька, голосно криччала,
Де сі тота гулька діла, шо в штанах стирчала*
(із власн. архіву);

гульочка —

*У пахучім оборозі дівчина заснула,
Цілу нічку йкас гульочка в плечі ї тиснула* (із власн. архіву);

дойок —

*Ой легойка коломийка, легойка, легойка,
Обернися, дівчинонько, черевом до дойка* (Куняк, 423);

жила, сустав —

*А я хлопець жвавий, жвавий,
Хитаються в мене жили;
Не так жили, як сустав,
Бо межі дівками став* (Бандурка, 106);

*Ой дівчата мої милі, / Болять в мене усі жили.
Не так жили, як сустави.
Один сустав — / Да й той устав* (Бандурка, 50–51);

кишка, шишка, долото, свердло —

Під сосною спала. / Шишка в [...] впала.

Долотом довбав — не видовбав,

Свердлом вертів — не вивертів;

Всадив кишку — вийняв шишку (Бандурка, 81);

природжіні —

Скакав баран через паркан та й через воріні,

Полюбила баба діда через природжіні (Куняк, 442);

п'ята (нога) —

Тупу, курочки, тупу: / Чотирі ножечки вкупу;

А п'ята коротша, / Од меду солодша (Бандурка, 142);

Ой дубці, кажи, дубці, штири ноги вкупці,

А та п'ята найкоротша, але найсолодша (Куняк, 459);

ріг —

Стоїть Зоська під хлівком, кличе Петрика бичком.

Як Петрусь свій ріг приправив, цілу Зоську подірявив

(із власн. архіву);

слухний палець —

„Дай же мені, дівчино, на бандурку грати,

Маю слухний палець перебирати“ (Бандурка, 169).

Назви транспортних засобів, їх частин:

колісниця —

Ой пішов я до олійні зичити олію,

Смарувати колісницю, возити Марію (Гулей, 276);

Ой дівчино, дівчинонько, не тріси спіднищев,

Не я буду, а заїду в біду колісницев (Куняк, 422);

люшня —

Їхав гуцул з полонини дерев'яним возом,

За ним дівка дріботіла зі своїм обозом.

Та й хотіла під їхати, фіру здогонила,
Зачепиласі за **люшню** та й сі поранила (із власн. архіву);

мотор —

Їхав шофер з Коломиї та й не обзираєсі,
Капот їму розщепивсі, **мотор** показавсі (із власн. архіву);

З горбичька на горбичьок Коцьо кочульовси
І до села Ковалівкі ікос прибудовси.
Тут чьорнява Катерина їго покохала,
Шовечьора до серденька їго пригортала.
Так уни си любо-мило кохали, кохали
Та аж трое никольиток собі пристарали.
Тепер вже си їх кохані скінчьило, скінчьило,
Бо кінчьиеси у Коці в **моторі** мастило (із власн. архіву);

плуг —

Мій **плуг** не оре, / **Цілини** не бере?!
Заліза тупії, / Бо літа молодії! (Бандурка, 144);

плужечок —

Стишився, знизився, як лис — / Дівчині **борозну** притис.
Ото-то, дівчино, брач, / **Вирвав борозну** тобі, хоч плач.
А я той **плужечок** скрушу,
А тебе, серце, любити мушу (Бандурка, 18).

Назви страв та продуктів харчування людини як замітники
прямих назв чоловічого органа:

кавалок пляцка —

Ой багацька дівчинонька, багацька, багацька,
Дала личко цілувати за **кавалок пляцка** (Гулей, 250);

ковбаса —

Чоловіче Матвію, / Не бий серце, в неділю.
Бий мене в середу — / **Ковбасою**, що спереду (Бандурка, 51);

ковбаска —

Прийшов Ключко / Під віконечко
Та й кличе... / Підняв запаску,
Вийняв **ковбаску** / Та й тиче (Бандурка, 137);

ковбасонька —

Ой летіли білі гуси попід небесонька.

Портки ми ся попоролі — висить ковбасонька (Куняк, 451);

мелай —

За кавалок мелая дала мама, дала я.

А ти, мамо, більше дай, бо ти з'їла весь мелай (Куняк, 462);

сало —

Ой казала дівчина, / Що гарбуз не доріс;

Як мі дала половину, То-м насилу доніс.

Гарбуз — добра трава, / До гарбуза треба сала...

(Бандурка, 111);

шкварок —

Ой дівчино, я дам шкварок, лиш покажи свій дзигарок.

Показала та й сховала, я не видів, який мала (Гулей, 318).

Назви осіб:

вуйко —

Дівчино-моргулько,

Була би-с сі не віддала, якби не мій вуйко (Куняк, 127);

герой —

Та й голя, та й голя!

Ширінька сі розщепила та й видно героя (Куняк, 458);

грузчик —

Їхав шофер дорогою та й не обзирався.

Ширінка сі розщепила, грузчик показався (Куняк, 458);

козак у червоній шапці —

Приходив козак в червоній шапці,

Полапав Химку да й сів на лавці.

Химка зраділа, / В долоні плеще,

Устань, козаче, / Полапай іще! (Бандурка, 39).

Назви музичних інструментів:

клярник 'кларнет' —

*Ой казала приходити та стара Павліна,
Та казала приносити **клярник** по коліна (Мельникович);*

пищавка —

*Вдячна тобі Войтку, за **пищавку** з шортів,
Ой вона ж так грала, що я аж дрижала (із власн. архіву);*

смичок —

*Ой то добре скрипалеви, шо він **смичком** тьигне,
Від него сі не сховаєш — усюди досьигне (із власн. архіву);*

сопілчина —

*Ой любила танцювати молода дівчина,
Коли її вигравала моя **сопілчина** (із власн. архіву);*

цимбал —

*Цимбалістий, цимбалістий, у **цмбал** ударив,
Фалили йго молодиці, шо добре цимбалив (із власн. архіву).*

Назви одягу в ролі евфемізмів:

жупан —

*„Ой ти, ляшку, черноусий,
Чому в тебе **жупан** куций?“
— Мене дівки підпоїли,
Жупан мені вкоротили (Бандурка, 132);*

китичка —

*Сидит Грицько на припічку,
Прив'язав собі на ниточку:
З **китичкою** ся забавляє,
За ниточку потягає (Бандурка, 108);*

кутас —

*Не дивітсі, дівчѣитонька, я малий не всюди.
У мене є такий **кутас** — дивуютсі люди! (із власн. архіву).*

Оказіоналізми:

пiпенька –

Як iдете у пiпеньки, берiть нашу Сеньку.

*Наша Сенька не слiпенька, видить, де **пiпенька** (Куняк, 63);*

пундер –

Наварендер пирогендер, натопендер сандер,

*Як ми дандер попоiндер, аж ми **пундер** встандер (Куняк, 84);*

шванець –

Та лiг козак на подушки та й гукає:

„Чи тут моя Хима є, чи немає?“

Ой хить, Хима спить,

Хитю, хитю та й не знає,

Що козаченько гукає...

*Всунув козак **шванця**... та й гукає:*

„Чи тут моя Хима є, чи немає?“ (Бандурка, 136-137).

Абстрактні назви:

бiда (велика) –

*Стоiть Пилип над водою / З великою **бiдою**:*

Дiвки кричать: „Пилип, Пилип!“

*А вiн **бiдою** телiп, телiп (Бандурка, 99);*

господарство –

Як шандарi не любити, як шандарь – начальство,

*А в шандарi у порьидку усьо **господарство** (iз власн. архiву).*

Тут наведені ілюстрації до всіх евфемістичних заміників, які можна було навести. Разом з тим ціла низка назв як жіночого, так і чоловічого статевого органа залишилася без ілюстрацій, оскільки вжиті вони в неблагопристойному контексті. Деякі з назв тут пропущені також, оскільки були вжиті в ілюстраціях у попередніх розділах, окремі з них свідомо повторюємо ще раз.

Питання про заміну евфемізмами прямих назв фалоса було б висвітлено не повністю, якби не назвати та не проаналізувати назви предметів, з якими він порівнюється в українському

пісенному фольклорі. Як і жіночий орган, чоловічий „інструмент“ має вельми цікаві, хоч інколи й дещо грубуваті, звульгаризовані порівняння. Це, зокрема, такі: як *батіг*, як *смичок*, як *ручка від баса*, як *гадина краса*, як *гусіча* (гусяча) *шия*, як *півкарабіна*, як *люфа від танка*, як *дишель*, як *від воза орчик*, як *той кілочок*, як *макогін*, як *коштур*, *коштурик* тощо, тобто всі ці предмети мають неабиякі розміри. Наведемо деякі приклади:

як гусяча шия —

*Горит, горит Отинія, горит Коломия,
А дід має таке файне, як гусіча шия;*

як смичок від баса —

*Ой, родила мене мати на самого Спаса
Та й ми дала такий **сворінь**, як **смичок від баса***

(із власн. архіву);

Впадає у вічі особлива гіперболізація в субституції чоловічого дітородного органа, особливе хизування його силою та розмірами, з чого можна зробити висновок, що авторами подібних коломийок є в основному чоловіки, які самі себе й вихваляють, бо важко було б сподіватися, що такі гіперболізовані оцінки чоловічій „гордості“ (як *гусяча шия*, як *ручка (смичок) від баса*, як *півкарабіна*, як *люфа від танка*, як *билень*, *дишель*, *драпачище*, *клярник*, *кльоцок*, *ковбаса*, *кутас*, *лаба ‘лапа’*, *макогін*, *путо*, *тичка*, *тичина*, *товкач* тощо) дає жінка.

Правда, в деяких коломийках своє захоплення чоловічою мугутністю висловлює таки дівчина:

*Де ти такий малий віріс, миленький мій Петре,
Прутень пу землі волочиш, сам не маїш метра...
Де ти такий уродивсі, ти мій милий Дмитре,
Шо сам ходиш попри землю, — **корінь** на півмитра!*

(із власн. архіву).

У багатьох коломийках, навпаки, спостерігається легка іронія, кепкування з хлопця, чоловіка у зв'язку з його незнач-

ними фізичними даними та можливостями в сексуальних справах.

*Йшла дівка дорогою, здибала Сергія,
Подивиласі на кінчик – слабонька надія* (із власн. архіву);

або:

*Ой гуцули, ой гуцули, ой гуцули-бойки.
Сорочина по коліна – видно барабольки* (Куняк, 411).

Часто героєм коломийок виступає не молодий хлопець, коханець, а старий дід, який демонструє своє геройство перед бабою:

*Росте густа смережина, зелена хвоїна,
Дід хвалився, що він має кльоцок до коліна* (із власн. архіву).

Правда, це вихваляння діда часто є тільки бравадою, а насправді:

*Сидит дідо за комином, баба на припічку,
Дідо бабі показуї свою дзигарнічку.
Сидит баба на припічку та й з діда смієсі –
Дзигарнічка не блимає, а дід задаєсі* (із власн. архіву).

Як видно із текстів, еротичним пісенькам властиві, крім усього, ще й гумор, іронія, інколи саркастичне змалювання ситуації.

На завершення слід зауважити, що деякі евфемізми в коломийках мають універсальну семантику, можуть уживатися для заміни табуйованої назви як чоловічого, так і жіночого статевого органа. Це, зокрема, іменники: *самоскид*, див. с. 116 – чолов. та с. 131, 186 – жіноча назва, *коса* – с. 60 або 205 – чолов., а 185 та 203 – жіноча, *бараболя*, *барабольки* – с. 198 або 213 – чолов. і с. 81, 172 та 215 – жіноча, *сало* – с. 65 або 209 – чолов., в інших випадках – жіночі назви.

VIII. Назви місця любовних зустрічей

Як видно з прикладів та наведених ілюстрацій, у народних піснях оспівується кохання сільських мешканців, тому й усі реалії, які виступають тлом для цього кохання, відображають в основному сільський побут, природу, життя людини, пов'язане із селом. Зрозуміло, що й місця потаємних або і явних інтимних зустрічей закоханих людей, — це в основному природа; часто це можуть бути дуже несподівані місця, оскільки приємне і невибагливе кохання простих людей не вишукує собі якихось спеціальних романтичних, комфортних, екстра умов. Воно реалізується, як це помітила і польська дослідниця, всюди, де зустрінуться коханці, де їх захопить бажання і пристрасть⁶⁷. У переважній більшості випадків ці любовні сцени відбуваються на природі, де немає свідків, у затишних місцях, де коханці можуть спокійно віддатися своїм почуттям і своїй пристрасті, зокрема: *близенько потока, в бараболі (в бараболях), в кущах, в лісочку, в оборозі, в околоті, в саді, в сінях, в stodолі, в терни, за хатою, коло грушки, коло сливки, на вільховій жердці, на дзвониці, на дірявім мосту, на дривітні, на зарінку, на зеленій фої, на зеленім лузі, на зеленім зрубі, на зеленім сіні, на каміню, на колючім дроті, на нивці, на пісочку, на плоті, на соломці, на толоці, на тоці, на фасолі, на терміттю, на трісках, під бучками, під вербищем, під дубом, під зеленими листками, під копицею, під кучев, під кущиком молоденьким, під кущиком-рокитою, під муром, під рясним горіхом, під сливками, під смерічков, під терном-терном, під явором, серед леду, у пахучім оборозі, у смеречині, у stodолі,*

⁶⁷ Węzowicz-Ziółkowska Dobrosława. Miłość ludowa. — S. 178.

у фасолі, у цибулі, через пліт тощо. В одній із пісень засвідчене місце зустрічі „в місті славнім, в домі крайнім“.

Зустрічі можуть відбуватися не тільки на природі, але й у приміщенні — біля припічка, коло п'єца, на драбині, на запічку, на лавці, на постелі, на печі під кожухом, на „полу“, на припічку, на столику, на стриху, під синіми килимами і под. Отож, із принаймні сімдесяти зафіксованих у піснях місць інтимних зустрічей понад п'ятдесят — це природа і лише чотирнадцять, не враховуючи стодоли, обороги, — у приміщенні. Наведемо деякі контексти:

близенько потока —

*Мене мати породила близенько потока
Та казала: — Рости, доню, тоненька, висока! (Шумада);*

в бараболях —

*З-за кордону вандрувала,
В бараболях ночувала;
Гіркі ж мої бараболі,
Де ся мацну, то мня боле (Бандурка, 95);*

в лісочку по пісочку —

*— Ой козаче, козаченьку, де-с ся заталапав?
— Я в лісочку по пісочку дівчиноньку лапав (Бандурка, 186);*

в місті славнім, в домі крайнім —

*Згубила я щастє, долю, та через неволю,
В місті славнім, в домі крайнім, гультаю, з тобою
(Бандурка, 181);*

в оборозі —

*А я спала в оборозі, а там була яма.
Хлопців було двадцять штири, а я була сама (Куняк, 416);*

в саді під сливками —

*Зрадив мене мій миленький в саді під сливками,
Та й не можу я стояти в церкві між дівками (Гулей, 248);*

в сінех на фасолі —

*Пішла-м сночи до сусіда позичити соли,
А сусіда жінку гонит в сінех на фасолі (із власн. архіву);*

в стодолі —

*Ой то я сі сповідала перед руським попом,
Що не буду жартувати ні з паном, ні з хлопом.
Ой то я сі сповідала в місті у костьолі,
Ще-м забула оповісти, що-м була в стодолі* (Бандурка, 193);

в стодолі на тоці —

*Мене мати породила в стодолі на тоці,
Дала мені чорні очі моргати на хлопці* (Гулей, 225);

в терни —

*Ой до тої дівчиноньки, до тої, до тої,
Що давала пички в терни з запащини свої* (Куняк, 423);

за хатою —

*Гей, я тую багатую
Сім раз бачив за хатою* (Бандурка, 102);

коло грушки —

*А в нашої кажи, дружки кучеряві мушки.
— А хто її скучерявив? — Дружба коло грушки* (Куняк, 248);

коло сливки —

*Ой пішов я до попа позичити пилки,
А піп свою попадю грає коло сливки* (Куняк, 443);

на високій лавці —

*Колисала баба діда на високій лавці,
Та так його вколисала, що устав аж вранці* (із власн. архіву);

на вільховій жердці —

*Колисала баба діда на вільховій жердці.
Не могла го вколисати, поки не нажерсі* (Куняк, 314);

на дірявім мосту —

*— А де ж ти була, забарилася?
— На дірявім мосту провалилася.
— Ой хто ж провалив?
— Да козак Северин.*

— *Ой хто ж рятував?*

— *Запорожець Іван (Бандурка, 53);*

на дривітні, на плоті, на колючім дроті —

Вчера-м дала на дривітні, а нині на плоті,

А ше буду пробувати на колючім дроті (із власн. архіву);

на зеленім лузі —

Не вір, дівко, парубкові, як тому котюзі,

Бо він тебе вінка збавить на зеленім лузі (Гулей: 248);

на зеленім сіні —

Мене мамка породила на зеленім сіні

Та дала мі біле личко — цілуйте легіні! (Шумада);

на камінню —

Не хотіла-с в оборозі мені трохи дати —

Тепер давай на камінню — будеш нам'ятати (Куняк, 426);

на поповій нивці —

Попав мене мій миленький на поповій нивці

І сам не знав, що робити моїй синій димці (Куняк, 186);

на соломці —

Ой якби ти, дівчинонько, / Та моторна була —

Ти б нам фитю-митю / Й на соломці дала (Бандурка, 151);

на стриху в цибули —

Ой не співай, не співай, ти старий варгуле.

Тебе тато змайстрував на стриху в цибули (Куняк, 421);

на терміттю —

Фіттю, фіттю, фіттю! Дала йому на терміттю.

— Давай швидше, мій соколе, бо [у спину] коле! (Куняк, 447);

на толоці —

Ой пасла я товар, товар і вівці біленькі,

Загубила-м на толоці вінок зелененький.

Ой пасла я товар, товар, та й ще пасти хочу,

Хоть згубила-м на толоці я цноту дівочу (із власн. архіву);

під бучками —

*Як я була молодейка, то я бички пасла
З гайдучками під бучками, аж ся земля трясла*

(Бандурка, 223);

під вербищем —

*„...Хіба ж я тебе питала / Ой ти, Семен мій!
Як ти батькові давала?“ / Ой, ой, ой!*

Ой там, під вербищем, / Ой ти, Семен мій! (Бандурка, 137);

під зеленими листками —

*Послала бабуся / Свого дідуся
По холодну воду — / Ні діда, ні води.*

Да й баба взаводи:

— Где-сь, мій дідусю, / Где-сь, мій любусю?

— Під зеленими листками —

Забрався з молодими дівками (Бандурка, 10);

під копицев —

*Ой гуцулику-дримбарю, в тебе файна дримба,
Та й не одну-с молодицю під копицев дримбав!*

(із власн. архіву);

під кучев —

Ой під кучев, моя мила, під кучев, під кучев...

Не так-єм ся налюбив, як-єм ся намучив (Куняк, 139);

під кущиком-рокитою, під кущиком зелененьким —

*Потеряла свій віночок / Через дурний розумочок /
Під кущиком-рокитою. / З козаченьком Микитою,
Під кущиком зелененьким*

З козаченьком молоденьким (Бандурка, 42);

під рясним горіхом —

Ой летіла зозулечка та й дуже сумненька.

Та я її запитав, що діє миленька.

Вона мені відповіла із великим сміхом,

Що миленька играєсі під рясним горіхом (Куняк, 210);

під смерічков, на зеленій фої —

*Ой Господи, допоможи весни дочекати
Та й з Марічков під смерічков нічку ночувати.
Із Марічков під смерічков, на зеленій фої,
Хоч би було не стелено, лиш би в супокої* (Куняк, 175);

під терном, терном —

*Під терном, терном, / Під терниченьком,
Там лежить Химка / Догори личеньком...* (Бандурка, 39);

під явором зелененьким —

*Стратила я свій віночок / У неділю в пораночок
Під явором зелененьким / Із козаком молоденьким*
(Бандурка, 229);

у пахучім оборозі —

*Молодого любасика дівчина кохала,
у пахучім оборозі сервіз показала* (із власн. архіву);

у фасоли, у цибули —

*Прийшла баба на весілля — там музики були.
Одні грали у фасоли, другі у цибули* (Куняк, с.440);

через пліт —

*Солоденька ябліночка, солодко зродила,
Ще солодша дівчинонька під нею ходила.
Ой ходила та й ходила, та й яблучка рвала,
Та й молодим парубочкам через пліт давала* (Гулей, 250).

Вище були наведені приклади, які свідчать, що закохані люди місце для пристрасного кохання не вибирають — де зустрілися, де виникло у них нестримне бажання, там і відбувся любовний акт. Розглянемо ще місця кохання в закритому, житловому приміщенні. Це також у рідкісних лише випадках може бути ліжка, а в більшості випадків — будь-де: і біля припічка, коло п'єца, на драбині, на запічку, на лавці, на печі, на печі під кожухом, на полу, на припічку, на столику, на стриху, під синіми килимами і лише раз — на „моїй“ постелі. Оглянемо ілюстрації:

КОЛО ПЕЦА —

Коло пєца навстоячки

Жерновала корець гречки.

Гірка ж мені тая гречка,

Обдерлася, як овечка (Бандурка, 89);

на драбині —

Лізла кітка на горище, наздогнав її котище,

Наздогнав ї на драбині і тряс її дві години (із власн. архіву);

на запічку, на припічку —

На запічку, на припічку тато й мама ріжуть січку.

Нарізали аж три міхи, заміняли за горіхи (Гулей, 337);

на запічку, на припічку, на столику —

— Відти гора, відти скála,

Скажи, серце, з ким ти спала?

„Ой спала сама з собою,

Прийди, прийди, буду з тобою.

Їдну нічку на припічку,

Другу нічку на запічку,

Третю нічку на столику, —

Прийди, прийди, соколику“ (Бандурка, 113);

на печі, на лаві —

Та спасибі батькові, / Та спасибі матері,

Що нас добули. / Як нас добували,

Жито розсипали / Вночі на печі (Бандурка, 71);

Латав бабу на печі, / Латав і на лаві,

Да не роби вража бабо, / На все село слави (Бандурка, 45);

на печі, на полу, на лавці —

Ой кумусю, кумусю, / Позич пшона на кашу.

— Не позичу не продам, / Прийди, серце, дарма дам,

Прийди, серце, уночі — / Будем товкти на печі,

Прийди, серце, у пору — / Будем товкти на полу,

*Прийди, серце, вранці — / Будем товкти на лавці,
Будем, будем, будем / Товкти обоє (Бандурка, 15);*

на печі під кожухом —

На печі під кожухом

Зробив хлопця з одним вухом.

Чоловіче, де ти ходиш, /

Чом ти вуха не доробиш? (Бандурка, 48);

на печі, на припічку, на лаві, на постелі —

А на печі гаряче, на припічку тісно,

А на лаві студено, на постелі смішно (Бандурка, 213);

на моїй постелі —

Закувала зозуленька в городі на хмелі:

Не раз ти ся, дурню, виснав на моїй постелі (Бандурка, 213);

під синіми килимами —

„Ой ти, дівко, Катерино,

З ким ти сю ніч ночувала?“

„З школярами, з школярами,

Під синіми килимами“ (Бандурка, 131).

Можливі місця кохання у сільській, та особливо в гірській місцевості описує письменниця Марія Матіос в уривку, який уже наводився вище. Процитуюмо його ще раз: *„Один він [Іларій] знає, під чийми ворітьми фиркав його розумний кінь, у чийх малинниках червонилася шовкова трава від згублених дівочих вінчиків, що рік за роком котилися з афинників у малинники, з малинників — в оборози, з оборогів — на запашні передзимні сіна, в удовині перини, з удовиних перин — у ретельно прибрані комори пишних сільських молодниць, що одною рукою молилися Богу коло своїх шлюбних чоловіків, а другою давали у вікно знак Іларієві“⁶⁸.*

⁶⁸ Марія Матіос. Нація. — С. 192.

ІХ. Післямова

На цьому можна було б і завершити огляд еротичних та сороміцьких українських народних пісень на предмет виявлення в них евфемістичних заміників прямих назв статевого контакту між закоханими людьми та інтимних частин тіла чоловіка і жінки.

Як видно, лексика, за допомогою якої змальовуються сцени кохання та позначаються його незмінні й обов'язкові атрибути, уже сама собою є експресивною, емоційно зарядженою, несе в собі позитивний або негативний аксіологічний заряд, емоційний потенціал, вона впливає на загальне емоційне тло народної пісні, спонукає читача чи слухача до певних висновків, до певного схвалювання чи засудження ліричного героя тощо.

У пропонованій читачеві праці була спроба якнайповніше представити усю цю лексику, проілюструвати її використання в українських народних піснях та коломийках. Разом з тим мусимо констатувати, що тут не було можливості навести буквально всі ілюстрації до виявлених евфемізмів-субститутів, оскільки досить значна частина їх вжита часто в непристойному контексті. У багатьох українських сороміцьких коломийках любовні сцени висвітлюються вельми прозоро, хоч самі евфемізми є безневинними, нейтральними лексемами-апелятивами. У таких випадках вони, фактично, набувають значення прямої номінації, тому й мають інколи дещо звульгаризований присмак.

Крім того, тут немає гарантії, що якісь цікаві лексеми-евфемізми могли бути просто непомічені автором при

суцільному виписуванні їх із збірок українських народних пісень. Тут продемонстровані лише ті приклади, які вдалося зафіксувати, але й ті, що тут наведені, свідчать про велику дотепність, почуття гумору авторів пісень та коломийок, їх уміння дібрати влучний вислів, образну метафору для заміни табуйованого слова. Українські пісні та коломийки про кохання, як бачимо, дають багатий матеріал для роздумів. Очевидно, слід було б детальніше проаналізувати й описати художні засоби, яким вони завдячують своєю унікальністю та оригінальністю.

Без сумніву можна стверджувати, що в українському пісенному фольклорі, у піснях та коломийках про кохання, про шлюбні та дошлюбні інтимні стосунки між молодими людьми існує еротичний код, який розшифровується або за допомогою контексту, або через внутрішню форму евфемістичного замітника прямої номінації.

Отже, арсенал евфемізмів в українських коломийках любовно-еротичного змісту є дійсно багатим, барвистим і живописним, у чому ми могли переконатися, оглянувши приклади, які були виявлені в збірниках українських народних пісень і тут продемонстровані. Можемо скромно заявити, повторити, що це була тільки певна спроба зібрати й продемонструвати це лексичне та фразеологічне багатство української мови, яке використовується з метою евфемізації та образного зображення інтимного життя людей.

На завершення вважаємо за доцільне навести ще уривок з поеми Тараса Шевченка „Гайдамаки“, у якому змальовується сцена кохання, інтимної зустрічі Яреми та Оксани. Цей уривок, до речі, також наведений у багато разів цитованому тут збірнику українських сороміцьких пісень „Бандурка“. Отже, текст, без коментарів:

*Шеліст!.. коли гляне:
Попід гаєм, мов ласочка,
Крадеться Оксана.
Забув; побіг, обнялися.*

*„Серце!“ – та й зомліли.
Довго-довго тільки – „серце“,
Та й знову німіли.
„Годі, пташко!“
„Ще трошечки,
Ще... ще... сизокрилий!
Вийми душу!.. ще раз... ще раз...
Ох, як я втомилась!“
„Одпочинь, моя ти зоре!
Ти з неба злетіла!“
Послав свитку. Як ясочка,
Усміхнулась, сіла.*

(„Гайдамаки“).

Х. Індекс виявлених евфемізмів

10.1. Сталі словосполучення на позначення інтимного процесу

- бабів боронити – 103, 149
бика здоїти – 87, 154
бити плішку – 110, 149, 160, 188
бички пасти – 86, 94, 156, 157
бідки грати – 91
бобичок посіяти – 81, 149
бобу наїстися – 78, 79, 81, 153, 160
бородою покивати – 91, 149
брати воду з бочки – 103, 149
брати воду з криниці – 149,
буряченьки садити – 69, 15, 158,
вертіти гузицев – 124
вертіти дірку – 110, 123, 149, 160
вести в лободу – 97, 149
вести під вербу – 97, 149
вести під грушку – 149
взяти під плащ – 103
виганяти блошки – 87
вилізти на когось – 149
вимести сажу – 110
винести в півці – 193, 194
вирвати борозну – 85, 149, 158
виспатися на комусь – 149
виспатися на подущині – 110, 114
виспатися на постелі – 114
витоптати барвінок – 149
виходити поза браму – 103, 153
виходити спати – 110, 153
відправити парастас – 123
віклепати косу – 123
вінка збавити – 30, 52, 217
віночок утратити, згубити – 54, 55,
59, 93, 153, 217, 218
віорати присадибку – 110, 149, 158, 159
вкосити сіна – 83, 129, 149, 158
вкритися ногами – 110, 115, 156
вляти нігролу – 116, 149,
возити когось – 108, 131, 149, 207
впхатисі (убратися) межі ноги – 124, 126, 149
втратити цноту – 75, 153
вуха доробити – 94, 149, 221
гнати худобинку – 87, 149, 181
горіх розколупати – 79, 149, 160
горіх розкусити, з'їсти – 79, 149
горіх розтолочити – 79, 149
гостити парубочків – 89, 153
грати в скрипку – 18, 100, 149, 160
гриба надібати – 161
гриби брати – 153
гріхи пхати (всередину) – 110
громадити сіно – 32, 83, 145
грушку з'їсти – 78, 79, 153, 160

- гудзи розв'язати – 24, 104, 156
 давати бур'яну – 91, 153, 172
 давати запашини – 91, 153
 давати зерня – 153
 давати їсти – 153
 давати ковбаси – 89, 90, 180
 давати пички – 153, 216
 давати сала – 90, 153, 180
 даватися вбіймати – 110, 117, 153
 дати бараболі – 81, 153, 172
 дати віночок – 52, 153
 дати гребінини – 91, 153
 дати зашіночки, китайочки – 108, 153, 183, 184
 дати мнікушкі – 90, 153
 дати молочка – 90, 153, 160
 дати насолоди – 153, 191
 дати подарунки – 91, 98, 153
 дати попáхати – 64, 140, 153, 174
 дати почіхатися – 117, 153
 дати раду – 90, 91, 149
 дати риби – 91, 153, 160, 176
 датися зрадити – 53, 93, 153
 датися на підмову – 53, 64, 93, 153
 датися підмовити – 53, 93, 153
 датися полапати – 92, 110, 117, 153
 дівки зводити – 30, 110, 120, 149
 дірки зашивати – 153, 160
 догори летіти (про спідницю) – 110, 119, 149
 доносити віночок – 52, 53, 153
 допускати до поділка – 110, 112, 153
 дотулятися до стегна 110, 120, 159
 душу закропити – 89, 150, 151
 жару давати – 91, 92, 153
 жито розсипати – 81, 137, 156, 158, 220
 з дівки жінку зробити – 115, 150
 з доріжки зводити – 53, 93,
 з'їсти зерня – 88, 79, 153, 160
 з'їсти курку з пазурами – 88, 153, 160
 з'їсти пташка – 88, 153, 160
 забратися в подушки – 110, 150
 заваляти спідничину – 110, 119
 завести в бараболю – 96, 97, 150
 завести в будяки – 96, 97, 150
 завести в загату – 96, 150
 завести в корчики – 96, 150
 завести в околоту – 96, 150
 завести в смеречину – 96, 150
 завести в темник – 96, 97, 150
 заводити кудись молодіці – 96, 97
 заводити в холод – 96, 150
 загнути копаниці – 108, 111, 150
 загубити верету – 226
 загубити запашину – 83, 103, 153
 загубити фартушину – 55, 72, 103, 153
 загубити (згубити) цноту – 55, 153, 217
 задерти ніженьку – 124, 127, 153
 задерти ноги – 127, 153
 задирати спідницю – 126
 заїхати колісницею – 120, 150, 152, 207
 займати дівчину – 111, 150
 закидати ногу – 124, 126, 150
 закрутити роги – 87
 залетіти в бідку – 111
 залізти в ногу – 69, 154, 204
 залізти в штани – 125, 150
 залізти під спідницю – 150
 замочити стручок – 85, 150

замочити кінчик – 124, 126, 150
 запалити хату – 104
 запхатися між колінці – 124, 126, 150
 заробити сережечки – 94, 153
 затичку відкрити – 116, 153
 затігнути в загату – 96, 98, 150
 заткати каглу – 111, 123, 150, 181
 зачати віддаватися – 111, 153
 збирати сливочки – 159
 зволочити когось – 111, 121, 153
 змайструвати когось – 116, 150
 зробити (з когось) мамку – 94, 115, 150
 зробити бубку – 94, 116, 150
 зробити весіллячко – 94, 122, 156, 187
 зробити вечерю – 95, 156
 зробити горбик, формер – 116, 150
 зробити гоца-кица – 94, 95, 150
 зробити дзюрку в фартушині – 116, 150
 зробити дурниці – 22, 94, 95, 150
 зробити жорна – 94, 95, 150, 159
 зробити значьок – 94, 95, 150
 зробити коновочку – 159
 зробити снідані – 95, 156
 зробити топку соли – 94, 95, 156
 зробити черевину – 116, 150
 зробити штири ходки – 116, 156
 зрубати любку – 104, 150
 зсиляти коралики – 104, 153, 159
 їти в будяки – 67, 153
 їти в кукурудзи – 24, 80, 81, 96, 104
 їти до стодоли – 84, 87, 95, 109, 159
 їсти кубаси – 89, 150, 153, 160
 їсти солонини – 89, 150, 153, 160
 їсточки ревати – 82, 153, 176
 калину ламати – 62, 63, 142, 150
 качьити в болоті – 111, 146
 килим ткати – 104, 153
 кислиці їсти – 78, 79, 153
 кликати в солому – 97, 150, 152
 кликати до стодоли – 98, 150, 152
 клинки бити – 108, 110, 150, 159, 204
 козубеньку згубити – 55, 72, 153
 колосок з'їсти – 79, 84, 124, 153, 160, 199
 колосок тикати – 79, 84, 199
 конем валяти (шось) – 61, 150
 коників пустити в збіжжя – 150
 кониченька до стаєнки взяти – 50
 косити барвінок – 57, 150
 косити сіно – 150
 красти солонину – 88, 150
 красу загубити – 55, 75, 101, 154
 кривулину тикати – 124, 126, 150
 крупи дерти – 84, 156, 159
 кукілю натикати – 61, 158
 кукурудзу (сиру) їсти – 78, 80, 153, 150, 199
 кунку мотати – 92
 кусати горіхи – 150
 кучері чесати – 111, 123, 147, 150
 лазити на когось – 124, 125, 150
 ленок вибирати – 65, 156, 168
 лити воду на шось – 105, 150
 лиш зашумотіти (про спідницю) – 111, 119, 150
 лігати коло когось – 111, 115, 150
 лізти межі ноги – 124, 125, 150
 лягати під хлопа – 127
 мастити колісницю – 88, 108, 111, 131, 150, 207
 меду пити – 25, 69, 81, 153, 160
 між ніженьки вбратися – 125

- міст рихтувати – 160
 мозги крутити – 111, 121, 150
 молоти жито – 81, 82
 молочко помпувати – 89, 150
 молочком напоїти – 89, 153, 160
 мучити до рані – 111, 139, 150, 151
 на бандурці грати – 100, 149, 160, 164, 207
 на гриби ходити – 72, 153
 на кіш сипати – 105, 150, 159
 на печі качьитисі – 111, 123, 156
 на черево злізти – 79, 85, 123, 150, 199
 на шишку пробитися – 68, 153, 200
 набити бочку – 105, 150, 160, 176
 надавити мозолець – 124, 125, 150, 151
 надерти сала – 88, 108, 150, 159
 назбирати жолудиків – 71, 153, 154
 намолотити гороху – 83, 114, 129, 150
 намочити лико – 85, 150
 напитися водиці – 89, 150
 направити ноги – 111, 122, 150
 направити ятку – 111, 150
 напувати коня – 47, 48, 49, 75, 76, 150
 наробити лиха – 94, 150, 151
 наробити шкоди – 94, 150, 151
 наспати (собі) лиха – 105, 153
 настромитися на колик – 69, 153
 натоптати на блоху – 106, 153, 200
 не допустити смерті – 196, 150
 не жалувати смичка – 100, 150
 не жалувати язичка – 100, 150
 ниточку розірвати – 62, 106, 150
 нічку ночувати – 38, 113, 156, 219
 нічку переспати – 100, 156
 носити заплатоньку – 101, 153, 190
 оброку (коневі) дати – 51, 89, 115, 153, 158
 огірочки вибирати – 65, 153, 158, 159
 околотити трясти – 84, 156, 158, 159
 олій бити – 84, 156, 158
 пасти худобу, товар – 55, 72, 156, 227
 пасувати чоботята – 106, 150
 пеленочку дерти – 105, 150, 161
 перебити чорну вовну – 106, 150, 186
 передочком заробити щось – 116, 153
 перстень загубити – 62, 75, 101, 153
 перстень потеряти – 56, 101, 153
 питати (просити) рота – 16, 111, 122, 150
 під кубан упасти – 108, 156
 під шкіру зашити – 111, 123, 150
 підперти піддаші – 106, 156
 піти на бураки – 69
 піти по горішки – 96, 156, 159
 піти у лози – 98, 156
 по гриби ходити – 71, 153, 161
 по кропиві ходити – 69, 153, 192
 по опеньки (підпеньки) ходити – 71, 153
 по раки ходити – 87, 153
 по ряску ходити – 83, 153
 погладити по череві – 124, 126, 150
 погладити спідницю – 119

- подати на коника руку – 49, 153
 подерти (порвати) дранку – 111, 118, 150, 160
 подерти перину – 104, 156
 подерти подолок – 162
 поділити кожному потрошка – 107, 153-154
 подоїти кури – 87, 154, 159
 позбутися віночка – 154
 позбутися спідничини – 102, 154
 показати перелазки – 106
 покрити дівчину – 111, 150
 поломити сумліннясько – 107
 попахати косицю – 140, 150, 174
 попахати рожу – 64, 150, 174
 попарити корінь – 124, 126, 150
 потрапитися межи стегна – 124, 125, 150
 попахати табаки – 150
 поправити коралі – 107
 порвати штанці – 161
 постелити фартух – 111, 115, 119, 154
 постіль слати – 51, 89, 111, 115, 154
 постояти (на череві) дуба – 111, 123, 150
 потеряти цноту – 55
 потоптати барвінок – 150
 потягти в кукурудзи – 95, 96, 150
 пояс зав'язати – 107, 150
 пригорнути(ся) до серденька – 156, 208
 прийняти (пустити) під рядно (ряденце) – 111, 112, 154
 прийняти (пустити) під реберце – 111, 112, 154
 прийти по заплату – 107, 150
 прикладати личко – 111, 120, 154
 принадлежити парубочки – 99, 154
 принадлежити хлопці – 99, 154
 приперти до плота – 124, 127, 150
 приперти до смереки – 111, 122, 145, 150
 приправити ріг – 111, 150
 приспати когось – 113, 153
 притулитися до тіла – 111, 120, 150, 151
 пробити ногу на будяк – 66, 154
 продати віночок – 154
 проколотися на будяк – 154
 проломити кукурудзи – 24, 80, 81, 156, 158
 проорати поле – 111, 122, 150, 161, 187
 проорати нивку – 122, 150, 158, 187
 простилати ленок – 65, 156
 прочуханки дати – 91, 150
 пустити в периночки – 111, 154
 пустити в череду – 111, 154
 пустити коня – 154
 разом нічку спати – 113, 158
 різати січку – 84, 95, 156, 220
 робити неславу – 94, 150
 робити приємне – 94, 96, 150, 151
 робити чоботи – 94, 95, 150
 розгубити вовницю – 108, 154, 192
 роздерти блюзку – 111, 118, 150, 160, 161
 роздерти сорочину – 111, 118, 150, 160
 роздерти фартух – 111, 118, 150, 160

розірвати фартушину – 118, 122, 150, 160
розкрілити ноги – 87
розорати борозенку – 158, 159
розсипати коралики – 55, 101, 154
розставити пір'ячка – 122, 154
розтолочити грушку – 79, 149, 150
розщипірити пір'є – 111, 122, 154
рукав зацінкати – 108, 154, 184
руту топтати – 59, 60, 150
санки гнути – 108, 150, 204
сіно гребти – 83, 101, 154
сіно микати – 95, 111, 154
скакати в гречку (в травичку, в пшеничку) – 111, 156
скочити в городець – 85, 150
сліду наробити – 94, 150
смарувати колісницю – 108, 131, 150, 204
смичком тігнути – 100, 150, 210
спати з кимось – 39, 114, 154
стати на розмову – 108
стодолу заперти – 109, 156, 159
струни погубити – 157
судити право – 109, 151
сягати до подолка – 111, 112, 151
терти маку – 84, 151
тесати лати – 109, 151, 160
то вставляти, то виймати – 111, 124, 127, 146, 151
толочити отаву – 60, 94, 151
толочити ячмінь – 60, 151
трісти спідницею – 111, 119, 152, 207
тулити когось до себе – 111, 119, 154
тульитисі до тіла – 111, 120, 154
тютюнець носити – 82, 154, 159
узьити в розчоуху – 122, 145, 151
утопити відерце – 76, 102, 154
учепитися межі ноги – 126, 151
фартух загасити – 111, 151
фартушину валяти – 118, 151
хапати за поділки – 183
хвіст підносити – 111, 122, 154
хлопців годувати – 154
хлопців манити – 88, 99, 154, 189
ходити в жорна – 109
ходити на перевідунки – 109, 151
ходити по раки – 87, 151
хотіти гороху – 83, 113, 154
хотіти пирога – 89, 180
хустину згубити – 55, 102, 154
цимбаліята рихтувати – 100, 154, 160
цнотоньку тримати – 106, 154
черешеньки рвати – 82, 154, 159, 192
чіхрати вовну – 123, 151
шовковий шнурок розірвати – 196, 151
щось дати – 92, 154
щось трошки дати – 154
яблучко рвати, давати – 82, 154, 200

Усього – 357 сполучень, із них:

Чоловічих – 187 – 52,3 %
Жіночих – 138 – 38,6 %
Спільних – 32 – 8,9 %

10.2. Окремі лексеми на позначення інтимного процесу

- бачити – 135, 136
будити – 128, 132, 151
валятися – 128, 155
вертіти – 110, 121, 128, 136, 149, 151, 160
вбернути – 128, 144, 151
вибити – 136, 151
випорошити – 128, 144, 147
витоптати – 128, 129, 151
відгромадити – 128, 144, 151, 158
віддаватися, віддатися – 37, 60, 75, 110, 116, 118, 126, 128, 153, 154, 155
відмангачити – 128, 151, 203
віклепати – 1128, 129, 130, 151, 159, 185
вкосити – 83, 128, 139, 149, 151, 158
возити – 108, 128, 131, 149, 151, 207
впороти – 128, 145, 151
гасити – 128, 136, 137, 151, 183
гахнути – 128, 151
гиблювати – 128, 145, 151, 160
гилити – 128, 145, 151
гладити, погладити – 151, 192
годувати – 89, 128, 136, 137, 154, 155
гонити – 128, 145, 151
гопати – 128, 145, 151
гостити – 89, 136, 145, 151
гоцадрала – 128, 136, 137, 157
грати – 18, 92, 100, 128, 135, 148, 151, 160, 165, 179
гребти – 83, 130, 151, 158
гримати – 21, 151, 159
громадити – 32, 83, 128, 139, 145, 152, 158
гузичити – 145
давати, дати – 21, 67, 81, 82, 89, 91, 92, 110, 128, 137, 154, 155, 159, 171, 175, 183, 188, 190, 191, 204, 217, 218, 219
дерти – 128, 146, 151
дзьобнути – 128, 146, 151
добувати – 81, 128, 136, 137, 157, 220
дохторувати – 136, 137, 151
дримбати – 146, 151, 160, 218
душити – 128, 136, 137, 151
жартувати – 105, 112, 151, 216
жерновати (жорнувати) – 128, 129, 130, 155, 220
живитися – 128, 136, 137, 151
загасити – 104, 110, 151, 183
заграти – 19, 128, 135, 151, 160, 164
задротувати – 128, 136, 137, 151
зажелити – 137, 201
зажити – 128, 151
закаблучити – 128, 146, 151
за(по)колисати – 128, 132, 151
заколоти – 97, 1128, 136, 138, 151
застукати – 128, 136, 138, 151
засунути – 146, 151
зачіпатися – 21, 151, 198
зашивати – 101, 118, 128, 136, 138, 151, 153, 161, 183
звівчарити – 128, 129, 130
змайструвати – 27, 116, 128, 150, 217
змолоти – 128, 130, 139, 151, 159

- зоґрішити – 128, 136, 138
зцілувати – 128, 136, 138, 151
игратисі – 219
измудрувати – 128, 136, 138, 151
іґнорувати, проіґнорувати – 148,
151, 152
їхати – 129, 146, 151
качати – 101, 115, 128, 132, 151
качатися (качъитисі) – 111, 124,
128, 155, 156
качъчити – 111, 128, 146, 150, 151
кивати – 129, 133, 151
колисати(ся) – 101, 128, 131, 132,
151, 216
колихати – 128, 131, 132, 134,
151, 177
колядувати – 138, 151
косити – 83, 128, 139, 151, 158,
205
кохати – 100, 128, 145, 151
крутити – 144, 151
кувати – 151
латати – 128, 136, 139, 151
лікувати – 128, 137, 151
лоскотати – 128, 136, 139, 151
любити – 22, 26, 84, 85, 121, 128,
136, 139, 155, 157, 208, 211
мастити – 108, 110, 151
міряти – 139, 151, 160
молоти – 128, 129, 151, 159
молотити – 72, 84, 109, 152, 158,
159
мучити – 128, 139, 152
напростити – 139, 152,
намолотити – 128, 129, 152
насипáти – 128, 141
ночувати – 71, 75, 130, 140, 155
орати – 115, 130, 158, 208
пакнути – 128, 152
перебирати – 152
перевернути – 128, 133, 152
перекотити – 128, 146, 152
петлювати (питлювати) – 82,
128, 130, 152, 159
пилувати – 128, 147, 152, 159
піґратисі – 129, 135, 155
пломбувати – 128, 152, 160, 206
побродити – 51
повалити – 91, 115, 128, 152
повбійматись – 16, 25, 117, 140,
155
поворушити – 128, 132, 152
подірявити – 152, 162
позашивати – 20, 128, 138, 152
поїхати – 129, 131, 151
поколихати – 129, 152
покотити – 129
полапати – 129, 136, 152, 153
полатати – 129, 139, 152
поливати – 136, 183
полоскотати – 129, 136, 140, 152
полюбитися – 12, 129, 147
попасати – 131, 157
попахати – 129, 140, 152
попірчити – 129, 140, 152
поранити(сі) – 136, 140, 201, 208
порушити – 129, 132, 152
потолочити – 60, 129, 133, 152
потрясти – 129, 152
потягнути – 97, 129, 133, 152,
165, 166, 173, 205
потягтися – 129, 133, 155
поцілувати – 17, 20, 33, 105, 121,
129, 130, 136, 140, 144, 155, 165
пошморгати – 129, 136, 140, 152
пошолопати – 147, 152
пошпигати – 129, 141, 152
пощипати – 136, 141, 152

приспати – 129, 141, 152
 проколоти – 129, 136, 141, 152
 псувати – 132
 розправити – 129, 136, 141, 152,
 159, 178
 розправічити – 129, 141, 152
 роздерти – 118, 129, 141, 152
 розтолочити – 129, 131, 152
 розчесати – 129, 152, 175, 205
 сипати – 141
 сколоти – 129, 136, 141, 152, 200
 скучерявити – 129, 136, 142, 152
 спасатися – 129, 152
 спаскудити – 130, 142, 152
 спати – 20, 25, 39, 69, 91, 98,
 104, 113, 129, 132, 136, 141,
 142, 157, 178
 спетлювати – 129, 130, 152
 співати – 129, 135, 157, 160
 споганити – 18, 129, 136, 142, 152
 тарабанити – 129, 136, 142, 152
 тарахнути – 129, 147, 152
 телепати – 129, 133, 152
 терти – 84, 109, 129, 151, 152, 159
 тикати – 147, 152
 тилип-тилип – 129, 134, 152
 тиснути – 129, 142, 152, 206
 тицю-тицю – 108, 129, 134, 152,
 181, 186
 тицяти – 129, 147, 152
 тиць-тиць – 129, 134, 155
 ткати – 105, 152
 товкачити – 129, 133, 134, 152,
 205
 товкти – 129, 133, 152, 220, 221
 торкотати – 129, 136, 142, 152
 тріснути – 129, 142, 152
 трясти – 129, 133, 152, 220
 тультити(сі) – 147, 157
 тюжити – 129, 136, 142, 152
 тюрю-тюрю – 129, 131, 134, 156,
 157
 увихатися – 129, 136, 142, 143,
 152
 умочати – 129, 143, 152
 хитю-хитю – 129, 134, 152, 211
 цілувати – 23, 122, 129, 143,
 152, 208
 чарувати – 129, 136, 143, 155, 156
 чесати – 129, 152
 шарити – 129, 152
 шкодити – 143
 шкряботіти – 95, 129, 136, 143,
 152, 177
 штуркати – 129, 147, 152
 штухати – 22, 129, 136, 143, 152
 шурувати (шурнути) – 152, 190,
 204

Усього – 170 лексем, із них:

Чоловічих – 145 – 85,2 %
 Жіночих – 17 – 10,0 %
 Спільних – 8 – 4,7 %

10.3. Назви жіночої інтимної частини тіла

- бандура – 165, 166
бандурка – 164, 165, 167, 197
бандурина – 164, 166
бараболя – 58, 81, 168, 172, 215
баршнія – 169, 189
бирька – 168, 175
біда – 120, 152, 169, 183, 189, 295, 298
бідашка – 168
біда чорна – 168, 190, 195
бідише – 168, 190, 195, 203
бідка (волохата) – 22, 92, 110, 168
бідонька – 168, 190
(біла) вовниця – 108, 134, 154, 168, 181, 186
(біле) тіло – 21, 69, 95, 142, 168, 184
борозна – 168, 187, 196
бочечка – 168
бочка – 85, 103, 168, 176, 195
брама – 168, 181, 195
бріфташка – 168, 169, 1194
бур'ян (бурьин) – 58, 80, 91, 168, 172, 195
варениця – 168, 180
вив'юрка – 168
вив'юрочка – 168, 176, 195
вишенька (вишеньочка) – 14, 58, 168, 171, 195
вістрі – 168, 175
волоський горіх (горішок) – 58, 78, 79, 149, 150, 160, 168, 172
ворона – 168, 176
вороночка – 168, 187, 206
вушко – 168, 184
гарбуз – 58, 65, 168, 172, 197, 209
гніздечко – 168, 187, 195, 201
горнець меду – 168, 176, 177
городець – 86, 150, 168
горщик – 168, 177, 196
гребінина – 185
гроші з калиткою – 178
грушка – 168
давалка – 169, 188, 189
зеренце, зеренце – 168, 172, 195
дзигарок – 168, 185, 209
динька – 58, 168, 172, 195
ділько – 169, 190, 195
діра – 20, 138, 169, 194, 195
дірка – 110, 123, 134, 149, 153, 160, 161, 168, 181, 187, 188, 194
дірочка маціцька – 168, 188
доріженька – 168, 169
дучка – 188, 202
живиця – 168, 179
жолобина – 168, 178
забавка хлопцям – 168, 192
загородка – 168, 181, 202
заплатонька – 99, 153, 169, 190, 195
заплаточка – 19, 169
зелений часник – 58, 93, 168, 173
зілля – 58, 94, 137, 168, 173
кабак – 168, 172
кабака – 172, 180
кавалочок кожушини – 180
кагла – 168, 181, 195
калабанька – 168, 181, 188
калінова квітка – 168, 174
калінонька – 58, 62, 168, 170, 195
каляндар – 168, 185
капуста – 168, 173
капустина – 168, 170
квасниця – 58, 134, 168, 173
квітка – 64, 168, 173, 174, 195

- квіточка – 168, 171, 195
кислиці – 50, 88, 168,
кицька пелехата – 14, 168, 175,
195
кітка – 87, 134, 168, 175, 220
клапані – 168, 183
ковирза – 169, 190
кожушьянка – 168, 184
козуб – 71, 168, 178
коляда – 68, 169, 190
комин – 30, 161, 168, 196
комінок – 168
коновочка пива – 168, 176, 177
коробочка – 72, 95, 168, 177
коробчина – 143, 168, 177
коровиця – 82, 131, 168, 176
коса – 168, 185, 203
косиця – 140, 150, 168, 173, 174,
195
коштубані – 168, 190, 195
краса – 168, 191, 195
криниченька – 47, 50, 75, 77,
112, 168, 170
кудлата ягничка – 87, 168, 171,
195
куниці – 87, 108, 168, 175
куниченька – 175
кунка – 87, 174
куночка – 87, 175
курочка – 202, 203
кусок солонини – 179
кушка – 168, 185
линдик – 168, 183
лихо – 168, 191
лучка (лука) – 168, 196
макітра – 168, 177, 194, 195
мальовані дверці – 15, 168, 182
манда – 168
мацьок – 168, 184
мед – 168, 179, 182
медок солоденький – 195
мицька – 168, 175, 195, 204
міна – 168, 186, 195, 206
мнікушка – 168, 179, 195
мохначка – 168
насолода – 168, 191, 195
нендза – 168, 192, 195
нивка – 161, 168, 187, 195
обоз – 165, 168, 182, 207
обора – 168
оборіжок – 168, 182
оборочка – 168, 170, 182
очко – 168, 184, 185
паляниця – 168, 179
парасолі – 168, 195, 204
паскуда – 168, 191, 195
паталаха – 168, 188, 195
пекло – 169, 195
пер'є – 122, 168, 186
перстенина – 168, 186
пестьоха – 168, 191
печеричка – 58, 73, 168, 195
пирина (перина) – 168, 187
пиріг – 168, 179, 180
пиріжок – 168, 180, 195
пирогои на маслі – 32, 168
пичка – 168, 184, 216
пір'ячко – 168, 186 195
поле – 168, 187, 196
потерушка – 168, 180, 193
потіха – 168, 192, 195
потюленька – 69, 168, 193
президентка – 168, 189
принадонька – 168, 192, 195
пташка – 168, 176
пташечка – 168, 176, 195
пуста латка – 168, 183, 195
рай – 168, 192
риба – 87, 138, 168, 176, 201
ринка – 168, 177, 195

рожа (ружа) — 14, 168, 173
рожева квітка — 168, 174
рожок — 180
розкішниця — 168, 192, 195
розкоха — 168, 192, 195
розпір — 168, 188
ротик — 116, 168
рура чорна — 168, 195
сало — 88, 168, 180, 198
самоскид — 131, 168, 186, 195
санки — 168, 186
свинка — 87, 168, 176, 195, 200
сервіз — 168, 177, 219
скриня — 168, 178, 195
скрипка — 18, 100, 149, 160, 168,
197
сливка — 168
спідниця — 119, 137, 168, 183
стаєнка — 50
стулень — 168, 180
ступка — 133, 168, 177, 204
та, що коло гузиці — 169
то, що обіцяла — 103, 183, 193
табака — 124, 150, 168
табачка — 168, 173
тарадайка — 168, 173
тая волохата — 169, 193
та золота — 169, 193
та солоденька — 193
те тіло — 184
тіло солодше — 168, 184
той мед, що спереду — 168, 179
горба — 169, 178, 195
то, з чим сі вродила — 169, 194
тото — 188, 194
тото, що розтьите — 169, 194
трава — 58, 60, 168, 206
троянда — 168, 193
трунва — 168, 178, 179, 195
тюнда — 168, 189
тюрма — 168, 182
тютюн — 58, 133, 168, 173, 205
тютюнець — 82, 154, 159
улей — 168, 182
файфурик — 186, 200
фартух чорний — 134, 168, 173,
196
фитя-митя — 168, 189, 217
хата — 108, 140, 165, 190, 203
хатка — 168, 182
хлівець — 87, 168, 182
хлопчача приманка — 168, 192
цвіточка — 64, 168, 174
цнота — 169
цноточка — 169, 193, 195
шонка 69, 169, 192
червона китайочка — 168, 183
червона кожушина — 168, 183
червона криниця — 134, 168, 181
черешенька — 168, 170
чічка — 64, 168, 173, 174, 195, 204
чорна вовна — 134, 168, 181
чорна гавя — 168, 183, 195
чорна латка — 168, 175, 195
чорна печінка — 168, 185
чорненький знак — 169
чорний баранок — 168, 175
чорний пес — 175
шелестьоха — 168, 189
шкалубина — 168, 178
шкатулочка — 168, 178, 195
шовкова защіночка — 108, 168,
184
шпара — 122, 168, 188, 195
юшка — 168, 180
ябліночка — 168, 170
яндолла — 168, 179
ярочка — 168, 169, 195
ятка — 168, 195
ячміль — 58, 61, 151, 168

Усього — 220

10.4. Назви чоловічої інтимної частини тіла

- барабольки – 197, 198, 213
баранец – 87, 126, 197
билень – 197, 212
бичок – 236
біда (велика) – 198, 211
біб – 197, 198
блоха – 197, 200
бобик – 79, 197, 198
брус – 197, 202
брусок – 185, 197, 202
бугай – 27, 31, 87, 112, 135, 141, 197, 200
будяк – 66, 67, 154, 197, 198
буряк (червоний) – 58, 69, 70, 184, 198
віз – 146, 181, 197
воробчик – 187, 197, 200
вуйко – 17, 197, 209
гачок – 184, 197, 203
гвоздець – 197, 203
герой – 197, 209
гибель – 197, 205
голка без вушка – 189, 197
голка – 197, 203
голова лиса – 197, 203, 206
головочка – 187, 197, 206
господарство – 22, 198, 211
гриб – 58, 70, 71, 74, 153, 161, 178, 197, 199
грузчик – 197, 209
гусяча шийка – 197
гулька – 206
гульочка – 197, 206
дармовис – 197, 203
дзигарнічка – 197, 203, 213
дишіль – 197
дойок – 197, 206
долото – 236
драпачище – 190, 197, 203, 212
дрончик – 197, 204
жила – 177, 197, 206, 207
жупан – 18, 97, 198, 210
кабак – 197
кабака – 199
кавалок пляшка – 197, 208
качан – 101, 115, 132, 197
кислиці – 79, 153, 197
китичка – 198, 210
кишка – 197, 207
кінчик – 124, 126, 150, 197, 213
клинок – 197, 204
клярник – 198, 210, 212
кльоцок – 197, 204, 212, 213
ковбаса – 88, 89, 180, 192, 197, 208, 212
ковбаска – 147, 197, 208
ковбасонька – 197, 209
когутенько – 87, 197
козак у червоній шапці – 165, 197, 209
колісниця – 88, 108, 131, 151, 152, 197, 207
колосок – 58, 79, 84, 124, 150, 153, 160, 197, 199, 200
корінець солодкий – 197, 200
корінь – 161, 197, 200, 212
коса тупая – 60, 196, 197, 205
котик – 14, 86, 125, 178, 197, 201
котище – 134, 197, 220
коток – 197, 201
коштурик – 197, 204, 212
кривулина – 124, 126, 127, 150, 197
кукурудза – 57, 58, 78, 80, 153, 160, 197, 199

кульбака – 197, 199
 курка з пазурами – 197, 201
 кутас – 198, 210, 212
 лаба – 178, 197, 212
 лошук – 197, 201
 люшня – 197, 207, 208
 макогін – 197, 212
 мелай – 197, 209
 морковця – 58, 176, 197, 199
 мотор – 22, 197, 208
 ніжик – 197, 205
 окунь – 138, 197, 201
 орчик – 197, 212
 п'ята нога – 197, 207
 паршук – 197, 201
 пилник – 197
 пищавка – 162, 198, 210
 півень – 87, 140, 197, 201
 півничок – 87, 197, 201
 піпенька – 198, 211
 пістоль – 197, 205
 плішка – 110, 122, 149, 160, 188,
 197
 plombір – 197, 206
 плужечок – 85, 197, 208
 помідори – 197, 200
 природжіні – 197, 207
 прутень – 197, 200, 212
 пташок (з крильцем) – 196, 197,
 202
 пундер – 198, 211
 путо – 197, 204, 212
 рак – 87, 99, 140, 153, 189,
 190, 197, 201
 револьвер – 186, 197, 206
 ріг – 110, 150, 162, 197, 207
 ручка від баса – 212
 сало – 197, 209
 самоскид – 116
 свекор – 197
 свердло – 197, 207
 сворінь – 197, 212
 скалка – 69, 197, 204
 слимак з червонов головок –
 237
 слухний палець – 164, 197, 207
 смичок – 196, 197, 210, 212
 сова – 87, 177, 188, 197, 202
 сопілчина – 198, 210
 стручок – 85, 150, 197
 сустав – 197, 206
 те, що мак тре – 197, 205
 тичина – 142, 197, 200, 212
 тичка – 175, 197, 204, 212
 товкач – 133, 152, 197, 204, 212
 фірманець – 197
 хвіст – 110, 122, 140, 154, 197, 201
 худібка – 197, 202
 худобинка – 87, 149, 181, 197, 202
 цибух – 186, 197, 200
 циліндер – 197
 цимбал – 198, 210
 червоне ябко – 82, 197, 200
 чесало – 197, 204, 205
 чорне тіло – 197, 206
 чубук довгий – 133, 173, 197, 205
 шванець – 197, 212
 шишка – 68, 153, 197, 200, 207
 шкварок – 185, 198, 209
 шулюк – 197, 200
 яструбець – 197, 203

Усього – 133

XI. Список рідкісних, діалектних слів

- андзінір** – інженер
бáтяр – зухвалий, самовпевнений молодий чоловік
бірька – овечка
блюзка – блуза
бріфташка – з нім. *букзально* – сумка для листів; гаманець
бур'ян – бур'ян
вáрга – з *пол.* – губа
варгу́ля – губата людина
вартівочка – в'язниця
вберта́ти, вберну́ти – обертати, обернути
вив'ю́рка – білка
віддава́тисі – виходити заміж
віклепати – виклепати (косу)
вістрі – вістря
вля́ти – влити
вбвни́ця – волосяний, вовняний покрив
вой – ой
вокомáн – економ
воробчик – горобчик
вуйко – дядько
га́рман – можливо, той, хто
молотить (**гарманувати** – молотити)
гвозде́ць – цвяшок
ги́бель – рубанок
гиблюва́ти – стругати фуганком деревину
гі́лити – тиснути, притискати
гільта́й, гульта́й – гультяй
гоцадра́ла – оказіоналізм
гоца-ки́ца – оказіоналізм
гру́зчик – вантажник
гузи́ці – зад, задня частина тіла
гузи́чити – < *гузиці* – товкти, тиснути; тяжко працювати
гузи́шник – частина штанів, яка прикриває задню нижню частину тіла
дзеренце́ – зеренце
дзе́рні – зерня
дзигарні́чка – трубка, мундштук
дзига́рок – годинник
дзю́рка – дірка
ди́шіль – дишель
дбо́к – дійка
дохто́рик – лікар

дохторувáти – лікувати
драб – хуліган, розбишака
драбко́ – *зменш.* до драб
дра́нка – стара сорочка
дрантогу́з – чоловік у дірявих штанах
драпачи́ще – березовий старий, стертий віник
дрімбати – грати на дрімбі
дрóнчик – колик
ду́па – те саме, що *гузиці*
ду́чка – заглибина, ніша в чомусь
жерновáти – молоти зерно на жорнах, жорнувати
жóвняр – жовнір, вояк
жолóбина – утворено від *жолоб*; заглибина
з'їзáти – зв'язати
забия́ка – забіяка
закаблúчити – okazіоналізм
запáщина – недорога запаска
запéрти – закрити, зачинити
зачьíти – почати
заші́нка́ти – зав'язати, защепити сорочку тощо
звівчáрити – okazіоналізм
(*< вівчар*)
зеленьíнка – жаба
измудрувáти – змудрувати
кава́лір – молодий чоловік, залицяльник
кава́лок – кусень, шматок
ка́гла – отвір у димоході, через

який вимітають сажу
калаба́й – okazіоналізм (зневажлива назва хлопця)
каля́ндарь – календар
качьíти(сі) – качати(ся)
кілавий – який має килу, грижу
кільо – кілограм
клапа́ні – лисяча шапка
кля́рник – кларнет
кльóцок – шматок колоди, грубе поліно
кóвирза (кóверза) – плітка, вередуха
когутéнько – півник
кожушьíнка – старий порваний кожух
комі́нок – комин
копани́ці – сани
корба́н – okazіоналізм (зневажлива назва хлопця)
коси́ці – квітка
коштрубáні – okazіоналізм,
(*< кострубатий*)
коштгу́рик – закручена палиця; малий костур
крéйцар – австрійська грошова одиниця
кривулі́на – okazіоналізм
(*< кривий*)
куба́н – те саме, що *кльóцок*
кукурудзі́ні – кукурудзиння
кульба́ка – примітивне дерев'яне сідло

кúнка, кúночка – куниця
кусáк (солонини) – кусень, кусок
кúтас – китиця
кúча – хлів для свині
лаба – лапа
ленóк – здрібніле від *льон*
лiндик – шматок тканини, що звисає; смужка
лiвiзóр – ревізор
лошúк – лошак
люфа – *знім.* – дуло вогнепальної зброї
люшня – частина воза; розвора
мацьок – живіт; шлунок
мелáй – хліб із кукурудзи, проса
мерзá – неприємна, огидна людина
мицька – кицька
мнікúшка – м'якоть (хліба тощо)
мнiйсо – м'ясо
моргулька – та, що моргає
мохнáчка – сливка певного сорту, плоди якої покриті пушком
напúдитисі – злякатися
нeндза – *з пол.* – нужда
офeрма – несумлінна, нечесна, неохайна людина
офіцiр – офіцер
п'єц – пічка
паршúк – недоглянутий кiнь, який має пархи

паталáха – оказіоналізм (про неохайну людину)
пелехáч – < лахматий, пелехатий
пeр'є – пiр'я
перевiдúнки – відвідини
перстeнiна – перстeнь
пeстьóха – пещена дiвчина
пiлник – напилник
пиндзeль – оказіоналізм (про неприємну людину)
пiвка – пiлка – частина спiдницi
пiддáшi – пiддашшя
пiпeнька – оказіоналізм, ужито для спiвзвуччя з *пiдпeньки*
пломбiр – оказіоналізм, людина, яка накладає пломби, пломбус
плiцок – спечений здобний вирiб iз тiста
подiлок – подолок
попáхати – понюхати
попiрчити – поперчити
потерушка – назва страви; юшка
потрóшка – потрохи, потроху
потiюнeнька – та, що потiє, пов'язана з потом
почiхатисі – почухатися
природжiні – те, що природилося (про статеві органи чоловіка)
прутeнь – < прут; подiбний до прута, бука (довгий, мiцний)
пúндeр – оказіоналізм

ра́хман – праведник, порядний християнин
рева́ти – ревіти
розко́ха – okazіоналізм, < кохати
розкрі́лити – розставити, розчепірити
розправі́чити – обезчестити дівчину
розтьі́тий – розятий
розчо́ха – розчахнута „фігура“
розщипі́рити – розчепірити
ропуха́чка – жаба
ру́ра – труба
сво́рінь – шворінь
склеп – магазин, крамниця
смарово́з – „мазутовоз“
смарува́ти – мазати, мастити
смеречи́на – зрослі смереки
солодьі́тко – солодятко
старигáн – зневажливо про старого чоловіка
сту́лень – пиріг
суста́в – суглоб
таба́ка – пов’язано з нюханням „табаку“ (тютюну)
тараба́н – okazіоналізм, людина, яка тарабанить
тараба́нити – стукати, гримати
тара́хнути – ударити, грюкнути
телепа́ти – теліпати
тилі́п-тилі́п – okazіоналізм

ти́цю-ти́цю – okazіоналізм
тигну́ти – тягнути
товка́чити – товкти
торо́х-торо́х – okazіоналізм
тота́ – займенник жін. роду *та*
тото́ – займенник сер. роду *те*
трі́сті – трясти
тру́нва – труна
тульі́тисі – тулитися
тю́жити – притискати, тиснути
тю́нда – очевидно від *тюніка* – верхня частина подвійної жіночої спідниці
тю́рю-тю́рю – okazіоналізм
тигну́ти – тягнути
увиха́тися – активно працювати
узьі́ти – узяти
у́лей – вулик
фа́йний – гарний
файфу́рка (файфу́рик) – керамічний ізолятор на телефонному чи електричному стовпі
фамі́лія – з *нім.* – 1) родина; 2) прізвище
фі́тя-мі́тя – okazіоналізм
фі́рман – їздовий
фія́вка, фія́вочка – фіалка
фо́рмер – okazіоналізм (< форма)
фо́я – хвоя
хі́тю, хі́тю – okazіоналізм
хлоп – чоловік

- хольїра** – холера
цаль – міра довжини
цвіточка – квітка
ци – чи
циліндер – циліндр
цімбал – музичний інструмент
ціюнка – < цюняти (з дитячого мовлення – ‘пісяти’)
чесало – okazіоналізм (< чесати)
чіхати – чухати
чіхрати – розчісувати вовну перед прядінням
чічка – квітка
шандарь – жандарм
шарапу́та – okazіоналізм (про неохайну людину)
- шванець** – okazіоналізм
шелестьоба – okazіоналізм (< шелестіти)
шкалу́бина – okazіоналізм, заглибина
шкроботіти – шкряботіти
шмильц – сміття
штуркати – штовхати
штурпак – сучок; обрізане над землею стебло кукурудзи чи іншої рослини
шулюк – качан кукурудзи
шьїпка – шапка
ябліночка – яблунька
яндолá – велика миска з двома вушками

Список умовних скорочень:

власн. – власний
жін. – жіночий
зменш. – зменшене

нім. – німецький
пол. – польський
сер. – середній

Наукове видання

ЛЕСЮК Микола Петрович

**ЕРОТИЗМ В УКРАЇНСЬКОМУ
ПІСЕННОМУ ФОЛЬКЛОРИ:**

лінгвістичний аспект

Редагування авторське

На лицьовій обкладинці – картина *Костянтина Трутовського*

“Побачення біля колодязя”;

на зворотній – картина *Миколи Пимоненка* “Не жартуй!”

Дизайн обкладинки *Андрія Іваньо*

Верстка *Віри Возняк*

Коректор *Ольга Лебедева*

НБ ПНУС

777669

Підписано до друку 07.06.2010. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Друк офсетний.

Гарнітура «Гаймс». Умовн. друк. арк. 14,18.

Наклад 500 прим. Зам. 1473.

Видавництво «Місто НВ»

76000, м. Івано-Франківськ,

вул. Незалежності, 53,

тел.: (0342) 55-94-93.

Свідоцтво ІФ № 9 від 02.02.2001.

Віддруковано: Друкарня «Місто НВ»

76000, м. Івано-Франківськ,

вул. Незалежності, 53.

